Türk Canavarları Sözlüğü

Ahmet Burak Turan

AHMET BURAK TURAN

TÜRK CANAVARLARI SÖZLÜĞÜ

ŞAMANİST SÖYLENCELERDE CANAVARLAR
VE ŞEYTANİ RUHLAR

2. BASKI

*“Ey insanları deli eden,
akılları başlarından alan İlbis Kağan!”*

GEREKLİ KİTAPLAR

Gerekli Kitaplar
Sözlük 1

Türk Canavarları Sözlüğü
Ahmet Burak Turan

İlk Basım Şubat 2020
İkinci Basım Mart 2020

Yayın Yönetmeni Baran Güzel
Yayına Hazırlayan Utku Yıldırım
İllüstrasyonlar Aslı Ekim
Kapak Tasarımı Barış Şehri
Sayfa Tasarımı Adem Şenel

Baskı & Cilt İstiklal Matbaacılık Dağıtım
Maltepe Mahallesi Yılanlı Ayazma Yolu Yıldız San. Sitesi
No: 18 Kat: 3 131/133 Cevizlibağ/Zeytinburnu
Tel: 0(212) 481 9257 Sertifika No: 45755

Gerekli Kitaplar Yayıncılık LTD. ŞTİ.
Müeyyetzade Mah. Tatar Beyi Sk. No: 24/A Beyoğlu/İstanbul
e-posta info@gereklikitaplar.com
www.gereklikitaplar.com
Yayınevi Sertifika No 45027

ISBN 978-605-69379-3-4

Ahmet Burak Turan

TÜRK CANAVARLARI SÖZLÜĞÜ

Şamanist Söylencelerde Canavarlar ve Şeytani Ruhlar

GEREKLİ KİTAPLAR

Ahmet Burak Turan

1980, Bursa doğumlu. Beykent Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümünden 2004 yılında mezun oldu.

Edebiyatla tanışması ve yazmaya başlaması çocukluk yıllarına denk gelir. Özellikle fantastik edebiyat ve korku edebiyatı üzerine hikâyeler yazdı. Fantastik korku türündeki ilk romanı *Zifir*'i kalem arkadaşı Orkun Uçar ile birlikte 2007 yılında yazdı ve yayınladı. İkinci romanı *Metruk* 2009 yılında, çocuk-korku edebiyatı üzerine olan son romanı *Düş Gezgini Esila* ise 2011 yılında yayınlandı.

Çocuk kitapları yazarı ve çizeri Fatıma Zeynep Turan'ın babasıdır.

SUNUŞ

Mitoloji, insanlığın ilk düşünce örnekleri. Uygarlık tarihine bakıldığında avcı-toplayıcı, tarım ve sanayi toplumları şeklinde bir gelişim seyri karşımıza çıkıyor. İşte mitoloji, insanlığın ilk toplumsal bütünlüğünü oluşturan, avcı-toplayıcı dönemin ürünleri. Mitoloji denince, doğal olguların, nesnelerin, bitkilerin, hayvanların kökeniyle ilgili kutsal anlatıları görüyoruz. Bunun dışında insanların model aldığı varlıkları, olguları anlıyoruz. Peki bir şeyin kökeniyle ilgili bilgiyi alan yaban toplum insanı bunu nasıl kullanıyor? Büyü yaparken halk hekimliğinde kullanıyor.

Bıçakla yaralanmış bir kişi, büyücü-hekime götürüldüğünde, madenlerin insan tarafından kullanılmaya başlamasıyla ilgili kutsal, mitolojik metni anlatıyor bu şahıs. Böylelikle başlangıçtaki, kökendeki enerjiyi o ana aktararak, o bıçağın yaptığı etkiyi yok etmeye çalışıyor. Eski Türk toplumunda kam, kaman, baksı, bahşı, ozan, oyun adlarıyla anılan bu şahıslar, hem büyücü-hekimlik yapıyorlar hem ayinleri yönetiyorlar hem de liderlere danışmanlık yapıyorlar. Fakat bilginin artması, tarıma geçilmesi, şehirlerin oluşması, iş bölümünün artmasıyla, şamanlar pek çok işlevini başka mesleklere kaptırıyorlar. Ama onların yaptığı

mitolojik açıklamalar, büyüler, halk arasında yaygın bir şekilde kullanılmaya devam ediyor.

Mesela hamile ve doğum yapmış kadınların korkulu rüyası olan al karısı, hal anası, albıs, albış denen kötü ruh, artık şamanların değil, nefesi kuvvetlilerin, ocaklıların defettiği bir kötü ruh olarak toplumsal bilinçte, halk inanışlarında yerini koruyor. Hâlbuki bu durum tamamen, lohusa humması denen, bakterilerin yol açtığı bir hastalık hali. Mikrop, bakteri, virüs bilgisinden yoksun olan, bunların mikroskopla tespit edilen varlığından haberdar olmayan yaban toplum insanı için bu durum, kötü ruhların yol açtığı bir şey. İşte buna biz mitoloji diyoruz.

Yani doğal veya toplumsal olguların, kişilik ve işlev üstlenerek soyut planda, yaptırım gücü olan bir varlık haline dönüşmesine mit diyoruz. Bunu en iyi açıklayan bir diagramı şöyle gösterebiliriz: *

GERÇEK **HAYALİ**

Kişilik

Tapınak Gök

Yer Gücüllük

Doğal olgu

İşlev Mit

* Mehmet Emin Özcan, "Tanrılar, Eski Mısır'da Kutsallık ve Tanrılar Sorunu", *Mitolojiler Sözlüğü*, C. II, yöneten: Yves Bonnefoy, Türkçe Yayına Haz. Levent Yılmaz, Dost Kitabevi, Ankara, 2000, s. 1046.

Başka bir örnek daha verelim. İnsan uyanırken önce böbrek üstü bezleri adrenalin salgılar, bunun sayesinde önce beynimiz uyanır, vücudumuzun, kasların hareket etmesi, uyanması ise daha sonra gerçekleşir. İşte beynimizin önce uyanıp vücudu harekete geçirmeye çalıştığında, bunun gerçekleşmemesi, insanın üzerinde bir kötü ruhun çöreklenip, onu basıp, nefes aldırmamaya çalışması olarak anlatılır. Bunu da çok çeşitli adlarla, kamos, karabasan, kara koncolos gibi kötü ruhların gerçekleştirdiğine inanılır. Hâlbuki durum, tamamen, bedenin uyanma sırasında gerçekleştirdiği biyokimyasal bir süreçle ilgilidir.

İlk insan topluluklarının, evren, dünya, insan, bitki, hayvan, sosyal olguların oluşumuyla ilgili oluşturdukları ilk inanışlar, kutsallıklar, bunlarla ilgili anlatılan ilk kutsal metinler mitolojinin kapsamına girer. Mitoloji bir yönüyle de örnek alınan, tekrarlanan modeller anlamı kazanmıştır. Mesela evlenen çiftler, evlilik kurumunun oluşumuyla ilgili mitolojik kutsal bilgiyi, anlatıyı tekrarlayıp, gerdek gecesi çakmak taşından ocak ateşini yakarlar. Bununla ilgili âdetlere Orta Asya'da ve Doğu Anadolu'da rastlanmaktadır.

Bebeklik, çocukluk, ergenlik süreçlerinde yaşanan, çocuğun anneyi, babadan ve kardeşten kıskanması, paylaşmak istememesi durumu, Ödipal kompleks olarak adlandırılır. Mitolojik trajedinin adı, psikolojik gelişim evresinin bir dönemine verilmiştir.

Yunan mitolojisinde de korkular, Phobos adlı bir ruhla insan şekilli bir varlık haline dönüştürülmüştür.

Peki insanlar nelerden korkar? Bilinmeyenden, ölümden, hastalıktan, karanlıktan, açlıktan, soğuktan, vahşi hayvanlardan… Bütün bunlar çeşitli mitolojik varlıklar şekline dönüştürülür; halk inançlarında, halk anlatılarında, masallarda, efsanelerde karşımıza çıkar.

Bu sözlükte, Altay, Yakut, Tatar, Buryat, Tuva, Moğol; Azerbaycan, Anadolu, Balkan anlatılarında görülen mitolojik, korkutucu, olağanüstü varlıklar, dış görünüşü, işlevi üzerine bilgiler verilerek alfabetik olarak işlenmiştir.

Bu sözlüğün diğer sözlüklerden farkı, mitolojiyle ilgili genel bilgiler, varlıklar, şahıslar, temalar yerine, tamamen şeytanî varlıklara yoğunlaşmasıdır. Ama mitolojiyle ilgili pek çok sözlükten daha hacimlidir, ayrıntılı bilgiler içermektedir. Darısı, mitolojiyle ilgili diğer tematik sözlüklerin başına diyelim. Hatta karşılaştırmalı mitoloji sözlüğü de neden çıkmasın?

Bu kitapta, mitolojik bilgi alanının, kötü ruhlarla ilgili olan kısmıyla karşılaşacaksınız. Neler yok ki? İnsana hastalık getiren kötü ruhlardan, halüsinasyon gördüren varlıklara kadar her şey. İnsanın gelecekle ilgili yaptığı kötü tahminlerden, tabiat olaylarına kadar her şey bir kötü ruha bağlanarak açıklanmış. Aslında tabiat bilgisi, soyutlama yapılarak, tabiatı yöneten ruhlar üzerinden anlatılmaya çalışılmış.

Bu bilgileri, pek çok kaynağı tarayarak gerçekleştiren Ahmet Burak Turan'a teşekkür ederiz. Sovyetler Birliği'nin yıkılması en çok Türk halk kültürüyle ilgili çalışanlara yaradı. Bu sayede, rahatlıkla Orta Asya'daki

akrabalarımız olan cumhuriyetlere gidip kaynakları toplayıp Türkiye Türkçesine aktardık. Rusça yazılmış pek çok kitabı, makaleyi, Türkçeye çevirdik. Ankara'da, İstanbul'da Konya'da bulunan yayınevleri bunları basmaya başladı. Türk Dil Kurumu, destan projesiyle pek çok destan metnini günümüz Türkçesine aktardı.

Tabii ki bu işler kolay olmuyor, uzman bilgisine ihtiyaç var, zamana ihtiyaç var. Bunun gibi sözlüklerin çeşitlenmesini diliyor, emeği geçen herkesi, başta kitabın yazarı ve yayıncısı olmak üzere, Türk kültürü araştırmacıları adına kutluyorum.

Prof. Dr. Muharrem Kaya

AAN ARBATIILAR

Eski kitaplar, Yakut diyarlarında, dik dağları ve dondurucu soğuğu insan ırkıyla paylaşan kötü ruhlardan bahseder. Bu kitapların pek çoğu toprak tarafından yutulup geldikleri cehennem yurduna geri dönmüştür. Ama buna rağmen hikâyeleri nesilden nesile anlatılagelmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır.

Alt Dünya cehennem yurdunun **Kuzey Göğü** kısmında yaşayan ve sık sık yeryüzüne çıkıp avlanan **Aan Arbatıılar** da işte bu tehlikeli ve kötücül varlıkların başında yer alır. Tabii alfabetik olarak. Çünkü şekilsiz kör bir solucana benzediği rivayet edilen bu varlıkların insanlara öyle çok da büyük bir tehlike saçtıkları söylenemez. Aralarında dolaşırken insanlara verdikleri zarar sadece dermansızlık ve fersizlikle sınırlıdır. Bu gibi rahatsızlıklar hep onların eseridir.

Bir Yakut Türk'ü kadim zamanlarda, hastalandığında bunun bir **Aan Arbatıı**'dan kaynaklandığını bilir. Ya da en az onun kadar tehlikeli bir başka kötü ruhtan.

ABAASI

Balkanlardan başlayıp, Anadolu'yu ve Rusya'yı boydan boya geçip Çin'e kadar uzanan Türk sahasında anlatılagelen bir başka ruh ise **Abaası** ismiyle bilinen tehlikeli ve ürpertici bir varlıktır.

Abaasıların şöhreti öylesine kötüdür ki, kendilerinden korunmak için adlarına sürekli kurbanlar kesilir. Doğada bulunan bütün kötülüklerin altında **Abaası** ruhlarının yattığı, Kimmeryalı Conan zamanlarından beri bilinir.

Coğrafya değiştikçe onun da adı değişir. **Abaası**, **Abahı** veya **Abazı** isimleriyle anılabilir. Gerçi onlardan biriyle karşılaşırsanız, isminin ne olduğu muhtemelen düşüneceğiniz son şey olacaktır. Çünkü görüntüsüyle sizi daha ilk anda dehşete düşürmeyi başaracaktır.

Tek ayaklı, bazen ayaksız, tek gözlü ve kel olarak bilinirler. Ateşten yaratılmışlardır. Böcek ve leş gibi kötü kokulu şeylere bayılırlar. Bazen insan eti de yerler.

Zararlı ve iğrenç görünümlü ne varsa, onların bu durumda olmasına **Abaası**lar sebep olmuştur. Hayvanları ve böcekleri yeraltında kötü şekillere sokan onlardır. Ulu Tengri'nin böyle hatalar yapması mümkün olmayacağından, bir köstebeğin çirkin ve kör gözleri, kurbağanın siğilli vücudu ve yılanın soğuk derisi hep onların işi olarak bilinir.

Yeraltında şekillendirdikleri çirkinlikleri yılın belli dönemlerinde tek sıra halinde yeryüzüne çıkarak insanların dünyasına yayarlar.

Ateşten yaratılan bedenleri yeryüzünde görünmez olur. Tıpkı yeraltına inen şamanların da onlar için görünmez olduğu gibi. Bu durum, iki dünyanın *geçiş* kurallarından biridir. Öte âleme geçen varlık, oranın sakinleri tarafından görünmez olur. Sadece

Abaası

özel ve eğitimli ruhlar tarafından yani şamanlar tarafından fark edilebilirler.

Yalnız dolaşan insanlara musallat oldukları bilinir. Korumasız, çaresiz, hasta ve sıkıntılı insanları özellikle tercih ederler.

İnsanlara bulaşıp onlara siğil ve çıban dağıtırlar. Bazen de deliliğe yol açan bir tür hastalık saçarlar. Bu hastalığa **Tolaysı** denir. İnsanlar bu durum karşısında delirebilir, yoldan çıkabilir ve asla yapmayacakları şeyler yaparak çok büyük belalara bulaşabilirler.

Tolaysı bulaşmış kişinin etrafına pişirilmiş kırmızı çamur tozuyla bir çember çizilir ve kabilenin gençleri tarafından köpek kürek kemiği kullanılarak dövülür. Eğer hasta çemberin dışına çıkmadan –darbelerden dolayı– ölürse, ki çoğunlukla öyle olur, iyileştiğine hükmedilir. Eğer ölmeden çıkarsa, asla iyileşmeyeceği düşünüldüğünden kabile şamanı tarafından zehirli ok yardımıyla tedavi edilir. Ve hasta elbette zehir yüzünden ölür.

Yeryüzüne çıktıkları zaman onları görmek mümkün olmadığından, en iyisi **Abaası** ruhlarından korunmaktır. Bunun için adlarına her yıl düzenli olarak kurban kesilir.

Türk toplumlarında bu kötü ruhlardan korunmak için başka yöntemler de uygulanmaktadır. Mesela küçük çocuklara zarar vermesinler diye, beşiklerine kurumuş ayı pençesi asılması bu yöntemlerin başında gelir.

Bostanlara dikilen korkulukların da yine bu varlıklarla yakından ilişkisi bulunduğu düşünülmektedir. Hatta bostan korkuluklarına verilen Yakutça isim de yine bu kötü varlığın ismini çağrıştırmaktadır. **Abakı** denilen bu korkuluklar, kötü ruhlardan korunmak için evlere ve bahçelere dikilen heykellerin, ongun ve totemlerin devamı niteliğinde bir tür tapınak/sunaktır. Bostan korkuluklarına verilen bu kötücül atıf, özellikle Tatar Türklerinde ve Yakutlarda karşımıza çıkmakta.

Başlarında **Al Ana** adında kötü başka bir varlık bulunur.

Yakut destanı Olonho'da çeşitli **Abaası** ruhlarından bahsedilir. Bunlardan **Muus Buoculaan** adlı **Abaası**'nın tarifi destanda şu şekilde yapılıyor: "Devrilmiş çürük tomruğa benzeyen burun deliklerinin üstünde, dolunaya benzeyen sapsarı, şeffaf gözleri vardır. Cildi kömür gibi kara bakışları zalimcedir."

Aynı destanda bahsi geçen **Donmuş Torolcun** adlı **Abaası** ise şu şekilde tarif edilir; alnının ortasındaki tek gözü kurumuş göl çukuru gibidir. Aksakallı, sapsarı kirli dişli, masmavi dilli ve demir kaftanlıdır.

Bügüsteen Hara isimli **Abaası** ise masmavi dilini üç kez boynuna dolayabilmektedir. Bu dilin ucu üç çataldır. Onun görevi üst, orta ve alt dünyalardaki tüm insanları talan etmektir. **Bügüsteen Hara**'nın doğumuyla ilgili de şunlar söylenir; annesi **Demir Agılastay** büyük bir taş doğurur. Bir süre sonra taş kırılır ve içinden demir bir çocuk çıkar.

Abaasıların yaşadığı yer Olonha'da *ebediyen karanlık* bir yer olarak tanımlanır. Paslı bir ayı ve sönük bir güneşi vardır. Su bulunmaz ve bataklıklarla çevrilidir. Bu bataklıkların içi kurtlar ve büyük böceklerle doludur.

ABRA

Türk anlatıları Yeraltındaki Büyük Deniz'den (Bay-Deniz ya da Pay-Tengis de denmekte) iştahla bahsetmekte. Bu iştah elbette anlatanların değil denizin kendi iştahından kaynaklanmakta. Hatta söylenir ki Bay-Deniz'e akan ırmaklar "Toymadım" diye bağırmaktadır. Şimdiki Türkçeyle söyleyecek olursak, "Doymadım!"

Günahkârları iştahla yerken sarf ettiği bu iğrenç açlık, içinde yaşayan canavarlara da bulaşmış gözükmekte. Bunlardan en belirgini kurbanlarını upuzun diliyle yutan hain bir bekçi, devasa bir ejderha olan **Yutba**. İsmi hemen anlaşılageldiği üzere, günahkârlarla olan münasebetinden kaynaklanmakta. Yutmak eyleminden.

Yutba elbette koskoca bir yeraltı denizinin tek başına bekçiliğini yapabilecek kudrette değil. Altay Şamanlığından anlatılan en kötü ruhlardan biri ile bu görevi paylaşmakta. Yani sözlük maddemizin ana konusu olan **Abra** ile.

Timsaha, ejderhaya ve bazı ifadelerde yılana benzediği anlatılır. Çatal kuyruklu ve dört ayaklıdır.

Abra

Aynen aktarmak gerekirse, Altay Şamanlığında anlatılageldiği üzere baldırları yeşil, göğsü beyaz ve çenesi tekne gibi yassıdır. Gözleri parlak bakır rengidir. Ayakları kızıldır. İnanılmaz büyüklüktedir. Onu gören günahkârlar korkudan tekrar tekrar ölür, her seferinde yeniden dirilip cezalarını her seferinde yeni baştan çekerlermiş.

Çektikleri ceza hakkında ne yazık ki bilgiye rastlanmıyor.

Henüz daha hayattayken onun adına at kurban eden günahkârlar ise, **Abra**'nın kölelerinden biri olarak günahkârlara eziyet etme şerefiyle ödüllendirilebilirmiş. Eğer cehennem yurduna düşecek olursanız bunları aklınızda tutmanızın iyi olabileceğini düşünerek buraya not düşüyorum.

Onun adına düzenlenen törenlerde, *Babam, sahibim, Ay **Abram!*** denilerek dualar edilir, cehennem sakinlerine huzur vermesi için danslar edilip şarkılar söylenirmiş. Şaman bu törende beline yeşil bir kuşak bağlar. Kuşak örgülerle süslenir ve baş kısmına **Abra**'nın başını temsilen ülberk (puhu) kuşunun tüyleri takılırmış.

ABZAR İYESİ

Kazan Tatarlarında **Abzar İyesi** adında kötü bir varlıktan bahsedilir. Sevmediği hayvanlara zarar veren, kendisinden korunmak için onuruna törenler düzenlenen tehlikeli bir canavardır. Âdet olduğu üzere adına siyah kuzu kurban edilir.

Musallat olduğu evin ahırında ve avlularında gününü geçirir. Düşmanlık beslendiği hayvanları derin uykularında yakalayıp öldürür. Ancak **Abzar İyesi**'nin neden durup dururken hayvanlara düşmanlık beslediği ne yazık ki bilinmemektedir.

Eğer hayvanlar sık sık hastalanmaya başladıysa ya da durduk yere güçten düşüp zayıfladıysa, **Abzar İyesi**'nin musallat olduğu belli olur. Artık onuruna kurban kesmenin de bir faydası kalmamıştır. Hayvanlar bir bir hastalanacak ve bir süre sonra da ölmeye başlayacaklardır. Ev sahibi bu durumda hayvanları hemen satar. Çünkü avludan çıktıkları anda iyileşecekleri bilinmektedir.

Çeşitli kaynaklarda **Abzar İyesi** hakkında insan kılığına bürünebildiği de anlatılır. Ancak insanlar bu varlıkları sadece çok uzaktayken görebilir. Eğer cesaretini toplayan bir Tatar tarafından takip edilecek olursa hemen şekil değiştirir. Fakat hayvan şekline girdiğinden, donuna girdiği hayvana ait olmayan özellikler taşır. Mesela kanatsız bir tavuk, kuyruksuz bir at, ya da üç ayaklı bir inek olabilir. Bu durumda Tatar, hayvanı mutlaka öldürmelidir. Yoksa evine kadar kendisini takip edecek ve ahırına mutlaka musallat olacaktır.

Sevmediği hayvanları hasta edip öldürmesine rağmen, sevdiklerinin ise geceleri tüylerini tarar, bitlerini temizler, kuyruklarını örer.

Abzar İyäse, ***Abzar Äbise***, ***Öğen***, ***Üvenik***, ***Çulan***, ***Kura***, ***Tirgen***, ***Avlu İyesi*** isimleriyle de anılırlar.

ADAMCIL KURT

Türk söylenceleri yarı kurt yarı insan varlıklardan birkaç farklı anlatıda bahseder. Bunların arasında en ünlüsü elbette Hint yöresine yakın topraklarda varlıkları bir zamanlar sürdürmüş ve Oğuz Kağan ile birden fazla kez çarpışarak, en sonunda onun tarafından yok edilmiş bir kabile olan **İtbark**lar.

Ama bunun yanı sıra bir de günahkâr olduğu için kurda dönüşen varlıklar da bulunmakta. Anlatılarda kurt kadın motifi olarak karşımıza çıkan **Adamcıl Kurt** da işte bunlardan biri.

Geceleri kurt derisine bürünen bir tür cadı olarak tasvir edilirler. **Bizden İyiler** ismiyle anılan, sonradan İslam'ın etkisiyle **Cin** olarak da adlandırılan varlıklarla eş tutulmakla birlikte, isimlerinin anılması tıpkı onlar gibi sakıncalı görülmekte.

Söylendiğine göre, kadınların kurda dönüşmelerinin sebebi, geceleri başları açık bir şekilde dışarı çıkmalarıymış. Onları gündüzleri kendi işlerine bakarken görseniz bile inanmamanızı tavsiye etmek zorundayım. Çünkü gece olunca kurt donuna bürünüp insanları yediklerini bilmeyen var mı?

Bir zamanlar bu varlıklarla o kadar çok karşılaşılmış ki onlardan kurtulmak için pek çok çareye başvurulmuş. Bunların en etkilisi kurt elbisesinin yakılmasıymış.

Anlatılar bu yöntemden şöyle bahseder; eğer bir kadının **Adamcıl Kurt** olduğundan şüphe ediliyorsa evine gizlice girilir, kurt elbisesi/derisi bulunup tandıra

atılıp yakılır. Elbisenin kokusunu duyan kadın bağırmaya başlar ve kriz geçirip ağzından köpükler saçarak bayılır. Tekrar kendine geldiğinde hatasını anlar, pişman olur ve bir daha kurt şekline bürünemez.

Anadolu söylencelerinde **Eşbörü** olarak anılan bir Kurt Kadın motifi daha bulunmaktadır. Bu maddeyi de sırası geldiğinde inceleyeceğiz.

ADSIZ HANIM

Sibirya'ya ismini veren Sibir Hanlığı'na ait bir söylencede **Adsız Hanım** adlı son derece tedirgin edici bir varlığa rastlanır.

Bu varlık öylesine bilinmez bir varlıktır ki, adı olmadığı için kötülük yaptığında bu kötülüğü onun yaptığı bilinmez.

Adı olmayan kötülüğün, bu dünyada karşılığı olamayacak denli büyük bütün kötülüklerin kaynağı **Adsız Hanım**'dır. Onun başka bir boyuta ait olduğuna inanılır. Çünkü yaptıkları bu âlemde karşılığı olmayan, son derece rahatsız edici ve çok uzun bir zaman dilimine yayılmış, fark edilemeyen kötülüklerdir.

Sibirler **Adsız Hanım**'ı kötülükle ilişkili bir tanrıça olarak düşünmektedir. Bu da adı olmayan ruhsal varlıkların diğerlerinden çok daha tehlikeli olduğuna dair inançtan kaynaklanmaktadır.

Adsız Hanım'ın **Adsızlar**'a ilişeceğinden ve onlara zarar vereceğinden korkulur. Henüz kahramanlık yapmadığı için bir isim edinememiş **Adsız** çocuklar bu yüzden özel korumaya alınır. Bazen de doğdukları

andan itibaren, kendi adlarını bulana kadarki süre boyunca kullanacakları geçici isimler verilir. Bu isimler genellikle bir ağaç ya da kutsal bir dağ ismi olur.

AL ANA

Yakut diyarında **Abaası** olarak bilinen ruhların başı ve yöneticisi **Al Ana**, kızıl renkli giysiler giyen, kızıl saçlı bir kadın olarak tasvir edilir.

Çirkindir, saçları dağınık, gözleri kanlı, tırnakları uzun ve pistir. Uzun boylu, zayıf ve tüm bunlara rağmen şaşırtıcı derecede güçlü bir cadıdır. Hatta bir deveyle bile hiç zorluk çekmeden güreşebildiği anlatılagelmektedir.

Elazığ/Harput bölgesinde ise oldukça esmer, iriyarı, gür ve dağınık kızıl saçlı, ince uzun demirden elleri ve ince uzun çengelli demir parmakları olan bir cadı olarak tasvir edilir. Sadece bu yöreye özgü olarak ise, demir parmaklarını, kurbanının ciğerini sökmek için kullandığı anlatılır.

Özellikle çirkin vücudunu gizleyen bir sanrı yaratarak, çıplak vücuduyla avcıların üstüne atlayışı detaylarıyla pek çok söylencede anlatılır. Kurbanını şehvet ile sarsar ve kendinden geçirerek ciğerini yer.

Al Ana, sadece Yakut Türklerinde değil, Altay Şamanlığında, Tatar Türklerinde ve Moğollarda da karşımıza çıkar. Hatta çok az farkla, Slav kökenli Bulgar, Sırp ve Makedon anlatılarında, bağları bahçeleri talan eden kötü bir varlık olarak anlatılır.

Köken olarak tüm söylencelerde, kötülüğü, yıkıcılığı, şehveti, aldatmayı, hileyi ve kandırmayı ifade eder.

ALARTPA

Türk ve Moğol söylencelerinde **Alartpa** adında kötü bir ruha rastlanır. Hakkında çok az bilgi olan bu kötü ruhun ölümcül güçleri olduğu düşünülmektedir. Şekil değiştirerek ve aldatarak insanları kaçırabildikleri yapılan çeşitli derlemelerde karşımıza çıkıyor. Fakat yine de ne yazık ki görünüşleri hakkında bilgiye rastlanmıyor. Bunun sebebinin şekil değiştirebilme yetenekleriyle ya da tamamen görünmez oluşlarıyla ilgili olduğu düşünülebilir.

ALBAN BUURAYLAR

Kadim Türkler intiharı hiçbir zaman hoş karşılamadı. Belki de sırf bu yüzden, intihar eden insanların **Alt Dünya**'ya atıldığına ve orada **Güney Göğü** kısmının yedinci katında acıklı bir şekilde eziyet çektiklerine inanıldı.

Yakut ve Sibirya Türklerinin söylencelerinde **Alban Buuray** olarak anılan bu acıklı ruhların çok kötü isimleri ve çirkin yüzleri vardır.

Kalabalık bir grup olarak tasvir edilirler, ters dönmüş gözleri, yukarıya kalkık, dik uzayan saçları vardır. Bu, onlara her zaman acı verir. Uzayan tırnakları etlerini yarar ve bu yaralar hiçbir zaman kapanmaz. Aynı şey saçları için de geçerlidir. Söylenir

ki, uzayan saçlarının acısı gözlerini kanatır da, gözleri bu acıdan ters döner.

İnsanları intihar etmeye telkin eden ve hatta onları zorlayan da yine bu kötü ruhlardır. Yeryüzüne çıktıklarında, yalnız kalmış, bunalım ve ruhsal çöküş yaşayan insanlara ilişirler. Kulaklarından girer ve akıllarını esir alırlar.

Böyle bir durum yaşayan insan mutlaka bir şamana başvurmalı. Atalarından kalan bir giysi parçasını ya da en çok tercih edildiği şekliyle, köpek kürek kemiğinden bir tarağı şamana getirip ateşe atmalı ve ateşin ruhundan, şaman aracılığıyla, yardım dilemeli. Eğer ateş söner giderse ne şamanın ne de iyi ruhların yapacak hiçbir şeyi yok demektir. Ama olur da ateş harlanır ve yükselirse şaman acı çeken insanı hemen ateşe doğru iter. Bu durumda bunalımlı hasta elini ateşin içine sokar, elini kolunu boynunu ateşle güzelce yıkar.

Gerekli tedavi uygulanmazsa, bu ruhun etkisinde kalan insan kendini ya yüksek bir yerden atarak ya da vücudunda ölümcül yaralar açarak öldürür. En nihayetinde intihar eder ve **Alban Buuray**lar tarafından sürüklenerek **Alt Dünya**'ya atılır.

ALBAS

Türk söylencelerinde karşımıza çıkan bir başka kötü ruh da **Albas**'tır.

Evlenmeden ölmüş genç kızların **Albas**'a dönüştüğüne inanılır. Dünyada acıklı bir ruh olarak dolaşır

ve yeni nişanlanmış genç kızlara, çürümüş hayvanlardan topladığı hastalıkları bulaştırır.

Ama söylenen odur ki, bu durum sadece sevmediği kişiyle nişanlanan kızların başına gelir.

Albas geceleri sevmediği nişanlısının suretinde genç kızın yanında belirir. Böylece genç kıza bir ağırlık çöker, bütün gücünü kaybeder ve ona karşı koyamaz.

Nişanlısı, olduğundan daha iri, kolları daha uzun, tırnakları neredeyse parmaklarıyla aynı boydadır. Adam kızı parçalayarak öldürmek ister ve ona tecavüz eder.

Neticede, bu kız nişanlısından ayrılır.

ALBIS

Sarı Deniz'den Balkanlara, Ural'dan Horosan'a kadar geniş bir coğrafyada **Albıs** adında kötü bir ruhtan bahsedilir. Bu ruha sıklıkla, **Alkarısı** da denmektedir.

Daha çok, kefen giymiş bir ölü ya da bir gelin kılığında görünür. Bu şekilde göründüğü zaman **Alkızı**, **Alanası** gibi isimlerle de anılır. Bunun haricinde; keçi, tilki, kedi, köpek, buzağı, örümcek ve kuş şekline bürünebildiği de rivayet edilir.

Kendine has, son derece çirkin bir tasviri vardır. Ayakları ters olarak betimlenir. Uzun boyludur. Parmakları ve tırnakları da uzundur ama buna rağmen son derece zayıf ve kemiklidir. Teni yağlı, kokusu pis, suratı eblek, dişleri çıkık, dudağı sarkık ve kırmızı bir gömlek giymesi dışında çıplaktır. Bacaklarındaki

Albis

deri kat kat sarkar. Memelerinden birini omzundan geriye atar.

Dobruca Türkleri onu sarışın ve şişman bir kadın olarak tarif eder. Fergana Özbekleri pejmürde kılıklı, dağınık saçlı bir kocakarı, Gagavuzlar ise bir dev olarak tasvir ederler.

Çok fazla sayıda ağır, demir takıları vardır.

Kimi anlatılarda boş yağ küplerinin içinde, kimi anlatılarda ise ırmak kenarlarında, ıssız bölgelerde ya da içi boş ağaç kovuklarında yaşadığı söylenir.

Bir diğer tipik özelliği ise kaçması gerektiğinde, su kuyusuna atlayarak ortadan kaybolmasıdır. Ya da eteğine iğne batırılınca su olup bir kuyuya doğru akması da anlatılagelen özellikleri arasındadır. Anadolu'da bu yüzden **Kuyu Kızı** olarak da bilinmektedir. Sudan gelip suya döndüğü rivayet edilir.

Öleceğini anladığında ise kendini yaralar ve akan kandan bir süre sonra yeni bir **Albıs** doğar.

Gökçe munçuktan yani mavi boncuktan çok korkar. Nazar boncuğu kavramının kökenlerinde bu anlayışın yattığı düşünülmektedir.

Ağzında sihirli taşlar olan bir kuş kılığına da girdiği söylenir. Özellikle Anadolu'da **Şeşe** adıyla bilinen kuşun bir tür **Albıs** olduğu düşünülür. Şeşe adlı bu varlığı detaylarıyla sözlüğümüzde inceleyeceğiz.

Kötülük yapmaktan zevk alır. Yaptığı kötülükler **Albasmak** tabiri ile anılır. **Albastı** tabiri yine bu varlıkla ilgilidir.

Çocuklara ve lohasa halindeki kadınlara düşmanlığıyla bilinir.

Albıs daha kapıdan içeriye girer girmez lohusanın üzerine bir ağırlık çöker. Hasta kalkıp dua ederse **Albıs** kaçar. Ama hiçbir şey yapmazsa, bağırmak istediği halde bağıramaz, kaçmak istese kaçamaz. Kurbanın rengi sararır, gözleri dalgınlaşır, halsizleşir, ağzı eğrilir, elleri ve kolları büzülüp çarpılır. Eğer kadın bu durumda uykuya dalarsa korkunç rüyalar görmeye başlar. Rüyasında oda tavanı üzerine yıkılır, yatağının altından alevler çıkmaya başlar. Kâbuslar kadına müthiş eziyet eder. Bu rüyaların ardından artık uyansa bile etrafında olanları göremez, duyamaz. Sonra da ya ölür ya da büyük bir hastalığa yakalanır. Bu hastalık genelde deliliğe yol açar.

Bir diğer anlatıda ise yakaladığı lohusanın ciğerini söküp dışarı çıkardığı ve onu ya suya attığı ya da yediği aktarılır. Bu yüzden elinde ciğer bulunan bir kadın görülürse hemen yakalanması ve üzerine iğne, çuvaldız gibi bir metal parçası batırılması veya başından aşağı zift dökülmesi gerekir. **Albıs** ancak bu şekilde yakalanabilir.

Folklor ve Mitoloji Sözlüğü'nde aktarılan ve Elbistan'da geçtiği rivayet edilen bir vaka, ilk ağızdan şu şekilde anlatılmakta: "Ata dedem bir gün sabah namazı vakti, abdest almak için kapının önündeki çeşmeye gitmiş. Çeşmeye varmadan bakmış ki arkası dönük bir kadın insan ciğeri yiyor. Dedem bilirmiş, **Al Karı**larının yakasına iğne batırırsan kaçamazlar. O da yakasındaki iğneyi çıkarıp, **Al Karı**'sına

aniden batırmış. **Al Karısı** tövbeler etmiş ama dedem iğneyi çıkarmamış. Dedem şu şartları öne sürmüş; ciğeri hangi insandan aldıysan gidip onu geri takacak ve bizim sülaleden kimseye de dokunmayacaksın. **Al Karısı** kabul etmiş, gitmiş ciğeri geri takmış, sonra da gelip bizim evin kilerine yerleşmiş. İşte bize bu yüzden Aloğlu derler. Bizim sülaleden kimseyi albasamaz. Elbistan'da albasması yaşayan, lohusahumması olan kim varsa bizim sülaleden birine gider, küçük bir karşılıkla biraz ekmek biraz da tuz alırlar. Bu çok küçük bir karşılıktır, mesela bir tane iğne verirler karşılığında. Bizden aldıkları ekmeğin bir yudumunu yer, tuzdan biraz ağızlarına atarlar, geri kalanı da yastığın altına korlar. Böylece onları bir daha albasmaz."

Yakutlarda, Kırgızlarda, Kazaklarda, Özbeklerde, Kazan Tatarlarında, Gökoğuzlarda ve Anadolu Türklerinde lohusayı **Albastı**'dan korumak için farklı çarelere başvurulur.

Örneğin Kars ve Sivas'ta, geceleri lohusa hanımı yalnız bırakmazlar, ışığı sürekli yakarlar, lohusa yalnız kaldığı zamanlarda ise ağzına sakız vererek uyumasına engel olurlar. Bu sayede lohusayı korurlar.

Başka bölgelerde ise lohusanın başına beyaz yaşmak ve kırmızı tül bağlarlar. Ayrıca kırmızı altın takmak ve hastaya kırmızı şeker hediye etmek de uygulanan yöntemler arasındadır. Çünkü, **Albıs**'ın kırmızı rengi hiç sevmediği bilinmektedir.

Anadolu'da süregelen pek çok âdetle bağlantısı vardır. Manisa'nın Karacaoğlanlı köyünde, kapının ağzına kazma kürek konulmasının sebebi **Albıs**'tır. Çukurova bölgesinde ise lohusanın bulunduğu yerdeki bütün suların ağzının kapatılması geleneği yine aynı kötü ruhla ilintilidir. Çünkü eğer suyun ağzını kapatmazlarsa, **Albıs**'ın kuş şeklinde gelip, suya boncuk atacağı ve o esnada evin çocuğunun öleceği düşünülmektedir.

Bu tedbirler alınmadığı takdirde, **Albıs**'ın gelip rahatsızlık vereceği kesindir.

Lohusalara musallat olan **Albıs**ların yanı sıra, erkeklere, genç kızlara ve atlara gelen türleri de vardır.

Erkekler daha çok, gece uyurken sesler duyarak uyanır. Bilinmezden gelen bu ses, onları çok uzaklara, tehlikeli yerlere çağırır. Rüya gördüklerini zannederek sese itaat ederler.

Bazen bu durum bilinmezden ses gelmesi şeklinde değil, sarışın, güzel bir kadının genç erkeği ağaçların arasına çağırması şeklinde olur. Kurbanlarını cazibesiyle büyüleyip karanlığa çektikten sonra, ciğerlerini sökerek öldürür ve derede yıkayıp yer.

Tabii onu yakalamak mümkündür. Birtakım hilelerle yakalanıp göğsüne iğne saplanırsa kaçamayacağı bilinir. Böylece insan şeklini alan **Albıs**, göğsündeki iğnenin çıkarılması için sürekli yalvarır. İğneyi kendisi çıkaramaz ve çıkaramadığı için de kendi taifesinin yanına dönemez. Kendini evin hizmetine adayan

iğneli **Albıs** çok güzel ve hızlı ev işi yapar. Ancak bilindiği üzere, ne söylenirse tam tersini yapar.

Eğer bir şekilde onu yakalamayı başarırsanız size mutlaka hizmet edecektir. Ama ne derseniz tam tersini yapacağını unutmamak gerekir. Bu yüzden ona emirleri tersten söylemek gerekmektedir. Çay demleme, sofrayı temizleme, yemek yapma gibi…

Bir anlatıya göre, hizmet ettiği evde ekmek pişirmeye başlayan bir **Albıs**, su getirmek için kuyu başına gitmiştir. Orada oynayan çocuklardan birini göğsündeki iğneyi çıkarması için kandırır. Çocuk iğneyi çıkarınca, yedi yıl hizmet ettiği eve doğru seslenir, beddua eder ve kuyuya atlar. Bunun üzerine suyun üzeri kanla dolar. Kendi taifesi, insanlara hizmet ettiği için onu öldürmüştür.

Elazığ'da anlatılan bir başka hikâyede ise İsmail Ağa adında biri uzaktan gördüğü ateşe doğru ilerler. Vardığında, bir **Albıs**'ın ciğer pişirerek çocuklarına yedirdiğini görür. Çocukları doymadıklarını belirtince, **Albıs**, yarın da İsmail Ağa'nın gelini doğum yapacak, oraya gidip, üçüncü lokmasını yerken, kıl şeklinde ağzına girip ciğerini çalıp size getiririm, der. Gerçekten de ertesi gün, gelin doğum yapar. İsmail Ağa, gelinin yanında bekleyip, yemek yerken, üçüncü lokmayı elinden alır ve yanında getirdiği ayran tuluğunun içerisine atar. Tuluk şişmeye başlar. İçindeki kıl **Albıs** şeklini alınca, göğsüne iğne saplayıp onu hizmetçisi yapar. **Albıs** on iki yıl bu aileye hizmet eder ancak hep söylenenlerin tersini yapar. Getir dersen götürür, götür dersen getirir. O

vakitten sonra İsmail Ağa **Albıs**'ı salmaya karar verir. Ama taifesi onu affetmez. İnsanlara hizmet ettiği için onu da öldürüp göle atarlar. Cesedi köylüler tarafından bulunur.

Yakalamak için elbisesine veya kendisine demir bir iğne saplamak, korunmak için de lohusanın odasına demir eşyalar koymak yeterlidir. Çünkü demirden ve demircilerden çok fazla korkarlar. Bunun sebebi şüphesiz, *Altay Yaradılış Destanı*'nda anlatıldığı üzere, demir örs ile dövüle dövüle yaratılmış olduklarıdır. Erlik Han tarafından yaratılırken yaşadıkları acı, onları hayatları boyunca demirden ve demircilerden korkutmaya yetmiştir. İlgili anlatıya ilerleyen sayfalarda, **Erlik Han** maddesinde yer vereceğiz.

Albıs'tan korunmak için ayrıca doğum yapan kadın kırk gün kırk gece evinde gözetim altında tutulur. Yalnız kalmaz ve dışarı çıkmaz. Yastığının altına bıçak, makas, demir para, iğne, çuvaldız, maşa gibi metal eşyalardan biri veya çörek otu, soğan, sarımsak kabuğu, süpürge konur.

Gagavuzlar ise doğumdan üç gün önce ve üç gün sonra lohusaya su yerine rakı içirirler.

Bu konuyla ilgili karşımıza çıkabilecek bir diğer bilgi de **Albıs**'ın canının topuğunda olduğudur. Topuk kemiğinden boncuk yapar ve çocukların boynuna asılırsa hiçbir **Albıs** o çocuğa yanaşmaya cesaret edemez. Ama bu boncuklardan bulmak çok zordur.

Alınan bütün bu tedbirlere rağmen lohusanın çok ağrısı varsa, morarıyor, sayıklıyor, bayılıyorsa

albastığına karar verilerek bir hoca veya **Ocaklı** çağrılır ya da tüfek atılıp, tencere kapakları vurularak, gürültü yapılır ki **Albıs** ruhu kaçıp gitsin.

Ocaklı, daha önceden **Albıs** yakalayabilmiş kişilere verilen addır. **Albıs**, **Ocaklı**'ya ve soyundan gelenlere zarar veremez.

Albıs köşeye sıkıştırılırsa, "Ey **Albıs**, zalim! Koy ciğeri yerine! Zavallının canını iade et! Sözümü tutmazsan, bana hürmet etmezsen, gözlerini çıkarırım!" şeklinde tehdit edilmesi tavsiye olunur.

Muğla'da anlatılan bir başka **Albıs** varyantında, denizde yalnız yüzen çocukları kaçırarak dalgaların dibindeki evine götüren ve orada ciğerlerini yiyen bir kadın olarak tasvir edilir.

Kırgız-Kazak Türklerinin inanışlarına göre iki türü vardır. **Sarı Albıs** ve **Kara Albıs**.

Sarı Albıs, sarışın bir kadın olarak düşünülür. **Sarısaç** olarak da bilinir. Ölümcül değildir. Keçi veya tilki donuna bürünebilir. Verdiği zarar **Sarıbasmak** tabiri ile anılır. Sarı giysiler giyer. **Sarıhumma**ya neden olur. Şarlatanlık yönü ağır basar, daha hoppa ve oynaktır. Kandıracağı kişiyi cilvelerle kendisine çeker. Şehvetli ve açgözlü bir karakterdedir. Altay Türklerinde **Sarı Albıs**, avcılarla ilişkiye giren ve sonra onları öldüren gizemli ve fazlasıyla güzel bir kadın olarak bilinir. Bu anlatıda, **Albıs**'ın avcılarla seviştiği, omuzuna attığı memelerinden onlara süt içirdiği ve kendi omurgasından kestiği etlerle avcıyı beslediği de aktarılır.

Kara Albıs ise esmer, koyu tenli bir kadın olarak düşünülür. Daha ağırbaşlı ve ciddi bir görünüme sahiptir. Ancak daha aldatıcı ve daha baştan çıkarıcıdır. Verdiği zararlar ölümcüldür. Nadiren rastlanır. Kara giysiler giyer. **Karahumma**ya neden olur. Çakal veya sırtlan kılığına girerek kurbanına saldırır. Oluşturduğu hastalık **Karabasmak** tabiriyle ifade edilir.

Her iki **Albıs** türünün de neden olduğu hastalık, boğucu sıkıntı şeklinde kendini gösterir. **Sara** hastalığına onlar sebep olur. Lohusahumması denilen ve yüksek ateşle ortaya çıkan bir tür bunalmaya da sebep olurlar.

Kuzey-Kırgızlar tarafından, onları görebilme yeteneği olan insanlara **Kuuçu (Kovucu)** veya **Kuugunçu** denmektedir. Kırgızlara göre, daha önce al basmış herkes **Kuuçu** olabilir.

Nogay halkında ise **Albaslı** olarak bilinir ve ölüm vakti geldiğinde kendini yaralayıp, kanından bir çocuk doğurduğu anlatılır.

Al, **Al Karısı**, **Alanası**, **Alkızı**, **Alarvadı**, **Alvasti**, **Halarvadı**, **Albaslı Katın**, **Sarı Çeç**, **Almastı**, **Alacama**, **Albız**, **Aşpas**, **Alkali**, **Kuyu Kızı**, **Harparik**, **Almaş**, **Albaslı** isimleriyle de anılırlar.

ALDAÇI HAN

Kadim zamanlarda Anadolu'da söylenegeldiği üzere, insanların canını almakla görevli **Aldaçı Han** adında karanlık bir ruh vardır. Emrindeki kölelere **Aldaçı** adı verilir ve canını almak istediği insanın yanına

bu kölelerden birini gönderir. **Erlik Han**'ın din elçisi olarak görülmektedir. Bir tür, yeryüzündeki vekili.

Uzun kara pelerinli bir giysi giydiği rivayet edilir. Kara zırhlı kara bir ata biner. Çok korkutucu ve heybetlidir. Geçtiği yerde insanlara korku salar.

Bir evden ölü çıktığı zaman, **Aldaçı Han**'ın emrindeki ölümcül ruhlar o evde yedi gün boyunca nöbet tutar. Bu yedi gün çok tehlikelidir. Eğer içeri biri girecek olursa o da ölür. Ya da içeriden bir eşya çıkarılırsa, eşyayı gören ve taşıyan herkes aynı akıbeti paylaşır. Bu yüzdendir ki ölü çıkan evden yedi gün dışarıya eşya verilmez ve içeriye de hiçbir şey alınmaz.

Bu yedi günün sonunda nihayet eve girilir, temizlik yapılır ve yemek pişirilir.

ALLGHOİ KHORKHOİ

Allghoi Khorkhoi ya da günümüz Türkçesiyle **Moğol Ölüm Solucanı**, Moğol ve Buryat söylencelerinde karşımıza çıkan dev bir solucan. Gobi çölünde yaşadığı rivayet edilir. Derisi açık kırmızı ve kızıl renklerde, vücudunu kaplayan dikenleri yarım metrenin üzerinde ve boğumları tiksindirici derecede yapışkandır.

Anlatılageldiği üzere, midesindeki asidi üzerine kusarak ya da elektrik saçarak, kurbanlarını hızla öldürür. Saldıracağı zaman vücudunun yarısıyla ayağa kalktığı ve yeşil asidini kurbanın üzerine boşalttığı anlatılır. Bu sıvı öylesine zehirlidir ki kurbanları çürük-yeşil renge dönerek aniden ölür.

Allghoi Khorkhoi

Yalnızca kumul alanlarda yaşayabilmektedir. Yaz sıcaklarının arttığı vakitlerde daha sık görülür, kışın derin uykuya dalmak için ise yeraltına çekilir.

ALMAS

Moğol söylencelerinde bahsi geçen **Almas** ruhu, Pamir ve Altay Dağları'nda yaşadığı rivayet edilen kara varlıkların genel adıdır. **Erlik Han**'ın yeryüzündeki hizmetkârlığını yaparlar.

Elleri ve yüzleri dışında tüm vücutları kıllarla kaplıdır, insana benzemektedirler. Aileler halinde yaşarlar.

Albıs adlı ruhlarla iletişim halindedirler. İnsanlardan günahkâr bir kabile mi yoksa yeraltından gönderilen kara ruhlar mı oldukları net olarak bilinmemektedir.

Görüldüklerine dair pek çok anlatı mevcuttur. Hatta Moğol çocukları ile **Almas** çocuklarının birbirlerinden korkmadıkları, birbirlerine zarar vermedikleri ve oyunlar oynadıkları anlatılır.

ALYABANİ

Anadolu'da anlatılageldiği üzere, ıssız yerlerde ortaya çıkan **Alyabani**, saçları dağınık, gözleri kızıl bir cadı olarak tasvir edilir. Yakaladığı insanları kaçırır ve öldürür.

Vücudu tüylerle kaplı, gövdesi kocaman ve son derece pis kokuludur. Ayakları tersinedir. Gündüzleri mezara girer. Geceleri ise hortlayıp çıkar.

Alyabani

O aynı zamanda çöllerin ve harabelerin sahibidir. Bu yüzden, **Issız Yerin Ruhu** olarak da bilinir.

İlerleyen çağlarda ismi ve tasviri değişiklik göstermeye başlar. Söylenceler artık onu uzun sakallı ve asalı, dev gövdeli bir erkek olarak tasvir etmektedir. Adı da **Ahubaba**'ya evrilmiştir. İnsanları kaçırır ve onları yiyerek karnını doyurur.

Pamir Kırgızlarının mitolojik metin ve efsanelerinde ise bu şeytani varlığın adı **Gul-i Biyaban** şeklini alır.

Pamir Kırgızlarına göre bütün vücudu sarı-kırmızı tüylerle kaplıdır, insanımsı ve çirkin bir varlıktır. Dağ yamaçlarında ve kimsenin olmadığı çöllerde akşamüstü ortaya çıkar. Avcılara yaklaşıp onlarla konuşur. Bir şeyler ister, sonra onlara güreş yapmayı önerir. Avcı kazanırsa sessizce çekip gider. Ama eğer o kazanırsa avcıya hastalık bulaştırır. Avcı uzun süre hasta bir şekilde yatar.

Bir başka rivayette ise çöllük ve harabe yerlerde uyuyan insanlara ilişir. Uyuyan kişinin ayak altını kan çıkana kadar yalar ve derisini inceltir. Sonra da ölünceye kadar kanını içer.

AMBAR ATA

Türk anlatıları, evin içinde yaşayan koruyucu pek çok iye ruhtan bahseder. Bunlardan biri de **Ambar Ata** ismiyle anılan aksi ve sinir bozucu bir varlıktır. Doğrudan doğruya insanlara verdiği bir zarara rastlanmaz ama evin düzenini bozmak, gürültü çıkarmak

gibi huzursuzluk verici alışkanlıkları yüzünden ondan nefret edilir.

Evlerin kilerinde ve bodrumunda yaşar. Orada yalnızca kendisini söz sahibi bilir. Bu yüzden **Kilerin Sahibi** ismiyle de anılır. Olur a ev sahibi gelip de eşyaları dizer, düzenler, **Ambar Ata** hemen eşyaların yerini değiştirir ve kendi istediği gibi yeniden düzenler. Ev sahibi bu duruma kızar ve eşyaları tekrar kendi isteğine göre dizerse, **Ambar Ata** bu sefer eşyaları kaldırıp yere çalar ve her şeyi kırıp parçalar.

Geceleri kilerden gelen gürültülerin sebebi işte bu varlıktır. Onunla iyi geçinmek ve eğer olur da bir eşyanın yeri sürekli değişiyorsa, inat etmemek gerekir. Aklınızda bulunsun.

Tatar halk söylencelerinde bahsi geçen **Amba** ile benzerlikler gösterir. **Amba**'nın tek farkı sahipsiz evlerin kilerlerinde yaşamasıdır. **Ambar Ata** ise boş evlerde yaşamaz.

AMIRGA MONGUS

Türk ve Moğol söylencelerinde **Amırga Mongus** adında vahşi, korkunç ve devasa bir ejderhaya rastlanır. 37 yıl Altay Şamanlığı arasında yaşayan ünlü Türkolog Verbitskiy, **Amırga Mongus**'u **Erlik**'in yarattığını, denizden dilini çıkarıp insanları yutabildiğini aktarmaktadır.

Çoğu zaman siyah ve sarı renklerle tasvir edilir.

Başka bir anlatıya göre ise dünyanın sonunda yaşayan çok iri cüsseli bir ejderhadır.

Amirga Mongus

Ayrıca Tuva Türklerinde güreşçilerin yükseldiği en son seviye de yine bu isimle anılır.

Tuva Türkçesinde **Amırga**, *ejderha* anlamına gelmektedir.

Sibirya Türkleri ise bu yaratığı **Andalma Muus** ismiyle bilmektedir. Kadim zamanlarda denizlere hükmetmiş bir canavar olarak tanınır. Uzun diliyle yakaladığı günahkâr insanları denize çeker, boğar ve yutar. Anlatılan efsaneye göre, sivrisineklerin **Andalma Muus** ile doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. Denizler üzerindeki hükmü bitip öldürüldüğünde, leşinden çıkan sivrisinekler ilk kez yeryüzüyle tanışmış ve tüm dünyaya dağılmıştır.

ANAKHAİ

Buryat anlatılarında, uğursuzluk getirdiğine inanılan **Anakhai** adında tabiatüstü varlıklardan bahsedilir. Sadece geceleri dolaşırlar, tek gözleri vardır ve bu göz tıpkı kedi gözü gibi parlar. Başka hayvanların suretine büründükleri zaman bile yine sadece tek gözleri olur. Buryatlar bu yüzden bir gözü kör hayvanlardan çok korkarlar.

İnsanlar tarafından, kokuları ve sesleri duyulabilir. Ama onları görebilmek sadece şamanlara ait bir yetenektir.

Buryat tekerlemelerinde **Anakhai**'nin izine rastlıyoruz. "Ocaktan uzaklaşanı kurt, köyden uzaklaşanı **Anakhai** yer."

Çocuğu olmadan ölmüş kadınların **Anakhai**'ye dönüştüğüne dair genel bir kanı vardır. **Anakhai**lerin sadece çocuklara zarar verdiğine dair inancın arkasında muhtemelen bu fikir yatmaktadır. Çocukları ondan korumak için, beşiğin yanına metal bir ayna, kırbaç ya da çıngırak konulur. **Anakhai**lerin bu nesnelerden korktuğu bilinmektedir. Ayrıca silahlardan, metal nesnelerin birbirine çarpmasından, ateşten ve dumandan da çok korkarlar.

Bu kötü ruhun bir çocuğa ilişip ona eziyet etmeye başladığı fark edilirse, hemen çocuğun bir resmi çizilir. Resim çocuğa ait bir beşiğin içine saklanır ve beşik bozkıra terk edilir. **Anakhai**lerin böylece çocuk yerine bu resme eziyet edeceğine inanılır.

Eğer bir şaman tarafından yakalanırlarsa, şamanın onu döverek cezalandırması gerekmektedir. Fakat bu durumda da **Anakhai**ler dayanılmaz, ağır bir koku salarlar.

ANDAR

Azerbaycan söylenceleri **Andar** adında güçlü bir ateş cininden bahseder. Bazen Ateş Tanrısı, bazen Cehennem Tanrısı olarak da anılan ve çok eksi zamanlarda bilinmesine rağmen artık unutulan bu varlık, ateşi yönetmesi ve kızdığında yeryüzüne yangınlar saçmasıyla bilinir.

Heybetli ve iri yarı bir görüntüsü vardır. Elinde hiç sönmeyen bir meşale taşır, saçları ateştendir ve gözlerinden sıvı alev akar. Bu da yüzünde lav akan

oluklar oluşmasına sebep olur. Bazı rivayetlerde, sakalının da ateşten olduğunu söylenmektedir.

Azerbaycan Türkçesinde bu varlığa atıfta bulunan, lanet okumakla eş değer bir deyim bulunur. Bu bazen, "Andıra kalasın" bazen de "Ender kalasın" şeklinde telaffuz edilir.

ARAĞIT BALIĞI

Türk dilli toplumların söylencelerinde sıklıkla dev bir balıktan bahsedilir.

Pek çok isimle anılmasına rağmen biz onu Yakut anlatılarında geçen **Arağıt Balığı** ismiyle sözlüğümüze ekledik.

Arağıt Balığı dünyanın düz olduğu bilgisiyle yaşayan Türk toplumlarında, dünyayı sırtında taşıyan bir varlık olarak bilinir. Depremler bu balık ile bağlantılıdır.

Bu varlığa Güney Sibirya Türklerinde **Kiro-Balak** adı verilir. **Kiro-Balak**'ın zaman zaman, yeryüzünde yaşayan çocuklardan seçilecek bir kurban istediği bilinir. Yine bu kurban âdetinin depremlerle bağlantısı bulunmaktadır ve **Kiro-Balak**'a kurban verilmezse deprem olacağı bilinmektedir.

Söylencelerde **Doydu Balıga** ismiyle de karşımıza çıkar. Ağızı gırtlağının altında, gözü ise ensesinde olarak tasvir edilir.

Pek çok varyantta ismi ve özellikleri değişse de, bel kemiğinin ters oluşu, alt çenesinin yere, üst çenesinin ise göğe değişi, çenelerinden birinin yazı ve

Arağıt Balığı

sıcağı, diğer çenesinin ise kışı ve soğuğu getirdiği gibi bilgiler değişiklik göstermez.

Yakutlar aynı balığa **Ölüg Balığa** da demektedir. Bu isim, **Ölüm Balığı** ya da tam manasıyla **Ölüm Yeri Balığı** anlamı taşır. Böyle bir isimle anılmasının sebebi, kimi söylencelerde Baykal gölünün altında, kimi söylencelerde ise Yeraltındaki Büyük Tengiz'de yaşadığı ve hayatını burada kendisine sunulan kurbanlarla birlikte geçirmesidir.

Altay Yaratılış Destanı bize yine **Arağıt Balığı**'ndan haber verir. Başı kuzeye doğru çevrili vaziyette zincirlenmiş bir yaratık olarak anlatılır. Zincir, **Demir Kazık**'a yani Kuzey Yıldızı'na bağlıdır. Başını hafifçe eğecek olsa tufanlar kopar.

ARAP

Türk mitolojik anlatılarında **Sahip** kavramı pek çok kez karşımıza çıkıyor. Ruhlar, bazen bir bölgenin, bazen evin bir köşesinin, bazen bir dağın, bir ormanın ya da sadece tek bir ağacın sahibi olarak anılabiliyorlar. Issız Yerin Sahibi, Kilerin Sahibi, Ormanın Sahibi, Hazinenin ya da Evin Sahibi gibi. Zonguldak bölgesindeki kömür ocaklarında yaşadığına inanılan **Arap** adlı kötü ruh da işte bunlardan biri.

Kömür ocağında çalışan işçilerin karşısına çıkıp, "Bu ocak kimin?" diye sormasıyla meşhurdur. Eğer "Falanca kişinin" gibi bir cevap alırsa, **Arap** onu

boğarak ya da göçük oluşturarak işçiyi anında öldürür. Verilmesi gereken cevap, "Bu ocak senin" olmalıdır. İşçi böylece hayatını kurtarmış olur.

Arap, define arayan köylüler tarafından da yine mağara ve derin çukurlarda görülür. Verilen cevap, "Bu mağara, bu ocak, bu çukur, bu tünel vs. senindir" şeklinde olduğu takdirde kimse zarar görmez, **Arap** oradan uzaklaşır ve bazen hazinenin yerini gösterir.

Vaktiyle Bursa iline bağlı İznik ilçesinde yapılan bir define araması esnasında, yine **Arap** adlı varlıkla karşılaşıldığı rivayet edilmektedir. Hikâye ilk ağızdan şu şekilde aktarılmıştır; "Bizim oralardan bir grup adam define aramak için bir mağaraya giriyorlar. O mağaradaki kıymetli eşyanın sahipli olduğu söylenirmiş. Bu yüzden defineyi almaya giderlerken, yanlarında din adamı olarak babamı alıyorlar. Babam o vakitler imam. Mağaranın derinliklerinde, tam böyle hazinenin olduğu odaya yaklaştıklarında, karşılarına **Arap** görünümlü bir adam çıkıyor. Yine birtakım okuma yöntemleriyle babam **Arap**'ı uzaklaştırıyor. Sonra hazinenin durduğu iç mağara odasına giriyorlar. Odaya girip altınları çuvala doldurdukları sırada, oradakilerinden biri mağaranın içinde kendi öz kızını görüyor. Kız tam giysilerini çıkarmaya başladığı sırada adam "Sen yapıyorsun kızım!" diye bağırıyor. Bunu der demez mağaranın girişine doğru savruluyorlar. İşte o adamın sonu akıl hastanesi oluyor.

ARÇURİ

Çuvaş anlatılarında **Arçuri** adında kötü dişi ruhlardan bahsedilir. Genelde orman ruhu olarak bilinirler. Uzun saçlı, kara görünümlü ve vücutları tamamen tüylerle kaplıdır. İkisi önde, ikisi arkada olmak üzere dört gözleri, üç elleri ve üç ayakları vardır.

H. Paasonen tarafından hazırlanan *Çuvaş Sözlüğü*'nde yazdığına göre, saçları öylesine uzundur ki, yürürken yere sürtünürler.

Ormanda sessizce yaşadıkları ve av mevsiminin iyi geçmesi konusunda insanlara yardım ettikleri bilinir. Ama ne var ki bu varlığın rahatını bozmak tehlikelidir. İşte o zaman kurban isterler.

Ormanda yüksek sesle konuşan, bağırarak birbirine seslenen insanları takip ederler. Yakalamaya karar verdiklerinde ise kahkaha atarak tokat sesine benzer bir ses çıkarırlar. Bu öylesine tuhaf bir sestir ki kurban hemen dönüp sesin geldiği yöne bakıverir. **Arçuri** kurbanını işte tam bu anda yakalar ve onu gıdıklayarak öldürür, dişlerini çeker ya da parçalara ayırıp yer.

Geceleri at sırtında dolaştıkları da bilinmektedir. Hava karardıktan sonra su kıyısında saç tarayan kızlar tarafından sıklıkla görülürler. İstedikleri şekle kabulgarlar, yani şekil değiştirirler. **Arçuri** için şekil değiştirmek son derece kolaydır. Dilediklerinde yaşlı bir adam ya da bir yayınbalığı, kuş, keçi olarak görünebilirler.

Arçuri

Zamansız ölenlerin veya eceliyle ölmeyenlerin ruhlarının **Arçuri**'ye dönüştüğü rivayet edilmektedir.

ARDOV

Ardov, Anadolu'da **Su Cini** olarak da bilinen Moğol kökenli bir kötü ruh. Uzun boylu, sarışın ve çok güzel bir kadın olarak tasvir edilirler. Su kaynaklarında yaşadıkları bilinir.

Genelde yeni ölenlerin etlerini yiyerek beslenirler. Ondan kurtulmak için, ölü gömüldüğünde mezarın başında üç gün ışık yakılır. Yaşayan insanlara zararları yoktur.

ARSAN DUOLAY

Yakutlara göre kötü ruhlar yedi kabileye ayrılmıştır. Bunların başında da **Arsan Duolay** adında bir varlık bulunmaktadır.

Alt Dünya'nın en derin katında hanlığı bulunmaktadır. Burası kertikli bir ayı ve aynı şekilde sönük bir güneşi bulunan karanlık bir ülkedir. Ağaçlar ve otlar demirdendir ve iğrenç göründükleri söylenir. Yakutlar bu diyarı **Ketit Ütügen** (Geniş Cehennem) veya **Üeden Tüsege** (Cehennemin Dibi) olarak adlandırırlar.

İnsanların açgözlülüğü ile beslenir. Altın biriktiren insanların tüm malı aslında bu varlığa aittir. Bu yüzden sınırsız bir servete sahiptir.

Boynuzlu ve sakallıdır. Çok kötü kokar. Gölgesi yoktur.

Karısı, yedi oğlu ve dev bir köpeği vardır. Bu özellikleri ele alındığında **Erlik Han**'ın bir varyantı olarak düşünmek mümkündür.

İsminin anılması sakıncalı görülür ve Yakutlar arasında **Sakallı**, **Gölgesiz**, **İğrenç Kokulu** gibi isimlerle anılır.

Oğullarından birinin adı bilinir. **Ingıranar Luo Haan Toyon** (İnleyen Luo Haan Efendi). O da **Arsan Duolay**'ın diğer oğulları gibi **Alt Dünya**'nın yedi kabilesinden birinin başındadır.

AT BİNEN CİN

Caferi Türkleri, gece at binerek dolaşan bir cinden bahsederler. At sabahleyin terli ve yorgun bulunduysa durum hemen anlaşılır. Gece hayvana **At Binen Cin** musallat olmuş demektir. Caferiler bu kötü ruhu yakalamak için atın yelesine zift sürerler. Böylece **At Binen Cin** atın yelesine yapışır ve böylece yakalanır.

Anadolu'da **Albıs** olarak bilinen varlıkla ilişkilidir.

ATAY

Türk Mitolojisinde **Ceza Tanrısı** ve **Galta Ulan** isimleriyle de bilinen **Atay**, hiçbir suçu cezasız bırakmamasıyla tanınır. 6666 tane yenilmez askeri vardır.

AYNA

Şorların söylencelerine göre **Ayna** isimli varlıklar **Erlik**'in yeraltındaki hanlığında yaşayan kötü ruhlardır.

Yeraltı dünyası bu varlıkların etkisiyle **Ayna Çer** (**Aynaların Yeri**) ismiyle anılır. Şorlara göre **Erlik** sarayından çıkıp yeryüzüne çıkmaz. Bunun yerine **Ayna**ları gönderir. **Ayna**lar da böylece, yakaladıkları insanların ruhlarını kaçırır, eziyet etmesi, hastalık vermesi veya ruhlarını yemesi için onları **Erlik**'e götürür.

Hakaslarda **Ayna**ların çocuk kaçırması çok yaygın bir olaydır.

Batı Sibirya Türklerinde ise konuyla ilgili olarak **Erlik Ayna** sözcüğüne rastlanır.

Eski Ugorcada ise şeytan ile aynı anlamı taşırlar.

Şor anlatılarında ise ölen insanlar ruha dönüştükten sonra kendisini öldüren kötü ruhla birlikte dolaşır. Bu kötü ruhlara **Ayna** denir. Onlar bu şekilde dolaştıkları sırada karşılarına canlı bir insan çıkarsa selamlaşırlar. Selamlaştıklarında, **Ayna** ile ölen insanın ruhu, canlıyı hasta eder. Ölen insan hangi hastalıktan öldüyse o da aynı hastalıktan ölür.

AZA

Lebed Tatarlarının söylencelerinde **Aza** ismiyle anılan kötü ruhlara rastlıyoruz. Anlatılanlara göre bu varlıklar yeraltındaki karanlık mekânlarda yaşamaktadırlar.

Altay, Hakas ve Tuvalarda bu ruhların çocukları kaçırdıklarına, atlara zarar verdiklerine ve iyilikle özdeş **Umay Ana** ile hiç durmadan savaştıklarına dair pek çok anlatıyla karşılaşmak mümkün.

Genel olarak bilinen ise, **Aza**ların insanlara azap veren kötücül varlıklar olduğudur. İnsanlar tüm bu azaplardan sadece kurban vererek kurtulabilirler. Şamanların görevi ise bu ruhları yenerek veya kurban sunarak azaplarını azaltmaktır.

Kumandilerin söylencelerinde ise iki farklı isimle anılırlar, **Çertegri-Aza** ve **Şorat-Aza**.

AZAR, BAZAR, KAZAR

Türk söylencelerinde karşılaştığımız üçüz kötü ruhlar **Azar**, **Bazar** ve **Kazar**, hastalık, felaket ve bela olarak anılırlar. Ruhsal ve fiziksel hastalıklar hep bu üç varlıkla ilgilidir.

Azeri Türklerinde **Azar-Bazar** şeklinde kullanılan tanım, *her türlü hastalık ve dert* manaları içerir. Azeri geleneklerinde yılın son çarşamba günü kırsal bölgelerde ateşlerin yakılması ve insanların bu ateşlerin üstünden atlaması geleneği işte bu varlıklarla ilgilidir. Ateşten atlayan insanlar, *Azarım-Bazarım dökülsün*, derler.

Aynı zamanda yeraltı tanrısı **Erlik**'in köpeklerinin adları da **Kazar** ve **Pazar**'dır.

Tatarlarda söylenegelen **Bazar Anası** adlı kötü varlık yine bu varlıklarla ilişkilidir.

AZIKTI

Özbek ve Kırgız anlatılarında **Azıktı** adındaki kötü ruhlardan bahsedilir. Özellikle konar-göçer toplulukların başına büyük dertler açan **Azıktı**, insanların

yollarını şaşırmasına, kaybolmalarına ve en sonunda dağdan, uçurumdan düşüp hayatlarını kaybetmelerine yol açar. Bu durum sadece, yolculuk kurallarını ihlal eden insanlar veya topluluklar için geçerlidir.

Anlatılarda isimleri değişse de tipik özellikleri hep aynıdır. Farklı şekillere dönüşebilen ve insanları kendi adları ile çağırıp, aldatarak uçuruma sürükleyen kötü ruhlardır.

Kırgızlar bu ruhların son derece tehlikeli olduğunu söyler. Çünkü insanlara yakından tanıdığı birinin suretinde görünebildikleri için, bir **Azıktı** ile karşılaştığınız zaman, bunu anlamanız neredeyse imkânsızdır.

Karaçay – Malkarlarda ise **Azmıç** adıyla bilinir. **Azmıç**, insanlara düşmandır. Kurbanları tek başına yola çıkan insanlardır. İnsanları, tanıdık birinin sesiyle çağırırlar. Dönüp bakılırsa buyruğu altına girilir. **Azmıç** da bu insanı kayalıklardan aşağı atar.

Yollarda yalancı ateşler yakarak insanlara yollarını kaybettiren kötü ruhlar da yine bunlardır. Moğollarda **Albin** adıyla tanınırlar.

AZMAN

Azman, Türk mitolojisinde sıra dışı güçleri olan vahşi bir hayvan olarak karşımıza çıkar. Keskin dişleri, iri gövdesi, büyük ayakları, keskin pençeleri ve sert derileri vardır.

Oğuz Kağan Destanı'nında bahsi geçen **Kıyant** adlı tek boynuzlu yaratık, *Gılgamış Destanı*'ndaki

Humbaba adlı dev öküz ve Korkut Ata öykülerinde bahsi geçen **Beserek**ler bu tür için örnek gösterilebilir.

AZNA

Türk mitolojisinde **Fesat Tanrısı** olarak adı geçen **Azna**, yeryüzünde kargaşa çıkaran ve fırsat bulduğu her vakit insanlara zarar veren kötü bir varlıktır. Kötülüğe dair tüm özellikleri taşır. Yeraltında yaşar.

Azna'ya bağlı kötü ruhlara **Azna**lar ismi verilir. **Azna** ne zaman yeryüzünde bir fesat çıkarmak istese bu ruhları gönderir. **Azna**lar insanların ruhlarını kaçırıp hastalık verir.

Bu anlamda **Erlik** ve **Ayna**'lar ile benzerlik gösterirler.

Bazen çocukları da kaçırdıkları rivayet edilir.

BADIŞ

Türk mitolojisinde **Felaket Tanrısı** olarak anılan **Badış**, yeryüzündeki afetlerin, salgınların ve kıranların tek sorumlusu olarak kabul edilir. İnsanların başına gelen zorluklar onun elinden çıkmıştır. Bastığında toprak yerinden oynar, değirmen taşlarını bir yudumda yutar.

Çolaktır, yani tek kolludur ama bu kol dokuz insanın gücüne eşittir.

Demir Kaşağılı ismiyle de bilinir.

BADRAÇ

Türk söylencelerinde **Badraç** yedi başlı bir ejderha olarak tasvir edilir. Derisi zırh gibi pullarla kaplı ve kuyruğu kamçı gibidir. Ağzından ateşler saçar.

Ölmesi için yedi başının birden kesilmesi gerekmektedir. Eğer tek tek kesilecek olurlarsa, başları yeniden çıkar.

12 hayvanlı Türk takviminde tıpkı yaşayan diğer hayvanlar gibi, **Badraç**'a da yer verilmiştir.

BASTIRIK

Anadolu coğrafyasının her köşesinde bilinen, derin uykuya dalmış insanların üstüne çöküp, bütün gücüyle bastıran ve kurbanlarını nefessiz bırakan,

Badraç

korkutan, uyumalarına izin vermeyen hatta boğmaya çalışan kötü bir ruhtur.

Karaçay – Malkarlar'da **Bastırık** denmesine rağmen Anadolu'daki yaygın adı **Karabasan**'dır. Musallat oldukları insanlar uykudayken gözlerini açar ve onları görürler. Mücadele eder, bağırmaya çalışır ama seslerini çıkaramazlar. Eğer başarabilirlerse haykırarak uyanırlar.

Ankara'da derlenen bir anlatıda canlı bir varlık olarak tarif edilmektedir. Konya, Anamur ve İstanbul'da derlenen başka anlatılarda ise korkunç bir rüya olarak anlatılırlar.

BAY BOSOL İLE BAYAN MOSOL

Yakut anlatılarında önemsiz hastalıklar yayan **Bay Bosol ile Bayan Mosol** da kötü ruhlar ailesinden sayılırdı.

Onlar hayvan ruhunun koruyucu iyesi **İsegey Ayıısıt**'ın insanlara hayvan vermesini engelliyordu.

Dünyanın sınırında yani *Doydu Kirbiitiger* denilen bölgede yaşarlardı. Evlerinin duvarları ve ağılları buz sırıklarından yapılmıştı.

Oğulları **Buos Besirik** insanlara getirilecek hayvanları **Ayıısıt**'a geri götürür, hayvanların insanlara ulaşmasını engellerdi.

BEDİK

Bedik, Türk söylencelerinde bahsedilen **Eğlence Cini**. Aslında kötücül ve bencil bir ruh olmasına rağmen

insanlara, onlardan korktuğu için zarar veremez. Ama gücü yettiği hayvanları korkutup dalga geçtiği için de sevilmez.

Eğer kovulmak istenirse, **Bedik**'in yerleştiği evin avlusunda toplanıp adına bir eğlence düzenlenir. Eğlenceli şarkılar eşliğinde dualar okunur. **Bedik**'ten çıkıp gitmesi, geldiği yere dönmesi ya da en azından komşu avluya göçmesi rica edilir, bu konuda ikna edilmeye çalışılır. Eğer laftan anlamazsa, tehdit ve hakarete başvurulur. Buradaki amaç, büyü gücüne sahip **Bedik**'in gözünü korkutarak çekip gitmesini sağlamaktır.

Sırıtkan, sinir bozucu bir varlıktır.

BEKİ UORAANLARIN SOYLULARI

Yakut söylencelerinde **Alt Dünya**'nın **Kuzey Göğü** kısmında, dördüncü katta yaşadığına inanılan topluluk.

İnsanların kemiklerini eğip şeklini değiştiren kötü ruhlardır.

Kamburluk, kemik eğriliği, kemik ağrısı gibi rahatsızlıkları hep onların eseridir.

BİÇURA

Tatar söylencelerinde bahsi geçen **Biçura**, evlerde gizlice dolaştığına inanılan kötü bir ruh. **Biçura**'nın kadın giysileri giyen bir erkek olduğu söylenmektedir. Evin içinde gizlice dolaşarak ev sakinlerini rahatsız etmesiyle bilinir.

Biçura

Boyu bir buçuk, eni bir arşındır. Patates mahzenlerinde, döşeme altlarında, boş hamamlarda ve en çok da kilerlerde yaşar. Genelde kırmızı giysiler giymeyi sever. Hiç çekinmeden gürültü patırtı yapar.

Küves denen içkiyi çok sever. Yemeğe çok düşkündür. Ev sakinlerinin yiyip bitiremediği bütün yemeği yer. Bulaşık tabakları, yıkanmamış tencereleri, kaşıkları ve çatalları yalar. Kızdığı zaman tabakları kırar ve yemeği de döküp evi uzun süre için terk eder.

Biçura'nın yerleştiği evde dikkatli olmak, onun arzusunu bilip ona göre hareket etmek gerekir. Özellikle ona yiyecek bırakmayı ihmal etmek tehlikelidir. Aniden bağırır, güler, oynar, şaka yapar, uyuyan insanı yatağından alıp başka yere taşır. Çoğu zaman evdeki eşyaların yerini değiştirir veya saklar.

Biçura evdeki dul erkeklerle dalga geçmeyi çok sever. Uyurken gelip boynunu sıkar, ansızın hapşırıp korkutur, durup dururken üstüne odun fırlatır, sopa ya da tuğla ile vurur.

Geceleyin kilitlenen kapıları açar veya tersine açık kapıları kilitler.

Bazı **Biçura**lar böyle pek şakacı olunca, evde durmak mümkün olmaz da artık evin sahipleri evi terk edip giderler.

Nadiren de tehlikeli durumlara sebep olurlar, mesela yangın çıkarabilirler. Bu durum, eğer evde ocak yoksa yaşanır. Çünkü ısınmak için mutlaka ateş yakmaya ihtiyaç duyarlar. Bu yüzden Tatarlar yeni bir ev kurduklarında her şeyden önce ilk olarak ocağı inşa

ederler. Böylece evi **Biçura** felaketinden güvene almış olduklarına inanırlar.

Biçura son derece pis bir yaratık olarak bilinir, temiz yerlerden nefret eder. Zaten pis evleri de yaşamak için bu yüzden seçerler. Ondan kurtulmanın ilk şartı evi temiz tutmaktır.

En sevdiği eşyalar, anahtar, iğne, bıçak ve makastır. Özellikle bu eşyaların sık sık kaybolduğunu fark ederseniz, evinizde gizli bir misafiriniz olduğunu hemen anlamanız gerekir ve evde köklü bir temizlik yapma vaktiniz gelmiş demektir.

BOKHOLDOİ

Buryat söylencelerinde **Bokholdoi** adlı bir kara ruh topluluğundan bahsedilir. Sık sık kalabalık evlerinin etrafında toplaştıkları ve yaşayanların ruhlarını ele geçirmek istedikleri anlatılır.

Özellikle ayın karanlığında ve yeni hilalin ilk göründüğü gecelerde daha güçlü olurlar. Böyle gecelerde bir düğün veya ziyafet tertiplemek iyi değildir. Çünkü bu kara ruh topluluğunun, ziyafet ve düğünlerde kalabalığa karıştığına inanılır.

Ama yine de böyle bir zamanda ziyafet verilecek olursa, ev sahibi mutlaka bir şaman çağırması gerektiğini bilir. Şaman gürültülü bir ayin yaparak onları kovar.

Bu yersiz, yurtsuz ruhlar bazen de toplanıp terk edilmiş boş bir kulübeye ya da çadıra girerler. Burada mavi bir ateş yakarlar, geceyi ateşin başında geçirirler.

Şarkılar söyleyip dans ederler. Söyledikleri şarkılar insanlar tarafından duyulabilmektedir.

Bokholdoilerin garip âdetleri vardır. Ateşin başında asla tam bir çember oluşturarak oturmazlar, daima bir açıklık bırakırlar. Eğer bir insan bu açıklıktan girip ortadaki ateşten odun alabilirse mutlaka zengin olur. Zaman zaman çayırlarda, otların arasında görülen çember şeklindeki izler işte bu kara topluluğun işidir. Buna **Ruh Dansı İzi** denmektedir.

Bokholdoilerin bu toplantılarında onlara tek gözlü bir ruh başkanlık eder. Ona reis derler. Reis istediği zaman istediği **Bokholdoi**'yi insan avlamaya gönderir.

Bir anlatıda, insanlardan birinin bu toplantıya geldiğini ve reisi alnından vurup öldürdüğü belirtilir.

Reis ölünce kalça kemiğine dönüşür. Söz konusu kalça kemiği üç gün içinde yeniden **Bokholdoi** haline gelir.

Buryatlar insanın üç ruhu olduğunu düşünür ve öldükten sonra bu ruhlardan birinin yeraltına gittiğine, birinin yeryüzünde kalıp **Bokholdoi**'ye dönüştüğüne ve birinin de yeniden insan olarak doğduğuna inanırlar.

BOYU BİR KARIŞ SAKALI YEDİ KARIŞ

Azerbaycan Türklerinin söylencelerinde **Boyu Bir Karış Sakalı Yedi Karış** ismiyle anılan bir cin vardır.

Ateşin içinde oynadığına ve dilediğinde sarı bir samura dönüşebildiğine inanılır. Kısa boyludur. Sakalı yedi karıştır ve kirpi dikeni gibi sivri sivridir.

Boyu Bir Karış

Sibirya Türklerinde aynı varlığa **Kaldazan** ismi verilir. Sibirya destanlarında, **Karanlık Dünya Padişahı**'nın (**Erlik**'ten bahsediliyor olma ihtimali yüksek) oğlu olarak karşımıza çıkmaktadır.

BULUT KIZLARI

Yakut söylencelerinde bahsi geçen **Bulut Kızları**, **Alt Dünya**'nın **Güney Göğü** kısmında yaşamaktadırlar.

Saçları dağınık, gözleri şaşı, tırnakları uzundur. Yedi kardeş oldukları bilinir. Parçalanmış elbiseler giyerler.

Çok eskiden yeryüzünde yaşamış, öldükten sonra da kötü huyları yüzünden buraya gelmişlerdir.

Beş tanesinin ismi **Xatan**, **Erimex**, **Kırcaran Kıs**, **Carık Kıs**, **Kuyban Kuturuk**'tur. Diğer iki kardeşin ismi bilinmez. Kötülük yayarlar. Bunlardan biri insan ruhuna girerse, o kişinin tüm iyi huyu bozulur, o kızın huyunu alır.

BURA DOHSUN

Türk mitolojisinde bahsi geçen **Bura Dohsun**, eziyet veya işkence tanrısı olarak anılmaktadır. Yeraltında yaşadığına inanılır. Ateşten yaratılmıştır. Boynuzları, kuyruğu ve alnının ortasında tek bir gözü vardır. Elleri ve ayakları yoktur. Yarı insan yarı şeytan olarak da göründüğüne dair anlatılara rastlanmıştır.

Ölüm tohumu eker ve mutsuzluk getirir. İnsanlara eziyet etmek ve delirtene kadar acı çektirmek varoluşunun tek sebebidir.

BUK

Tuva anlatılarında **Buk** adında kötü bir ruh topluluğundan bahsedilir. İnsanların suç işlediği yerlerde ortaya çıktıklarına inanılır. Görüntüleri korkutucu, nefesleri zehirlidir. Düşmanlarını nefeslerini kullanarak öldürdüklerine inanılır.

İşkence görmüş bir insan görünümündedirler. Derileri kalkmış, vücutları yaralarla ve kırbaç izleriyle dolu, göz kapakları kesilmiştir. Herhangi bir canlının şekline dönüşebilir.

İnsanlara hastalık vermeleriyle bilinirler. Kurbanlarını önce hasta eder sonra da mutlaka öldürürler. Ama **Buk** halkı yaşlanıp ölmez. Pek çok nesil tarafından, aynı **Buk**'un tekrar tekrar göründüğü rivayet edilir.

BÜKE

Anadolu söylencelerinde yılana benzer dev bir sürüngen olarak anılan **Büke**, aynı zamanda Çin kaynaklı ejderhaları anımsatan tipik özelliklere de sahiptir. Kanatlıdır, uçabilir ve ağzından ateşler saçıp dişlerinden asit akıtır. Derisi zır gibi pullarla kaplıdır.

Anlatılar, **Büke**'nin ruhu hakkında şunları söylemekte; bazen bu varlıkların ruhları, başka yerlerde saklanır. Bu ruhlar genellikle bir balığın, bir ayının, bir kuşun veya bir geyiğin karnındadır. Bazen de ruhlarını altın bir sandığın içine, derin denizlerin dibine saklarlar. Onları öldürebilmek için önce ruhlarını bulmak gerekir.

Büke

Bükrek ve Sangal

Anlatılarda karşımıza çıkan **Büke** varyantlarından biri **Demirbüke** ismiyle anılır. **Demirbüke** adlı ejderhanın yedi canından biri, yedi ırmağın ötesinde bulunan yedi ovanın ilerisindeki yedi dağın ardındaki yedi boynuzlu bir geyiğin karnındadır. Bul ki öldüresin.

Yine bir **Büke** varyantı olan **Subuka/Suvbuga** ise, görünüş olarak **Büke** ile aynı özellikleri taşısa da, o sadece suda yaşamaktadır ve kanatları olmasına rağmen uçamaz.

BÜKREK VE SANGAL

Altay mitolojisinde karşımıza çıkan **Bükrek** ve **Sangal**, sürekli birbirleriyle savaşan, son derece vahşi ve acımasız, kanatsız iki ejderhadır. Savaşırken görünümleri, Ying-Yang sembolünü çağrıştırır.

İkisinin de görünüşleri dev kertenkeleler gibidir. Uzun boyunları ve güçlü pençeleri vardır.

Bükrek, dünyanın sonundaki tüm denizlerin içine aktığı büyük okyanusta yaşar. Sesinin çok güzel olduğu ve dünyanın öbür ucundan bile duyulabildiği söylenir. Sesini duyan kötü ejderhalar hemen kaçarlar. İyiliği, aydınlığı temsil eder.

Sangal ise karanlığı ve kötülüğü simgeler. Dünyanın sonundaki ateş denizinde, **Oddeniz**'de yaşadığı söylenir.

Rivayete göre **Bükrek** ve **Sangal** tam dokuz yıl savaşmıştır ve **Bükrek** bu savaşı kazanmıştır. Fakat yine de her bin yılda bir, yeniden savaşmak için yaşadıkları yeri terk ettikleri rivayet edilir.

CALLIK

Yakut söylencelerinde bahsi geçen **Alt Dünya**'nın **Güney Göğü** kısmında beşinci katta yaşarlar. Bu diyarda ne güneş ne de ay vardır. Orada dağlar, yosun tutmuş geniş bataklıklar; insan gözyaşları ve kendini öldürenlerin kanlarından oluşmuş göller ve geçmek için tek bir at kılından köprüsü olan yosun tutmuş, kara sulu dipsiz göller vardır.

Callıkların sayılarının oldukça fazla olduğu ve bedenlerinin ters olduğu bilinir.

Yeryüzünü ve yaşamın dengesini bozup karıştırmakla görevlidirler.

Karışıklıklar, çatışmalar, toplumsal sorunlar hep onların eseridir.

CAAHIKLAR

Yakut söylencelerinde bahsi geçen **Alt Dünya**'nın **Güney Göğü** kısmında, sekizinci katta yaşarlar. Moğol söylencelerinde de izlerine rastlanır.

Lanetlenmiş insanların ruhlarından oluşmuş bir topluluk olarak bilinirler. Öldükten sonra dünyayı terk edemeyen bu acıklı ruhlar, adeta kaybolmuş gibi yeryüzünde dolaşırlar. Onları sadece şamanlar görür.

Kanlı elleri, kupkuru gözleri, ölümcül sözleri vardır.

Çok tehlikelidirler. İçlerinden isimleri bilinenleri **Öhöx Xarbıır**, **Üös Tardar**, **Tıın Battıır**'dır.

CAZI

Doğu Karadeniz bölgesinde bahsedilen bir cadı motifi.

Cazılar normal anne babadan doğmuş ve cadılığı sonradan öğrenmiş kadınlar olarak düşünülürler. **Mayisa** olarak da bilinirler. Uçabilmek için üzerlerine insan pisliği sürerler. Mısır'dan Kırım'a uçarak gidebildikleri söylenir.

Örümcek ve kuş gibi şekillere dönüşebilirler.

Çocuk ve kadınların ciğerlerini yediklerine ve suya atıldıklarında batmadıklarına inanılır.

CAY

Yakut anlatılarında **Cay** adında kötü ruhlardan bahsedilir. Canlının canlı olmasına yardım eden güç, *sür*'ü çalarak kendilerininki ile değiştirirler.

İnsan ruhuna nefes, bulut ve beddua olarak girebilmektedirler. İçine girdikleri insanı etkileyerek yaratıcı güçlerini ortadan kaldırırlar. Böylece kişinin bağışıklığı zayıflar, kolayca hasta olur, içten içe erir.

Alt Dünya'da **Kuzey**, **Güney** ve **Batı Göğü** kısımlarında bulunabilirler.

ÇAK

Çulım Tatarlarında söylenegeldiği üzere, yeraltında **Çak** adında şeytani varlıklar yaşamaktadır. Görünümleri çirkindir, hırıltılı bir ses çıkarırlar. 12 başları vardır.

Yaz gelince yüzeye çıkıp ağaç köklerinde barınmaya başlarlar. Kısa boyludurlar. İslamiyet sonrasında, Arap kültüründe **Deccal**'in soy atası olarak kabul edilen ve **Şeytan**'ı da çağrıştıran, alnının ortasında tek gözü bulunan **Şik** adlı varlıkla benzerlik gösterirler.

Çak topluluğunun başında **Ulu Çak** adında şeytani bir varlığın bulunduğundan bahsedilir.

Çulım Tatarlarında şamanların, **Çak Çak** veya **Çek Çek** diye tekerlemeler uydurarak bu kötü varlıklardan yardım istedikleri bilinmektedir.

Uzak Doğu kültüründe bahsi geçen **Çakra** kavramı ile de bağlantısı bulunmaktadır. Tatarlar tarafından da bilinen **Çakra** adlı doğal gücün, insanlara bu kara ruhlar vasıtasıyla aktarıldığına inanılır.

ÇARŞAMBA KARISI

Türk söylencelerinde karşımıza çıkan **Çarşamba Karısı**, sadece çarşamba günleri ortaya çıkıp her yeri çar çabuk gezen, pejmürde, pis ve dağınık saçlarıyla hemen dikkatleri üzerine çeken bir tür cadı olarak tasvir edilir.

Çarşamba Karısı

Anadolu'nun bazı bölgelerinde, çarşamba gecesi işe başlanırsa işlerin yolunda gitmeyeceği inancının kökeninde bu varlık bulunmaktadır.

Yine Anadolu'nun bazı bölgelerinde, yarım kalan işlerin olduğu evlere gelerek işleri karıştırdığına inanılır.

Eğer kızarsa o eve kötülük yapar, gelip evin çocuğunu kaçırır.

Sadece çarşamba günü ortaya çıkıp hızlı hızlı gezinmesinin sebebi, dolaşma hakkının sadece o günle sınırlı olmasıdır. Tire, Ödemiş ve Bayındır bölgelerinde işte bu yüzden amaçsız, hiçbir iş yapmadan ortalıkta dolaşan insanlara, "**Çarşamba Karısı** gibi gezip durma!" denmektedir.

Ayrıca Türkçede "**Çarşamba Karısı** gibi saçı başı karışık" gibi ifadelere de rastlanır.

ÇAY NİNESİ

Çay Ninesi, Türkiye ve Azerbaycan söylencelerinde çaylarda, ırmaklarda yaşadığına inanılan kötü bir ruh. Yaşlı bir kadın kılığındadır. Köprüden geçerken suya çok bakılırsa kızar ve insanın başını döndürür. Başı dönen insanın gözleri kararır ve çaya düşer.

Tobol Tatarlarında anlatıldığına göre ise **Çay Ninesi** ayaklarından tutup insanları suya çekerek boğmaya çalışır.

Azerbaycan'da, sabah suya gidildiğinde, **Su Sahibi**'ne selam verilmesi gerektiğine dair yaygın olmayan

Çay Ninesi

bir inanç bu karakterle ilgilidir. Ayrıca suya çöp ve pislik dökmek de bu yüzden yasaktır.

İlk defa su doldurmaya gelen yeni gelin, ona hürmeten suya demir para atar.

ÇEKEY

Yakut söylencelerinde anlatılan **Çekey**ler **Alt Dünya**'nın **Kuzey Göğü** kısmında, yedinci katta bulunurlar. İnsanları kör eden kötü ruhlar olarak bilinirler.

Kurbanlarının tüm hislerini yok edebilmekte ve eğer dilerlerse onlara başka görüntüler gösterip başka sesler duymalarını sağlayabilmektedirler. **Çekey** tarafından ele geçirilmiş bir insan, kendini ansızın **Yeraltındaki Büyük Tengiz**'de bulabilmekte ya da kulağına daha önce hiç duymadığı sesler, kükremeler ve fokurtular gelebilmektedir. Kişi çoğunlukla delirir.

İnsanların durduk yere sağır kalmaları, ya da kör olmaları onların işidir.

ÇER EEZİ

Tuva toplumunda yer iyesi olarak bilinen **Çer Eezi**, çirkin bir kadın görünümündedir. İnsanlara gözle görülmeyen ufak kötülükleri dokunur.

ÇERTEGRİ

Anadolu söylencelerinde karşımıza çıkan kara varlıkların en tehlikeli ve en kötülerinden biri de **Çertegri** denilen türdür. Haklarında çok az bilgi olan bu

Çıvı

varlıkların, insanlara geri dönüşü olmayan zararlar verebildikleri bilinmektedir.

Korkunç derecede güçlü yetenekleri vardır. Ancak ne yazık bu yetenekler hakkında bilgi bulunmamakta. İnsanların onlardan neden korktukları veya neden bu kadar tehlikeli oldukları dahi belli değildir. Çünkü **Çertegri** ile karşılaşan ya da bir şekilde onu gören hiç kimsenin hayatta kalmadığı bilinmektedir. Ansızın ölen ya da ortadan kaybolan herkes, **Çertegri** ile karşılaşmış demektir.

ÇIVI

Altay ve Türk anlatılarında bahsi geçen **Çıvı**, kötü ruhlardan oluşmuş askeri bir bölük olarak tasvir edilir. Ne zaman iki ordu savaşsa, o vilayetlerdeki **Çıvı**lar da savaşa katılmaktadır.

Dîvânü Lugati't-Türk'te anlatıldığı üzere, hangi **Çıvı** bölüğü galip gelirse, insanların savaşı da o yönde etkilenirmiş. Bu varlıklardan hangisi taraf kaçarsa onların taraf olduğu ordu da mutlaka savaşı kaybeder, hakanları da tıpkı o varlıklar gibi kaçarmış.

Geceleri dahi savaşa devam eden **Çıvı**ların karanlıkta attıkları oklardan korunmak için Türk ve Altay askerlerinin sabaha kadar çadırlarında saklandıkları bilinmektedir. Türkler bu yüzden geceleri savaşmamış ve bu durum Türkler arasında yaygın bir gelenek olarak uzun süre devam etmiştir.

Çor

ÇİKE

Çike, Anadolu söylencelerinde karşılaştığımız, dirsek boyunda bir cücenin adı. Ağaçların altında yaşadığına ve yanına gelenlere zorla destan okutturup şarkı söylettiğine inanılır.

Zararsızdır ama bazen dediğini yaptırabilmek için insanları korkutur.

Yakaladığı kişiye saatlerce yır/şarkı veya kay/destan okuttuğu olur.

ÇOR

Anadolu söylencelerinde **Çor** adında kötücül varlıklardan bahsedilir. Gözle görülmedikleri ve ateşten yaratıldıkları söylenmektedir. İyicil veya kötücül olanları mevcuttur. Her yerde bulunabilirler fakat onları sadece şamanlar görebilir.

Yeryüzünde başıboş gezinmek için yaratılmış gibidirler. Her yerde bulunabilirler. Ağaç altı, karanlık kuytular, ören yerleri, yıkık evler, su kıyıları, kuyular, köprü altları gibi mekânlarda yaşarlar. Pek çok Türk canavarı gibi onlar da demirden çok korkarlar.

Başlarında bir kalpak bulunmaktadır. Bu bazen de bir papak olarak anılır. Eğer başlarındaki kalpağı almayı başarırsanız **Çor** ölür. Ölmeden önce de görünmezliğini yitirir. Çünkü görünmezliğini sağlayan, başındaki kalpaktır. Destanlarda bu konu sıklıkla işlenmiştir. Başlarındaki kalpağı alıp giydiği için görünmez olabilen kahramanlardan bahsedilir.

Çor Vurması, **Çor Çarpması**, **Çor Değmesi** gibi deyimler onlara bağlı hastalıkları ifade eder. En çok da ağız eğilmesi, kısmi felç veya akıl kaybı gibi hasarlara sebep olurlar.

Anadolu'da *cin çarpmış* ve *ruhsal hastalıklı* anlamlarında **Çorlu** tabiri kullanılagelmektedir.

Çorlar niteliklerine göre ikiye ayrılır. İyi ruhlu olanlara **Akçora/Akçor**, kötü ruhlu olanlara ise **Karaçora/Karaçor** denmektedir.

Söylencelerde adı geçen, sözlüğümüze de dâhil ettiğimiz **Biçura** ve **Arçura** da yine **Çor** halkına ait varlıklardır.

ÇORABAŞ

Altay, Türk söylencelerinde bahsi geçen **Çorabaş**, doksan koyun derisinden yapılma kürkü ve seksen koyun derisinden yapılma bir külahı olduğu söylenen bir **Çor**'un özel adıdır.

ÇUT EEZİ

Tuva anlatılarında rastlanan **Çut Eezi**, yeryüzündeki kıtlıklardan sorumlu tutulan kötü bir varlıktır.

Hayvanların kanını içip sömürdüğüne ve insanlara kıtlık verdiğine inanılır.

Şamanlar onu kovmak için elbiselerine çocuk patiği dikerler.

DAKHUL

Buryat söylencelerinde **Dakhul** ve **Ada** isimleriyle anılan kara ruhlardan bahsedilir. Loğusa yatağında ölen genç kadınların **Dakhul**'a dönüştüğüne inanılmaktadır.

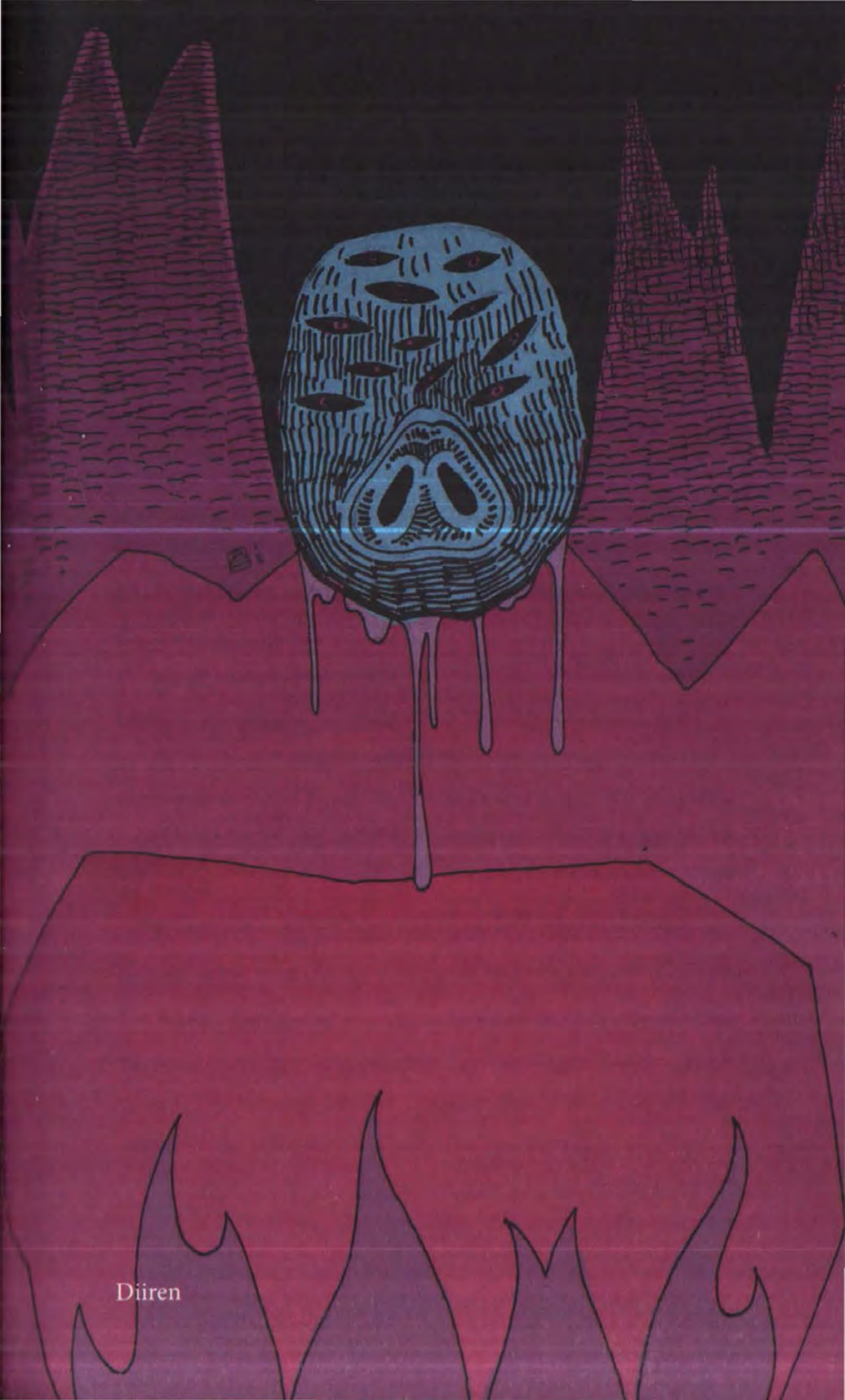
Evlere musallat olurlar. Küçük çocuklara eziyet ederler. Bu anlamda **Anakhai**lere benzemektedirler. Ama karakteristik özellikleri tamamen farklıdır. Çocuklara daha çok, boğazlarını sıkarak acı çektirmeye çalışırlar. **Dakhul**'un iliştiği çocukların boyunlarında, mor parmak izleri belirir.

Bu ruhlardan **Ada** ismiyle anılanları her zaman açtır ve tıpkı **Uker** gibi o da evlerde yiyecek aramaktadır. **Uker**'den farkı, onun yediği yemekten yiyenlerin kötü bir öksürüğe yakalanmalarıdır.

En çok baykuştan korktukları bilindiğinden, evlerin girişine baykuş derisi asmak onları uzak tutmak için yeterlidir. Yaydığı koku sarımsağı andırır. Bazen gizemli bir ışık demeti içinde ortaya çıktıkları da rivayet edilmektedir.

DİİREN

Tuvalar **Diiren** adında, görünmez kara bir varlıktan bahseder. Kimse onları göremez ama konuşmaları ve ayak sesleri insanlar tarafından duyulabilir. Kendisini kovmak isteyen şamanların hastalanması ve hatta ölmesi mümkündür. Son derece tehlikeli varlıklardır.

Diiren

Görünmek istedikleri zaman insan kılığına girerler. Satranç oynayarak insanlarla dostluk kurarlar.

Onunla satranç oynayanlar oyun bitmeden ölebilirler. Ama eğer bu olmazsa **Diiren** onlara yardım eder, güvenlerini kazanır, zengin olmalarını sağlar. Özellikle kumar oyunlarında insanlara çok kazanmaları için yardım ettikleri bilinmektedir. Ama her şeyin sonunda mutlaka kurbanının kafasını kesip alır.

Bulut şeklinde uçup insanların önünü kestikleri de rivayet edilmektedir. Ondan kurtulmak isteyenlerin, **Diiren**'den asla bulamayacağı bir şey istemeleri gerekmektedir. Bunun üzerine gider ve bir daha geri dönemez.

DOMUZCU

Gaziantep çevresinde, evlerde gizlice yaşadığına ve uyuyanlara zarar verdiğine inanılan **Domuzcu** adında kötü bir ruhtan bahsedilir. Evde çıkan yangınların sorumlusu bu varlıktır.

Tatar anlatılarındaki **Biçura** ile benzerlikler gösterir.

EBEDE

Tatar söylencelerinde **Ebede** adında bir ağaç cininden bahsedilmektedir. Ormanlarda yaşayan zararsız bir varlık olarak bilinir. Yaşlı ve zayıf bir kadın görümündedir. Üzgün ve geçmişi unutmuş bir şekilde dolaşır. Gri gözleri sanki boşluğa bakıyor gibidir.

Ormanda yerlerdeki kurumuş ağaç yapraklarından gelen çıtırtılar onun ayak sesleridir.

Yanlışlıkla ona dokunan kişinin, geçmişini ve kim olduğunu unutacağı düşünülmektedir. Bu yüzden ormanda yürürken duyulan hışırtılara dikkat etmek gerekir.

İnsanların hafızasını kaybetmesi bu varlıkla ilgilidir.

EBREN

Ebren, Türk söylencelerinde karşımıza çıkan bir diğer ejderha motifi. Kuraklığın ve ölümün simgesidir.

Tıpkı **Büke** gibi o da uçabilen bir ejderhadır ve korkunç bir görüntüsü vardır. Yeraltındaki mağarasında, yanan bir ateşin içinde yaşamaktadır. Mağaradaki büyük hazineyi korur.

Türk mitolojisinde, kâinatın bir ya da birkaç ejderha tarafından döndürüldüğüne dair bir inanca rastlamak mümkün. **Ebren** işte bu ejderhalardan biri olarak da gösterilmektedir. Zaten günümüzde

Ebede

kullandığımız Evren kelimesinin kökeninde yine bu varlık yatmaktadır. Çünkü vaktiyle **Ebren**'e **Eviren** (Evirip Çeviren) de denildiği rivayet edilmektedir.

ELBİS

Türk mitolojisinde bahsi geçen **Kavga Tanrısı**. Acımasızdır ve insanlara da acımasızlığı telkin eder.

Elbis'in çağırılması, adına kurbanlar adanması savaşın seyrini değiştirebilir. Onun sayesinde düşmanın attığı oklar geri döner, düşmanının ölmesini dileyen kim varsa ondan yardım diler.

Yakutlarda **İlbis** adıyla anılan bu kara ruh, **Savaş Ruhu** olarak anılır. Savaşlardan önce **İlbis**'ten güç vermesi istenir. Üç gün üç gece tören yapılır. Şaman'ın bu törende **İlbis**'e şöyle seslendiği kayıtlara geçmiştir: "Ey insanları deli eden, akılları başlarından alan İlbis Kağan!"

Eğer **Elbis** düşmanın yüreğine girerse yenilgisi kaçınılmazdır.

Kuha, **İlbis Kığha**, **İlvis** isimleriyle de bilinir.

EMEGEN

Nart söylenceleri, **Emegen** adında son derece çirkin ve pek çok başı olan dev yaratıklardan bahseder. Sayıları çok fazladır. Her üç ayda bir doğum yaparlar. Her doğum sırasında ise yüzden fazla çocuk doğururlar.

Kafkasya'nın Nart efsanelerinden anlaşıldığı üzere, dünyadaki kötülüklerin kaynağı onlardır.

Ebren

Eğer **Emegen**ler olmasaydı dünyada hiçbir kötülük olmayacaktı. Zaten tanrılar da Nartları, yeryüzünü bu korkunç yaratıklardan korusunlar diye yarattı. Belki de bu yüzden Nart kahramanları sürekli **Emegen**lerle savaştı.

Her ne kadar bilek güçleri ve üstün zekâlarıyla onları her zaman yenmeyi başarsalar da, Nart kahramanları bile **Emegen**lerden illa ki çekinmişlerdi. Çünkü onlara yakalanacak olurlarsa paramparça edileceklerini bilirlerdi.

EMEHSİT

Sibirya anlatılarında karşımıza çıkan **Emehsit** adlı ruh, kadın hastalıklarının tek sorumlusu olarak gösterilir.

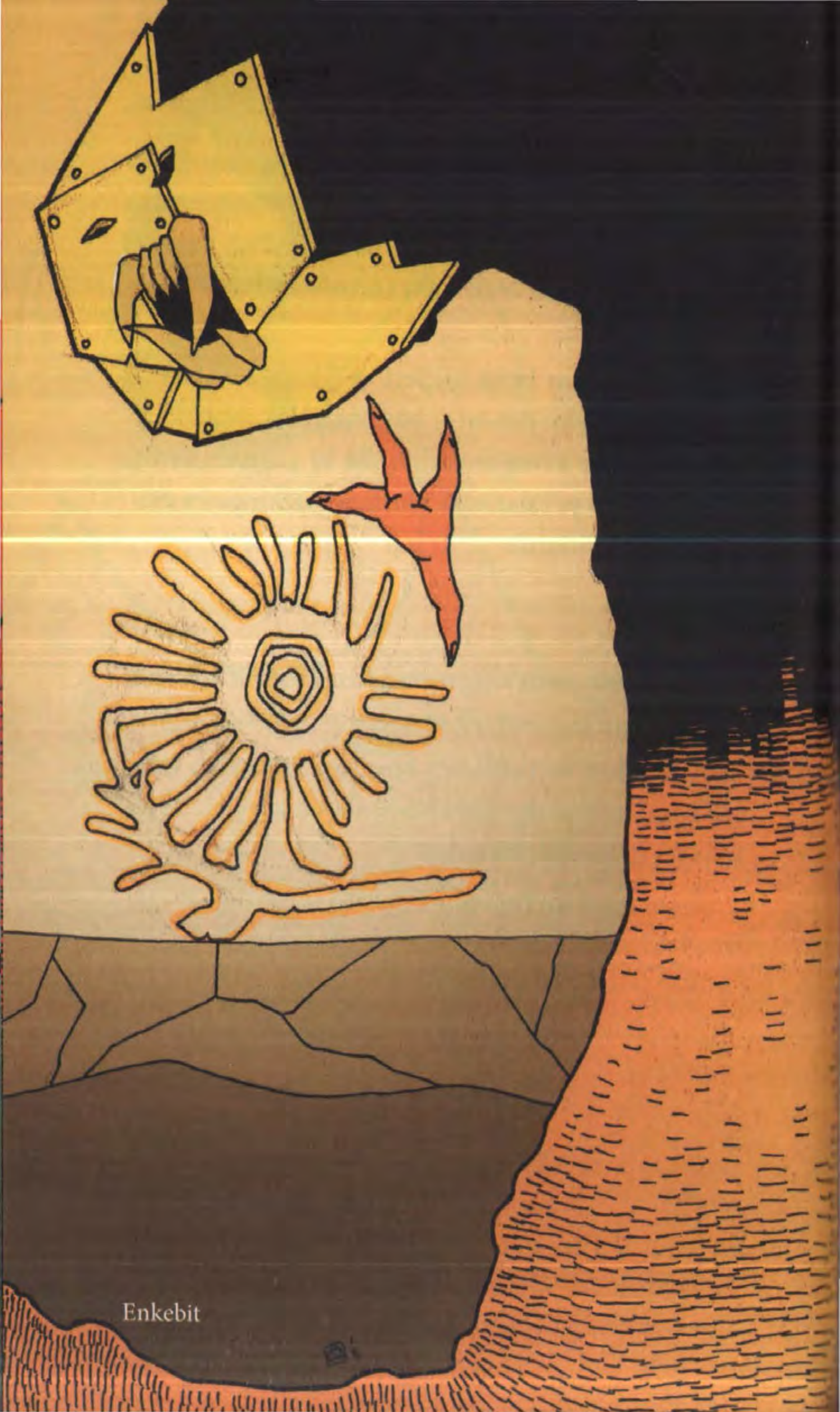
Çocukları ve bebekleri koruyan, başlarına gelecek kazaları önceden görüp engelleyen koruyucu ruh **Emegel**'in baş düşmanıdır.

Tüm bunlara rağmen **Emehsit**'in verdiği zararları yine sadece **Emegel**'e kurban sunan kadın şamanlar telafi edebilir.

Bazı söylencelerde **Nine** ismiyle anılır.

ENKEBİT

Enkebit, İç Anadolu söylencelerinde karşımıza çıkan tabiatüstü kötü bir varlık. Söylendiğine göre başında altın bir fesi bulunmaktadır. Sağ elinin ortası deliktir. Uyuyan insanların boğazlarını sıkar, onları boğar. Tenha yerlerde uyumak bu yüzden pek tekin değildir.

Enkebit

Ama zayıf bir noktası olduğundan da bahsedilir. Başındaki fesi alan kişiye asla dokunmamaktadır.

İç Anadolu bölgesinde söylenegelen "**Enkebit** gibi çöktün, git başımdan!" deyimi de buradan gelmektedir.

ERBÖRÜ/EŞBÖRÜ

İskitlerin anlatılarına göre olağanüstü güçlere sahip bazı kara şamanlar, her yıl birkaç günlüğüne, dolunaya denk gelen bir zaman dilimi içinde kurda dönüşmekte ve dağlarda buluşup yeraltı tanrısı **Erlik**'in buyruğu altında korkunç büyüler yapmaktadır.

Anlatılar kurda dönüşen bu kara şamanlardan bahsederken, eğer erkekse **Erbörü**, dişiyse **Eşbörü** ismini kullanıyor.

Yapılan tasvirlerde kurda dönüşen kişinin bütün vücudu değişiyor ama sesi ve gözleri aynı kalıyor. Ayrıca insan eti ile beslendikleri ve dişlerinin çok sivri ve büyük olduğu da yine aktarılan bilgiler arasında.

ERBÜKE/EŞBÜKE

Anadolu'nun Güney Doğu bölgesinde söylenegeldiği üzere, bölgede **Erbüke** ve **Eşbüke** adında, yarı insan yarı yılan varlıklar yaşamaktadır. Aslında bunlar kötü varlıklar değildir ama yine de son derece tehlikeli oldukları için onlardan çekinmek gerekir. Çünkü aslen, insanların derdine deva olmak için uğraşmalarına rağmen, ataları **Yılan Ata Şahmeran**'ın insanlar tarafından öldürüldüğünü duyarlarsa, Meran ülkesindeki yurtlarından çıkıp insanların yaşadığı şehirleri

Erbörü-Eşbörü

basacakları ve yerle bir bölge insanı tarafından bilinmektedir. Onlarla ilgilenmek, yardım istemek, hastalıklara şifa bulmak için kendilerine başvurmak işte bu yüzden tehlikelidir ve karanlık taraflarıyla yüzleşmek muhtemeldir.

Ancak, onlara başvuran şaman, **Şahmeran**'dan selam götürür ve sonra hastalık için şifa isterse isteğine kavuşur. Onlar insanlara şifa olacak her tür ilacı bilirler.

Dikkatli olunmazsa, durum bir faciayla sonlanabilir.

ERLİK KAĞAN

İç Avrasya'ya dağılmış tüm milletler vaktiyle öğrendi ki yeraltının tanrısı **Erlik Kağan**'dır.

Türk sahası mitolojik anlatılarında kötülüğün, ölümün, ölülerin ve yeraltının tanrısı olarak anılır. Kötülüğün kavramsal olarak karşılığı ya da dünyadaki tüm fenalıkların kaynağı olarak görülür. Kelime anlamı itibarıyla runik yazılardan öğrendiğimiz kadarıyla *kötü kuvvet* ve Buryatça karşılığıyla *kan içen* gibi anlamlar taşıyabilir.

Erlik, kötülüğü, hırsı, açgözlülüğü ve her tür kötülüğü simgeler. Yaradılışı gereği, kötü şeyleri sever ve kötü işler yapmayı tercih eder. İyi şeylerin temeline ve köküne karşıdır.

Son derece bilgisiz, yıkıcı, küstah ve utanmaz olarak bilinir. Düzen ve barış istemez. İradesi yoktur, iradesizliği temsil eder.

Erbüke-Eşbüke

Sarayı yeraltındaki karanlık ülkededir. Burası kara güneşle aydınlanır. Sarayı çamur, kara demir ve kara kayadan yapılmadır.

Eğer bir insan oraya gitmek isterse önce *Siyah Göl*'ü aşmalıdır. Ama burası öyle kolay kolay geçilebilecek bir göl değildir. Gölün tamamı, intihar edenlerin kanlarından oluşur. İçinde ölü atalar yaşar.

Gölü aşabilmek için üzerindeki köprüden geçmek gerekir. Ama bu köprü tek bir at kılından oluşmaktadır. Oradan geçebilmek için bir şaman olmak gerekir. Bunu başaran şaman büyük bir ırmağa varır.

Burası insanların gözyaşlarından oluşan **Toybadım** (**Doymadım**) ırmağıdır. Saray da bu ırmağın yanındadır.

İçinde **Abra** ve **Yutba** adlı büyük iki ejderhanın yaşadığı **Toybadım** ırmağı, **Erlik Kağan**'ın sarayının önünden böylece geçip gider ve **Büyük Tengiz**'e akar.

Yeraltının karanlık ülkesinde, **Erlik Kağan** dünyadaki tüm kötülüğe hükmeder. Yeraltındaki ve yeryüstündeki tüm kötü ruhlar onun emrindedir. Hatta insanlardan da emrinde olanlar vardır.

Görünüşü hakkında detaylı tasvirlere ulaşmak mümkündür. İhtiyar olduğu bilinir ama kudreti, emrindeki tüm ruhlardan fazladır.

Saçları, gözleri, kaşları ve atı, kömür gibi karadır. Anormal derecede uzun kirpikleri gözlerinin üstünü örter. Kara, parlak ve kıvırcık saçları omuzlarından beline kadar sarkar. Çatal şeklindeki keçi sakalı, dizlerine kadar uzar.

Bıyıkları yaban domuzunun dişlerine benzer, kıvrılarak kulağının arkasına dolanır. Çenesi tokmak gibidir. Boynuzları ağaç köklerini andırır.

Gözleri arasındaki mesafe altı metre, göz kapakları bir karıştır. Saçları dimdik, yüzü kan rengidir. Köpek dişleri dudağından dışarı çıkar. Vücudu yılanlarla kaplıdır.

Hakaslar **Erlik**'in oldukça çirkin bir görünümü olduğunu anlatırlar. Tuva halkı ise karanlık efendinin, kaba ve boğuk bir sesi olduğundan bahseder.

Yatağı kunduz derisinden, kadehi insan kafatasındandır. Demirciler gibi, körük, çekiç ve örs taşır. Tılsımlı, çelik bir mızrağı vardır.

Bir duada görünüşü şöyle tasvir edilir:

Kara argımak minittü / Bindiği kara küheylân
Kara kunduz töşöktü / Döşeği kara kunduz
Kurdak yetpes beldü / Beline kuşak yetişmez
Kuçak yetpes moyündü / Boynuna kucak yetişmez
Karış bolgon kamaktü / Göz kapağı bir karış
Kara mıyık sakaldü / Kara bıyıklı, kara sakallı
Kan çapkan çıraylü / Kana çalmış yüzlü
Mayma saçtü Bay Erlik / Parlak saçlı Bay Erlik
Ku baştan ayaktü / Kadehi kurumuş kafatasından
Yeşil temir kılıçtü / Kılıcı yeşil demirden
Yalpak temir yaründü / Kürek kemikleri yassı demirden
Yilim kara yüst / Kapkara yüzlü
Kara argımak minittü / Bindiği kara küheylân
Kara çibek tizgindü / Dizgini kara ipekten
Kara yılan kamçılü / Kamçısı kara yılan
Er aldıma külüp gel / Tam önüme gülüp gel

Araştırmacı Kalaçev'den aktarılan bir başka dua ise şöyledir:

Oltasıyla ruhları avlayan korkunç ruh!
Senin yüzün kömür gibi kara
Kara saçların dağınık
Senin boyun çok yüksek
Korkunç yoluna
Ay ışığında çıkarsın

Kimse eline dayanamaz
Kimse ayağını tutamaz
Bakışları yeryüzüne gölge düşüren
Dişleri dağlara benzeyen
Senin kemiklerinle et dövülür
Sen her şeyi bilir, her şeyi duyarsın

İki köpeği olduğu anlatılır. İsimleri **Kazar** ve **Pazar**'dır. Ayrıca iki de yardımcısı bulunmaktadır. Bunların isimleri de **Pora Ninci** ve **Kara Ninci**'dir.

Yanında mutlaka bir ayna taşır. Bu aynaya bakar ve insanların günahlarını görür.

Bütün demirciler ve sanatçılar, isteyerek ya da istemeyerek onun hizmetine girmişlerdir. Güçlerini ondan alırlar.

Eyerli dokuz boğaya bağlı bir arabası olduğu söylenir. Yeryüzüne çıkacağı zaman işte bu arabayı kullanır. Bu vakitlerde yeryüzüne karanlık çöker, rüzgâr eser, fırtına kopar, depremler başlar.

Erlik

Boğaları siyah yılanlarla kamçılayarak çıkar yeraltındaki hanlığından. Şimşek kadar hızlıdır, bir anda yeryüzünde, bir anda yeraltında olabilir. Ama asla gökyüzüne çıkamaz. Orası onun için lanetli ve yasaklanmış olandır. Çünkü **Ulu Tengri**'ye ihanet etmiş, onun tarafından lanetlenmiş ve yer altındaki karanlık ülkeye sürgün edilmiştir.

Erlik, **Ulu Tengri**'ye karşı nefreti simgeler. **Tengri**'nin halkını kendi halkı yapmak ister. İnsanlar **Tengri**'ye başkaldırsın, yeraltındaki acıklı yurda mahkûm olsun, **Tengri**'nin değil, kendisinin halkı olsunlar ister. İnsanları baştan çıkarmaya yemin etmiştir.

Rudolf'un derlediği *Altay Yaratılış Destanı*'nda **Erlik**'in kovuluşundan bahsedilir:

Tanrı kızıp bağırdı, sesi gökte çınladı:
İn yerin dibine, in artık in, in buradan!
Neyin var neyin yoksa, al tümünü, buradan in!
Kur yerin en dibine, ne istersen kendine!

Topla damın, deveni, in yerin en dibine!
Kendine ne istersen, ordunu, askerini!
Kur yerin en dibine, sarayını, kaleni!
Sönmez ateş alevi, göklerde hiç sönmesin,
Ne güneş ve ne de ay, gözüne görünmesin!

Yerin en diplerine seni kapatacağım!
Bil, seni kıyamette ancak çağıracağım!

Tengri ona böylece Kut vermiş oldu. Yani yaratma gücü. Yeraltına çekildi ve çekicini örsüne vura

vura, ne kadar zararlı ve kötü şey varsa bir bir yarattı. Deve, domuz, böcek, yılan, kertenkele ve kötü ruhların çoğu onun eseridir.

Altay Yaradılış Destanı'nda konu şöyle açıklanıyor:

Kut'u alınca **Erlik**, çekildi dünyasına,
Erlik yaptı bir körük, bir kerpeten yanına.
Eline çekiç alıp vurdu örse bir defa,
Tam çekicin altından, fırladı bir kurbağa.

Bir vurdu yılan çıktı, kıvrılarak kayboldu.
Bir vurdu ayı çıktı, kaçıp toz duman oldu.

Bir vurdu domuz çıktı, domuzun en vahşisi.
Bir vurdu **Albıs** çıktı, kötü ruhun saçlısı.
Bir vurdu **Şulmus** çıktı, kötülükleri saçtı.
Bir vurdu deve çıktı, tanrının sabrı taştı.
Tanrı kızarak geldi, topladı neyi varsa.
Kerpeten, çekiç, körük, neyi varsa,
Hepsini toplayıp ateşe attı.

Körüğün ateşinden bir kadın fırladı,
Kerpetenle çekiçten, er kişi türedi,
Tanrı kızıp kadının yüzüne tükürdü,
Kadın kuş oldu uçtu, **Kordoy** derler bu kuşa,
Kokutur bataklığı, köpek havlar bu kuşa.
Erkek de bir kuş oldu, adına derler **Yalban**,
Bacakları çok uzun, şekli ise çok yaman.
Bu çok garip bir kuştur, nedense yok elleri,
Arar bulur neredeyse atılmış çizmeleri.
Bayıldığı tek şey, topuğu kemirmektir,
Evdeki pisliklerse ona güzel yemektir.

Eley ve **Ecey** adlı ilk insanları, yasak ağacın meyvelerini yemeye ikna eden, insanları cennetten kovdurup yeryüzüne mahkûm eden yine kendisidir. İnsan daha aşağılara insin ister. Yeraltında onları bekler.

Dipsiz geniş sonsuzdur kara yerin en altı,
Hareketsizce duran simsiyah bir karaltı.

Er-Sogotoh Destanı'ndan

Altaylardan rivayet edildiğine göre, **Erlik** insanlardan sadece tek bir şey ister, kurban. Eğer insanlar kurbanlarını zamanında verirlerse, onlara zarar vermek yerine, diğer kötü ruhlardan korunmaları için oğullarını onların yardımına gönderir.

Onun adına, siyah boğa, sakat, zayıf ve hasta hayvanlar kurban edilir.

Kurbanların derisi öyle yüzülmelidir ki, hayvanın başı ve ayakları kesilmeden derisi tulum halinde çıkabilmelidir. Kurban kesilirken bir damla bile kan etrafa sıçramamalı, hiçbir kemiği de kırılmamalıdır.

Kendisine at kurban etmek saygısızlık olarak görülür fakat bazı çok önemli durumlarda, mesela salgın ya da yangın gibi büyük felaketlerde Kara Şamanlarca siyah at kurban edildiği görülmektedir. Böyle zamanlarda kurbanlar tulumu çıkarıldıktan sonra dikenli çalı ve otlara asılır. Böylece **Erlik**'in açgözlülüğü bastırılmış olur ve felaket de son bulur.

Ne olursa olsun **Erlik**'e kurban edilen hayvanların başı batıya çevrilir, çünkü yeraltı dünyasının kapısı batıdadır.

Dokuz kızı ve dokuz oğlu vardır. Bunlardan biri dokuz gözlü **Kiştey Ana**, diğeri de **Erke-Solton**'dur. Er-Sogotoh destanında, bu kızların çok güzel olduklarından bahsedilir. Şaman, İyilik Tanrısı Ülgen'e kurban sunmak istediğinde, **Erlik**'in **Kara Kızları** onun yolunu şaşırtmak isterler. Şamanı yataklarına davet ederler. Şaman vazifesini unutup bunların cilvelerine aldanırsa, başka ruhlar tarafından cezalandırılır. Şaman dualarında bu kızlara, **Utanmaz Maskaralar** denilmektedir. Saçlarının kara yılana benzediği rivayet edilir.

Altay Destanı **Maaday-Kara**'da üçüncü kızının ismi de anılır; **Abram-Moos Kara Tacı**. Destanda onun için şunlar aktarılır:

Kıymetli kara gelin
Kara-Kula'nın karısı
Kögüdey Mergen bahadır delikanlıya
Yanaşıp geldi

Bakır kazan misali bakır küpesiyle
Bakır çaydanlık misali bakır burnuyla
Akçaağaç kabuğundan çizmesi hışırdayarak
Çuval kürkü fışırdayarak
Kıkırdayarak gülen
Salınıp şarkı söyleyen
Kıymetli kara kız

Bundan sonra *Kögüdey Mergen* kıza yaklaşır ve ona tükürür.

Tüküreyim sana, defol, dedi
Yeraltının elçisi
Yeryüzüne niçin çıktın, dedi
Ay ışığı olmayan yerin oburu
Altay'a niçin geldin?

Destanda **Kara Tacı**'nın **Kocakarı Cebelek**'e dönüştüğü de anlatılır.

Erlik'in kızlarından dualar, çok terbiyesiz ve çirkin yaratıklar olarak bahsedilir. Aktarılan bir dua şu şekildedir:

Diz kapakları olmayan kıvrak
Donsuz, her tarafı açık
Yapışkana benzer kara yüzüyle
Beş örülmüş saçları olan
Utanmaz ve alaycı
Yer yarığına benzer organlı
Tepeye benzer göğüslü
Oynak kalçalı
Sallanan göğüslü
Erlik'in dokuz kara kızı.

Erlik'in oğulları ise, demirin, karanlığın, kargaşanın ve felaketin tanrıları olarak **Erlik**'e hizmet etmektedirler. Buryatlar ve Moğollar bu dokuz oğlu, **Dokuz Kana Susamış Tanrı (Yukun-Şuhan-Tenggeri)** ve **Karaoğlanlar** isimleriyle anarlar. Yakutlar ise yedi oğlu olduğunu söyler. İçlerinden biri tek gözlü bir de tek ellidir. Demir başlı kara varlıklar olarak tasvir edilirler.

Bunlar insanlara fırtınalar ve kan yağmurları gönderir. Hastalıklar ve felaketler de zaten hep bu fırtınalardan sonra gelir.

Araştırmacı A. V. Anohim, **Erlik**'in oğullarını şu şekilde sıralamıştır;

Taş Bilektü Bay Mattaır (Taş Bilekli Bay-Bahadır), **Karaş**, **Ces Bilektü Kerey Kaan** (Bakır Bilekli Kerey-Kaan), **Uçar Kaan**, **Yaabaşı Kaan**, **Kömür Kaan**, **Şeedey Kanan**.

Başka bir varyantta oğullarının isimleri şu şekildedir;

Temir (Demir) **Han**, **Karaş** (Karanlık) **Han**, **Matır** (Cesaret) **Han**, **Şıngay** (Kargaşa) **Han**, **Kümür** (Kömür) **Han**, **Badış** (Felaket) **Han**, **Kerey** (Arabozuculuk) **Han**, **Yabaş** (Bozgun) **Han**, **Uçar** (Haber) **Han**

Şaman dualarında onlara böyle seslenilir:
Kamçıya benzeyen **Kam Karaş**'ın
Çam kadar yüksek
Kanlı gözlü!
Hepiniz kara yağız atlar üstünde
Kara kürke bürünmüş
En büyük ruh **Karaş**!

Karanlık bölgede yaşarsınız
Kam Karaş'ın yedi kulesinde
Altı köşeli demir kale
Kanatlı dokuz yağız atın üstünde yükselen
Kara demir kazıkta
Kara kılıcına yaslanan
Kara düşüncelerin senin

Kara şapka *kalpadanda!*
Bütün kara ruhların
Kara kuzgun elçin senin
Kara su samuru döşeğin
*Taelga*yla selamlanan kara ruh!

Türk topluluklarında **Erlik** pek çok farklı isimle anılır. Mesela Buryat Moğollarında **Doğu Tanrısı** adıyla bilinir. İnsanları cezalandırır, ruhlarını çalar. Ölülerin kaybolmuş ruhlarını yakalayarak yeraltına götürür, onları kendine hizmetçi eder.

Altay kabilelerinden olan Teleütler, **Erlik**'e büyük saygı işareti olarak **Atam** demektedirler.

Hakas kabilelerinden olan Sagayların söylencelerinde de **Erlik**'in bir adı **Ata**'dır.

GELİN

Heybeliada'da söylenegeldiği üzere, Rum mezarlıklarında geceleri olağanüstü güzellikte genç bir kadın dolaşmaktadır. **Gelin** veya Rumca **Nife** olarak bilinen kadın, gelinlik giyer ve mezarların arasında bu şekilde sabaha dek yürür. Kendisiyle göz göze gelen erkekleri cazibesiyle mezarlığa çeker. Onun ağına düşen erkek gecenin sonunda mutlaka ölür.

GERMAKOÇİ

Germakoçi Laz halk söylencesinde bahsi geçen, maymun ile insan arası bir orman yaratığı. Ormanların derinliklerinde yaşadığı, uzun boylu ve çok iri olduğu, vücudunun ise tamamen kıllarla kaplı olduğu söylenir.

Gürcücede **Oçokoçi** ve Megrelya'da **Oçhokoçi** isimleriyle anılan canavarlarla aynı özellikleri taşır. Konuşmasını bilmez, çıkardığı dayanılmaz sesler ile insanları korkutur.

Vücudu bazen bir maymun bazen de bir ayı gibi tasvir edilir. Halk arasında **Yaban Adamı** denir.

Uzun ve son derece keskin pençeleri vardır. Yanında her zaman balta veya benzeri kesici bir alet taşır. Kendisine saldıran insanları bu aletlerle ikiye ayırarak öldürür.

Germakoçi

Bazı söylencelerde ise yanında herhangi bir alet taşımamasına rağmen yine de insanları parçalara ayırdığı anlatılır. Ama bu sefer balta yerine tırnaklarını kullanmaktadır.

Germakoçi'yi öldürmek için tek bir el ateş edilmesi gerekmektedir. İnsanlar tarafından öldürülen yaratık, ikinci kez ateş edildiğinde mutlaka dirilir. Böyle olursa **Germakoçi** gücünü yeniden kazanıp avcıyı öldürür.

Laz kültüründe Ziputina adıyla bilinen bir masalda da adı geçen **Germakoçi**, bu varyantta bir yamyam olarak anılır.

Germakoçi hakkında ilk ağızdan anlatılan bir hikâye şu şekildedir: "Biz Karadenizliler cinlerin geceleri ormanlarda horon teptiğini düşünen yahut onlarla horon teptiğini söyleyen insanlarla dahi muhatap olduğumuz için bu hikâyeler bizde ne gerçek ne yalan ikisi arasında takılıp kalmıştır. Bahsettiğim hikâye bizzat babaannemin başından geçmiş. Şöyle ki; köy yerinde sabah erkenden kalkılır ve tarlaya çalışmaya öyle gidilir. Ancak saat olmadığı için aya bakarak hareket edilip öyle evden çıkılır. Babannemle babası bir sabah saati yanlış hesaplayıp birkaç saat evvelden yani gece yarısından az sonra yola çıkmışlar. Yol kenarında tüylerle kaplı bir adam görmüşler. Babaannemin tabiriyle **Yaban Adamı**. Yanından geçip gidiyorlar. Bir yarım saat yürüdükten sonra aynı adamın yanından bir daha geçiyorlar. Yaklaşık bir o kadar daha yürüdükten sonra yine aynı adamın yanından geçerler. Ama sorun şudur, dönüp dolaşıp

adamın yanına gelmiyorlar. Adam miskin halde ve şeklen hiç bozulmadan üç defa üst üste aynı şekilde bunların karşısına çıkıyor. Üçüncü sefer adamı görünce babaannemin babası bu varlığın ne olduğunu anlar. Bu bir cindir. Ayaklarına bakar ve ayaklarının da ters olduğunu görür ve muavizeteyn okuyarak yoluna devam eder. Daha sonra gün aydınlanmaya başlar ve bir daha o varlığı görmezler."

Bahsi geçen hikâyedeki varlığın **Germakoçi**'yi işaret ettiğini düşünmek mümkün.

Migrelya varyantında ise adı **Očo Koči**'dir. Bu söylencede anlatıldığına göre göğsü sivri uçlu, kemikli urlarla kaplıdır. Yoldan geçenlerin üstüne atlayıp onları güçlü kollarıyla göğsündeki sivri kemiklere bastırarak öldürmeye çalışır. Bu nedenle, kişi onu fark eder etmez bir el ateş etmelidir. Bunun üzerine **Očo Koči** kendisini vuran kişiye yaklaşarak, bir kez daha ateş etmesini emreder. Ancak bu istek kesinlikle yerine getirilmemelidir. Aksi takdirde **Očo Koči** eski gücüne kavuşur ve karşısındakini öldürür.

GÖL BOĞALARI

Artvin'e bağlı Ardanuç, Şavşat ve Yusufeli ilçelerinde bilindiği üzere, dağlarda bulunan ıssız göllerde **Göl Boğaları** adlı kötücül varlıklar yaşamaktadır.

Göl Boğaları'nın sabahın ilk aydınlığında görüldüğü, daha sonra suya dalıp kayboldukları aktarılmaktadır. Hargiver dağında yer alan Boğa Gölleri işte ismini bu varlıklardan almaktadır.

Göl Boğaları'ndan, aslen kimseye zarar verme niyetinde olmamalarına rağmen yine de çok korkulur. Çünkü beddualarının kesinlikle tuttuğu herkes tarafından bilinir.

Rivayete göre bir demircinin boğalarından biri, vaktiyle bu **Göl Boğaları**'ndan biriyle karşılaşır ve onunla boğuşur. İlk boğuşmada **Göl Boğası** galip gelir. Ama ikincisinde demircinin yaptığı bir hile sayesinde **Göl Boğası** yenilir ve kan revan içinde beddua ederek demirciyi lanetler. Demirci ve ailesi bu nedenle yıllar boyunca perişan bir vaziyette yaşar ve asla bir daha eski güzel günlerine geri dönemezler.

Hikâyede demircinin yaptığı hile, ikinci dövüşte kendi boğasının boynuzlarını demirle kaplamasıdır. Ya da bir diğer varyantta, boğasına demir boynuzlar takmasıdır. Böylece güreşin akıbetini değiştirmiş ve haksız yere **Göl Boğası**'nın yenilmesine sebep olmuştur.

Göl Boğaları'nı, kötü ruhlar kategorisinden ele almak çok doğru olmasa gerek. Ancak yine de diledikleri zaman insanlara zarar verebilme yeteneklerinden de yoksun olmadıkları ve beddualarının çok tehlikeli olduğu ortadadır. Sözlüğümüzde **Göl Boğaları**'ndan bahsetmemizin sebebi ise onlarla karşılaşacak insanları uyarmaktır. Böyle bir karşılaşmada hile yapılmaması çok önemli. Lanetleri ve bedduaları en az bir **Yelbegen** kadar tehlikeli.

HAHSATLAR

Yakut diyarlarında, **Hahsatlar** olarak bilinen ruhlar yaşar. Esas yurtları **Aşağı Dünya**'nın **Kuzey Göğü** kısmıdır. Burada, beşinci katta yaşarlar. Ama sık sık yeryüzüne çıkar ve Yakut topraklarında gezerler. Geçtikleri yere hastalık bırakır, dokundukları insanın soluğunu keser ciğerini çürütürler.

Günümüzde astım denen hastalığın, nefessiz kalma, nefes darlığı gibi rahatsızlıkların nedeni şamanlara göre **Hahsatlar** adındaki bu kara ruh ırkıdır. Şaman bu durumda yeraltına iner ve hastayı boğan **Hahsat**'ı bulup öldürür.

Hasta böylece iyileşmiş olur.

HAL ATA

Türk söylencelerinde saf kötülük ile eş değer bir varlık olarak **Hal Ata** ismi anılır. Moğolca *gal (ateş)* kelimesinden türemiştir ve görüntüsü anlatılırken ateşin rengi sık sık kullanılır.

Kızıl renkli giysiler giyen, kızıl gözlü bir adam olarak tasvir edilir. Sakalları ateş yalımına benzemektedir, kıvılcımlar saçar.

HAL ANASI

Albıs ruhlarının en tehlikelisi.

Özellikle Azerbaycan söylencelerinde sıklıkla anılır.

Kendi doğurduğu çocukları yer ve gündüzleri normal bir kadın gibi yaşarken geceleri **Hal Anası**'na dönüşür.

Harkıt

Karanlık dünyadan gelme tüm varlıklar gibi o da söylenenin tam tersini yapar.

Hamile kadınlara düşmanlık besler.

Dağınık saçlı, büyük başlı, koca burunlu, uzun boylu ve beyaz giyimlidir. Kuzu başı büyüklüğünde olan göğüsleri, dizlerine kadar uzanır. Bazen de memelerini omuzlarından arkaya atarak gezer. Gece olduğunda görünmez olur. Onu sadece şamanlar görebilir. Yerin altında yaşayan **Albıs** ruhları tarafından **Ana** olarak bilinir.

En çok, hamile kadınların bulunduğu evlerde bulunur. Ya da yeni doğum yapmış hayvanların ahırında. Ama bunların haricinde, yıkıntılar, eski değirmenler, su kenarları ve koz ağacının dibinde görüldüğü de şamanlar tarafından rivayet edilmektedir.

Yeni doğum yapmış kadınların yaşadığı evlere bacadan girer. Gelinin yatmasını bekler. Sonra ciğerini çalar ve su kenarına götürüp yer. Bebeğin kırkı çıkana kadar, annenin su kenarına gidip çamaşır yıkaması bu yüzden sakıncalıdır.

Hal Anası'nı korkutmak için, yakınlardaki dereyi kılıçla yarmak gerekir. Ya da yeni doğum yapmış kadının başının altına eski süpürge, ekmek veya soğan koymak... Bunlar yapılamazsa kadının yatağının çevresine beyaz bir çember çizilir.

HARKIT

Türk ve Bulgar söylencelerinde bahsedilen **Harkıt**, damlarda dolaşan ve bacalardan torba sarkıtarak çocukları kaçıran kötü bir ruh olarak karşımıza çıkar.

Harsalar

Çocukların çokça yaramazlık yaptıkları bir vakit, yaşlı nine şu tekerlemeyi okur: *Harkıt! Bacadan torbanı sarkıt! Çocukları al da kaçırt! Harkıt! Kulaklarını sarkıt! Ağlayanı bağıranı kaçırt!* Tabii bu durum karşısında çocuklar **Harkıt** tarafından alınıp götürülmemek için susar.

Bu varlık aynı zamanda **Baca Cini** olarak da bilinir. Bacadan bir torba sarkıtır. Bu torbanın içine de çocukları kandırmak için şeker ve hediyeler koyar. Böylece torbaya giren çocukları alıp kaçırır.

Ayaz Ata (**Noel Baba**) kişiliğinin kötücül bir varyantıdır.

Bulgar kültüründe **Torbalan** olarak bahsi geçer. Anadolu'nun bazı yörelerinde ise **Torbalı** olarak bilinir.

HARSALAR

Yakut anlatılarında, **Aşağı Dünya**'nın **Kuzey** ve **Güney Göğü** kısmında kabilelere ayrılmış olarak yaşarlar. Pek çok hastalıktan sorumlu tutulurlar ama özellikle *kuduz* ve *çocukları öldüren* olarak tanımlanan hastalıklar hep onların eseridir.

Güney Göğü dördüncü katta yaşayanların isimleri, **Çoroççu Tarpıt Tıllaax**, **Kiñneex Keekey**, **Töttörü Sürgüöxteex**, **Xannarı Sanaalaax**'tır. Bunlar doğrudan *kuduz ile ilgili varlıklardır. Yaşadıkları yer çok soğuktur. İnsanların hastalıktan tir tir titremesinin sebebi budur.*

Kuduz köpekleri ve saldırgan inekleri vardır. Tıpkı sahip oldukları hayvanlar gibi kendi gözleri de kurudur.

Harsalar dünyaya çıktıklarında hayvanlarda kuduza sebep olurlar. İnsana baktıklarında, onu gören kişi soğuk su dökmüş gibi titrer. Yeni doğmuş bebekleri yerler, beşikleri bozarlar.

Son derece çirkindirler.

Güney Göğü'nde yaşayan kabilenin ise, **Kanlı Ağzı Olan Haan Badalay Efendi**, **Haan Badılgah Bayan**, **Hargıy Hara Delikanlı**, **Haan Hacıalama Kız** gibi isimlerle anılan sakinleri bulunmaktadır. *Çocuklarla ilintili olan* hastalıklarda onların parmağı bulunmaktadır.

Böyle bir durumda, çocuğun ruhunu kurtarmak için **Alt Dünya**'ya inen şaman, bu bölgedeki **Harsa**ların başı **Haan Badalay Efendi**'yi bulmalı ve ondan çocuğun ruhunu serbest bırakmasını istemelidir.

Haan Badalay Efendi'ye ulaşmak isteyen şaman **Alt Dünya**'ya inip dokuz duraktan geçer. Her durakta bir öncekinden daha fazla zorlanır ve daha acı tecrübeler yaşar.

En sonunda **Bay Burguyo Harsa**'nın topraklarına ulaşır. Çocukları **Kısır Bahaydaan** ve **Kısır Besirik** burada şamanın yolunu keser. Şaman **Haan Badalay Efendi**'nin yaşadığı köye ulaşmak istiyorsa bu iki varlığı aşmalı ve yoluna devam etmelidir.

Oraya sadece şamanlar değil sıradan insanlar da gidebilir.

Yakutlarda insanların **Alt Dünya**'yı ziyaretlerini anlatan pek çok söylence bulunur. Bu anlatılarda, insanlar cehennem yurduna ya mağaralardan girerler ya da çatlaklardan düşüp kendilerini orada buluverirler.

Nihayet oraya vardıklarında yukarıdaki koşulların aynısıyla karşılaşırlar. Yeraltı dünyasının varlıkları da tıpkı insanlar gibi aileleriyle birlikte çadırlarda yaşamakta, hayvancılık yapıp insanlar gibi et ve sütle beslenmektedirler. Fakat yeryüzünden gelen yabancılar onlar için görünmezdir ve bu yüzden ziyaretçilerini fark edemezler. İnsanlar onlarla konuşursa, bunu ateşin çıtırtısı zannederler. İnsanlar **Alt Dünya** sakinleri için *kötü ruh* şeklinde algılanır. İnsanları orada gezerken sadece şamanlar görebilir.

Eğer bir şaman, **Alt Dünya**'da başıboş gezen bir insanla karşılaşırsa, türlü canavarın şekline bürünüp onu geri kovar. Bu durumda insan muhtemelen ya aklını kaçırır ya da ölür. Ama yine de orada öylece gezinmekten daha iyidir bu.

HIBILIK

Türkiye'nin bazı yörelerinde, görünüş ve kötülükle alakalı yöntemleri bakımından **Alkarısı**'na benzeyen **Hıbılık** adında kara bir varlık yaşar.

Alkarısı sadece yeni doğum yapmış kadınları rahatsız ederken **Hıbılık**, kadın, erkek hiç kimseye rahat vermez.

Genellikle kadın görünümündedir. Bazen de kedi şeklinde görünür.

Uyuyan insanların üzerine çöker. Kişi yerinden kıpırdayamaz, dili tutulur. Sonra da karanlıkta sessizce kaybolup gider.

Bazen ölümlere neden olduğu da söylenir.

Yakalanacak olursa kurtulmak için bolca altın verir.

Başında sihirli bir börk vardır. O börkü ele geçiren kişinin zengin olacağına inanılır.

HINKIR MUNKUR

Anadolu halk söylencelerinde yer alan doğaüstü kötücül bir yaratık. Yakaladığı insanları önce boğarak öldürür sonra da yer.

İnsana benzer, fakat göbeğinde bulunan bir torbanın içinde yavrusunu taşır.

Son derece iğrenç kokar.

En korktuğu şey üzerine idrar yapılmasıdır. Böyle tehdit edilirse ortadan kaybolur.

HIRTIK

Anadolu'da anlatılan kötü bir varlık. Üst kısmı insan, alt kısmı hayvan şeklindedir. Bedeni tüylerle kaplı, ayakları ters olarak anlatılır.

Akarsularda, özellikle Fırat nehrinde yaşadığı bilinen türlerine bu yörede **Çay Hırtığı** denilmektedir.

İnsan kılığına girip, kılığına girdiği kişinin yakın arkadaşlarına veya akrabalarına gider. Onlarla konuşur ve hileyle yollarını şaşırtıp orman ya da akarsu kıyısına götürür. Sonra da boğar.

Özellikle karanlıkta ortaya çıkan bu kötü varlıktan korunmanın tek yolu ateş yakmaktır.

Konuştukları kişinin **Hırtık** olduğundan şüphelenen kişi, kendi bedeninin çevresinden ve ayaklarının altından ateş geçirmelidir. Taklitçi bir varlık olan **Hırtık** karşısındaki kişi ne yaparsa onu yapar. Kendi vücudunun etrafından ateş geçirir ve tüyleri yanmaya başlar. Yanmaya başlayan **Hırtık** kaçarak kendini suların içine atar ve böylece gözden kaybolmuş olur. Bu Hırtık'ı tuzağa düşürmenin tek yoludur.

Yine **Hırtık**'ın zaman zaman çeşitli insanların kılığına girerek ata bindiği ve atları sabaha kadar sürerek yorduğu anlatılmaktadır.

Hırtık'ın koşturduğu atları sabah yorgun bulan kişiler, atlarının eyerlerine reçine ve bal sürerler. Eğer **Hırtık** tekrar gelir de ata binmeye çalışırsa tüyleri reçineye yapışacağı için canı acıyacaktır ve bir daha bu ata dokunmayacaktır.

HU HANIM

Türk söylenceleri merhametsiz dişi bir varlıktan bahseder. **Hu Hanım** adıyla anılan bu varlık hiç kimseye acımamaktadır.

Yeryüzünde fitne çıkarmak, huzursuzluk yaratmak, insanların arasını bozmak için uğraşır.

Yeraltındaki karanlık suların en dibinde yaşar. Elinde demir bir asayla dolaşır. Beşiği kara kayadandır. Bir başka varyantta bu kaya beyazdır. Kayaların

Hu Hanım

ve taşların kötü ruhudur. Yeryüzündeki kayalarda bulunan görünmez kapılar sadece onun sesiyle açılır.

Ak kurt şekline büründüğü rivayet edilmektedir.

Çok bilgili, âlim bir varlıktır.

Bir Azerbaycan anlatısında, on yıl denizin dibinde yaşayıp büyücülüğün tüm sırlarını öğrenmiştir. Karanlık âlemin tamamını bilir. Bütün kara varlıklara, büyülere ve sırlara vakıftır.

Ama bu bilgiyi kötüye kullanır.

İnsanlar arasında da zaten sadece kendisi gibi olan kişileri, yani bilgisini kötüye kullanan âlimleri bulur, akıllarına girer, onları daha fazla kötülük yapmaya iter.

Hu Hanım'ın cinsel içerikli davranışlarından da bahsedilir. Özellikle âlimlik makamına ulaşanların kalbine girer, yol karıştırıcı cinsel arzular hissedilmesine yol açar.

Huu İney, **Huu Püür İney**, **Ak Kurt Karı** gibi isimlerle de anılır.

INCIH

Moğol anlatılarında karşımıza çıkan kara ruhlardan biri de **Incıh** ismiyle anılıyor. Kara Şamanların aktardığı kadarıyla ölümcül kötülükler yapmakta, gücünün çok tehlikeli olduğu anlatılmakta ve karanlık büyüye vakıf olduğu bilinmektedir. Ama iliştiği insanların anında ölmesinden dolayı hakkında fazla bilgiye rastlamak mümkün olmuyor.

İRLE HAN

İrle Han söylencelerde **Ölüler Tanrısı** olarak anılır. Bu yönüyle **Erlik Han**'la benzerlikler gösterir.

Yeraltındaki kırk köşeli evinde yaşadığı söylenmektedir. Evinin önündeki dokuz çam ağacına dokuz oğlu atlarını bağlar.

Adı bilinmeyen bir de kızı vardır. Bu kızın, kara bir tilki kılığında yeryüzüne çıktığı söylenmektedir. Avcıların ve yolcuların peşine takılmakta ve akıllarını başlarından alarak onları çeşitli belalara ve felaketlere sürüklemektedir.

Avcılar, bu kızın tuzağına düştüklerinde, saatlerce av hayvanının peşinde koşmalarına rağmen bir türlü onu yakalayamazlar. Sonunda ise kendileri av haline gelir ve yorgunluktan bitap düşüp yollarını kaybederler. Hava karardığında ise **İrle Han'ın Kızı** onları bir uçurumdan aşağı atar.

İT-BARAK

İt-Baraklar, Oğuznâmelerde anlatılan, Kuzey-Doğu Avrupa ve Hindistan'da yaşamış kurt başlı ve insan vücutlu kavmin adı. **Kıl-Barak** ismiyle de anılmaktadırlar. Oğuznâmeler haklarında şöyle denmektedir: "Oğuz-Han, kuzeyde ve karanlıklar ülkesinde oturan **Kıl-Barak** kavmine karşı harbetmeğe karar vermişti. Bu ülkedeki erkeklerin yüzü köpeği andırırmış. Fakat

İt-Barak

kadınları çok güzelmiş. Âdetleri üzerine, savaşa çıkmadan önce derileri üzerine üç kat tutkal sürerlermiş. Bu yüzden de derileri sertleşir ve ok batmazmış."

Oğuz-Han **İt-Barak**lara karşı açtığı ilk savaşı kaybeder. Geri çekilir ve daha sonra tekrar saldırır. Oğuznâmeler bu konuda şöyle devam eder: "Oğuz-Han'ın askerlerinin güzelliği karşısında **İt-Barak** kadınları dayanamamışlar ve onlara yanaşmışlar. Oğuz-Han da askerlerini onların peşine takmış ve onları yenmişler."

İkinci kez **İt-Barak**ların üstüne saldıran Oğuz-Han, **İt-Barak** kadınlarının yardımıyla bu halkı yener ve ülkelerini ele geçirir. Daha sonra buraya yerleşirler ve Kıpçak Beyliği böylece doğmuş olur.

İt-Barakların yaşadığı yer Oğuznâmelerde şöyle anlatır; "Kara-Hıtay memleketi çok geniş bir ülkedir. Halkının rengi tıpkı Hintlilerinki gibi siyahtır. Bunların ülkesi Moğolistan'dan başlar, Hindistan'la Çin arasından güneye doğru uzar. Sınırları okyanusa kadar varır. Bu büyük denizin kenarında, dağlarda pek çok kabile yaşar. Bu kabilelerin adlarına **İt-Barak** derler."

İt-Baraklar hakkında, Oğuznâmelerde daha pek çok detay bulmak mümkün.

Türkler "Barak" derlerdi, Kara tüylü köpeğe,
Böyle ad verirlerdi, büyük soylu köpeğe.
Aslında efsaneler, bir köpek anarlardı.
Onu da köpeklerin, atası sayarlardı.

Bu köpek soylu idi, çok büyük boylu idi,
Av çoban köpekleri, hep onun oğlu idi.

***

Kuzey-batı Asya'da güya **İt-Barak** vardı,
Türklerse İç Asya'da, onlara uzaklardı.
Başları köpek imiş, vücutları insanmış,
Renkleriyse karaymış, sanki Kara Şeytanmış.
Kadınları güzelmiş, Türklerden kaçmaz imiş,
İlâç sürünürlermiş, ok mızrak batmaz imiş.

***

Destanda denilmiş ki, Oğuz-Han yenilmişti,
Bir adaya sığınıp toplanıp derilmişti.
On yedi sene sonra, Oğuz onları yendi.
Kadınlar yardım etti, orada savaş dindi.
Oğuz bu bölgeleri, Kıpçak-Bey'e il verdi,
Bunun için Türkler de oraya "Kıpçak" derdi

Ebulgazi Bahadır Han'dan rivayet edildiğine göre de **İt-Barak**lar köpek başlıdır. Dişleri tıpkı köpeğin dişlerine, elleri de köpeğin pençesine benzermiş. Dilleri yokmuş, fakat insanların ne dediğini anlar imişler. Güneydekiler harpçı değilmiş. Yatakları yokmuş, samanlar üzerinde yatarlarmış. 170 veya 200 sene yaşarlarmış."

İbn Battûta da Çin-Hindistanı'ndaki Arakan ve Pegu adalarındaki köpek başlı insanlardan bahsetmiştir. Ona göre de bu halkın kadınları çok güzelmiş.

JALMAUZ KEMPİR

Jalmauz Kempir Türk mitolojisinde bahsi geçen tehlikeli, kötücül, insan biçimli, yedi boynuzlu bir devin adı. Hemen her Türk boyunda söyleniş farklılıklarıyla karşımıza çıkar.

Tatarlarda **Yalmavız**, Çuvaşlarda **Yelmeves**, Nogaylarda **Yelmavız**, Kazaklar ve Karakalpaklarda **Jalmauz**, Kırgızlarda **Jalmooz** ve **Jelmoguz**, Karaçay-Balkanlarda **Celmauuz**, Sibirya Tatarlarında **Yılmagus**, Orta Asya hikâyelerinde **Yalmauz**, **Yel Mogus** denilmektedir.

Acıklı ejderha, *kötü dev*, *ifrit* anlamları taşır. Uygurcada, *yedi başlı cadı* anlamında **Yelmüngüs** adıyla anılır.

Er-Töştük Destanı'nda, yırtılmış ciğerden çıkan devin adı da **Yelmoğus**'tur.

"Sabah olur atları suya götürürler. Ama atlar adeta korkup göklere çıkar. Bakarlar ki suda bir ciğer yüzüyor, İlemen-Bay, kim bu ciğeri sökmüş de suya atmış, diye sorar. Ciğeri mızrakla iter. İtince ciğerden **Yelmoğus** adlı dev çıkar ve İlemen-Bay'ın boynuna biner. İlemen-Bay bağırır:

Kafiroğlu Yelmoğus! Gel öldürme özümü!
Tepe gibi yükselen ak evimi vereyim!
Ak sürümün hepsini vereyim! "

Kannıng Uulu adlı Türk destanında bu dev, *40 arşın boyunda*, *karaçam ağacı*, *kadar uzun* diye

Jalmauz Kempir

tanımlanır. Ayrıca her zaman yanında demir bir topuz taşır.

Kazak hikâyelerinde, kahramanı önce yutar sonra da haykırarak tükürür. Bu durum, mitolojik anlamsallık bakımından bir sınav merasimi olarak düşünülebilir. Kahraman önce ölür ve yeraltının karanlığından yeniden doğar. Artık çok daha güçlü ve yenilmezdir.

JEZTIRNAK

Kazak ve Kırgıs söylencelerinde demir tırnaklara sahip bir tür cadı. **Jeztırnak**, yüksek dağlık yerlerde veya ormanlarda yaşamaktadır. Olağanüstü ve sihir dolu bir varlıktır. Normal insanlar gibi giyinip, hayvancılık işiyle uğraşır. Kadın görünüşündedir, vücudu kıllarla kaplı ve teni konur (kahverengi) renktedir. Asıl görüntüsünde, başı köpeğe benzer ama erkekleri baştan çıkarmak istediğinde güzel bir kadına dönüşür. Kadın kılığında olduğunda çok güzeldir fakat burnunu saklar.

Tırnakları demirdendir. Tırnaklarını açtığında bir kartalın tırnaklarına benzer. Tüm gücü bu tırnaklardadır. Ayak tırnakları ise keçininkilere benzer.

Jeztırnakların ailelerine düşkün olduğu bilinmektedir. Eğer ailelerine bir zarar gelecek olsa, tüm hayatları boyunca intikam almak için uğraşırlar.

Balıkesir bölgesinde anlatılan **Demir Kıynak** adlı varlık **Jestırnak**'ı işaret eder. Bu varyanta göre Bigadiç dağlarında yaşar. Her kılığa girebilir ve korkunç sesler çıkararak insanları delirtir.

Jestırnak

Demir Kıynak için bu bölgede, sudan çok korktuğu söylenir.

Onunla karşılaşan hemen akarsu ya da göle girmelidir. Böylece ondan kurtulmak mümkün olur.

Bir rivayete göre yer altında yaşayan **Temir Kulak** adlı dev ile kardeştir. Kazak, Karakalpak, Kırgız, Özbek, Türkmen ve Altay söylencelerinde ise **Tepegöz**'ün kızı veya kız kardeşi olarak bilinir.

Türkmenlerin anlatılarında ise ırmaklarda yaşadığı söylenir ve **Kara Kırnak** adıyla anılır.

KAFTAR

Azerbaycan söylencelerinde anılan bir cadı. Söylendiğine göre boynuzlu, çirkin bir kadın görünümündedir. Büyü ilimlerini bilir, ölüleri mezarlarından çıkarıp kaçırır. Keskin, uzun dişleri olan, erkeksi görünüme sahip, sakallı yaşlı bir kadın olarak anlatılır. Uçabilme yeteneği vardır.

Mezarlıklara gidip yeni gömülmüş cesetleri çıkarıp, onları bir taşa yaslar ve boynuzlarıyla cesede vurmaya başlar. Sonra cesedi sırtlayıp götürür.

Dağıstan halklarında, uzun karışık saçları olan, keskin dişli bir varlık olarak bilinir ve kızlarıyla birlikte ormanda yaşadıklarına inanılır. Geceleri köylere gelerek çocukları kaçırırlar.

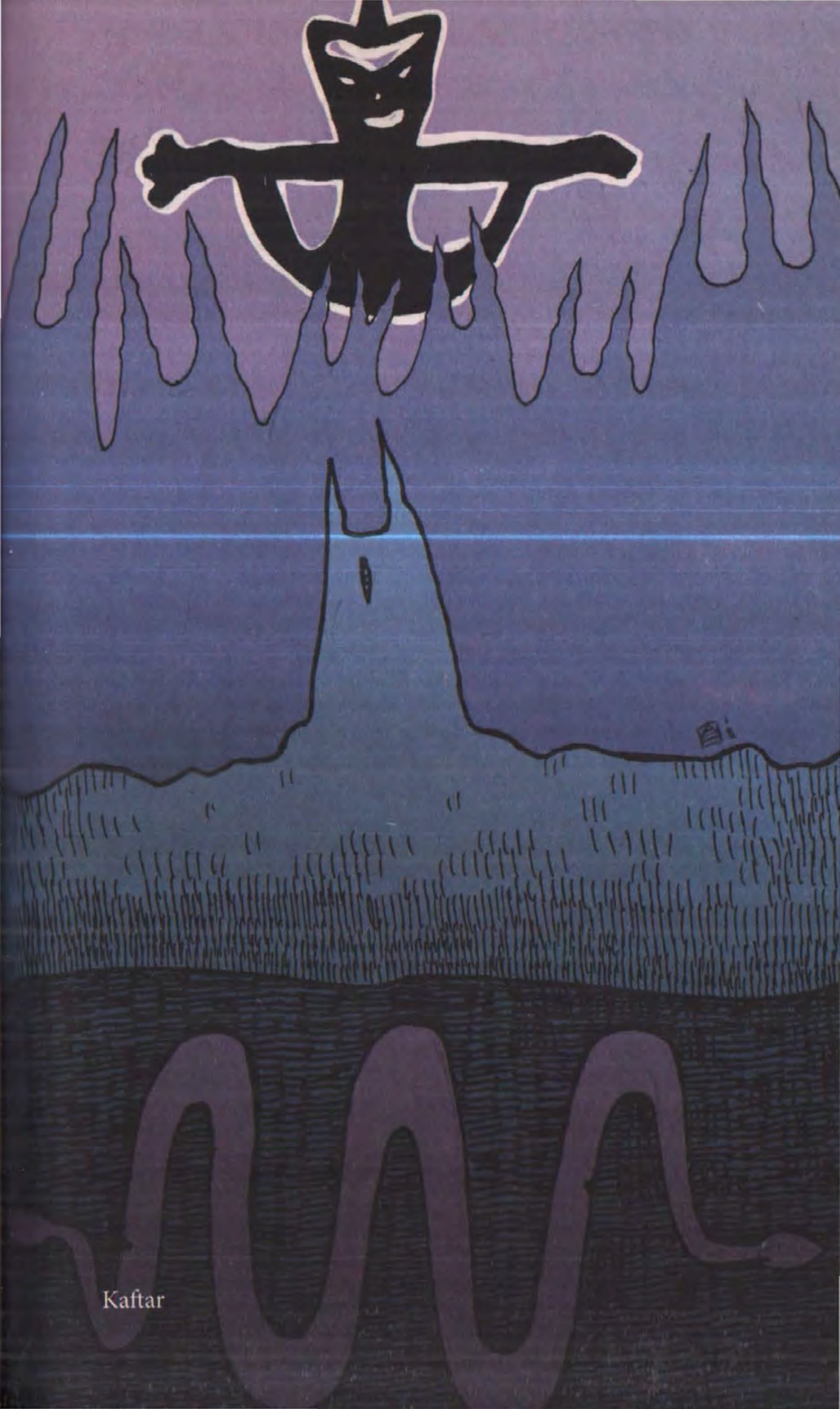
İbn Battûta'ya göre ise **Kaftar**, sihirbaz cadılara verilen addır.

Uçabilme yetenekleriyle bağlantılı olarak **Kuş Kaftar** da denilmektedir.

KAMAGAS KAM

Altay-Kijiler tarafından aktarılan **Aara** lakaplı **Kamagas Kam** adlı ruh, insanların yaşadığı **Orta Dünya**'da hayatını sürdüren olağanüstü bir varlık.

Kamagas Kam'ın ruhu dünyanın sonunda buzlarla kaplı bir dağda bulunmaktadır. Çok tehlikeli bir ruh olduğu söylenir.

Kaftar

İnsanlara baş dönmesi, ağır öksürük, göz hastalıkları ve sızı veren odur.

Soğuk rüzgâr olup dilediği saatte dağından inebilir. İnsanlara dilediği zaman rahatsızlık verebilir.

KAMOS

Kâbus Cini ya da **Kamos**, yalnız kişileri uyku sırasında rahatsız eden, üzerlerine çöken kötü bir varlık. **Kamos**'la karşılaşan kişi nefes alamaz duruma gelir, boğulur ama uyanıp kendine gelemez.

İnsanlara kâbusları ve korkuları gönderen odur.

Sessizce gezer.

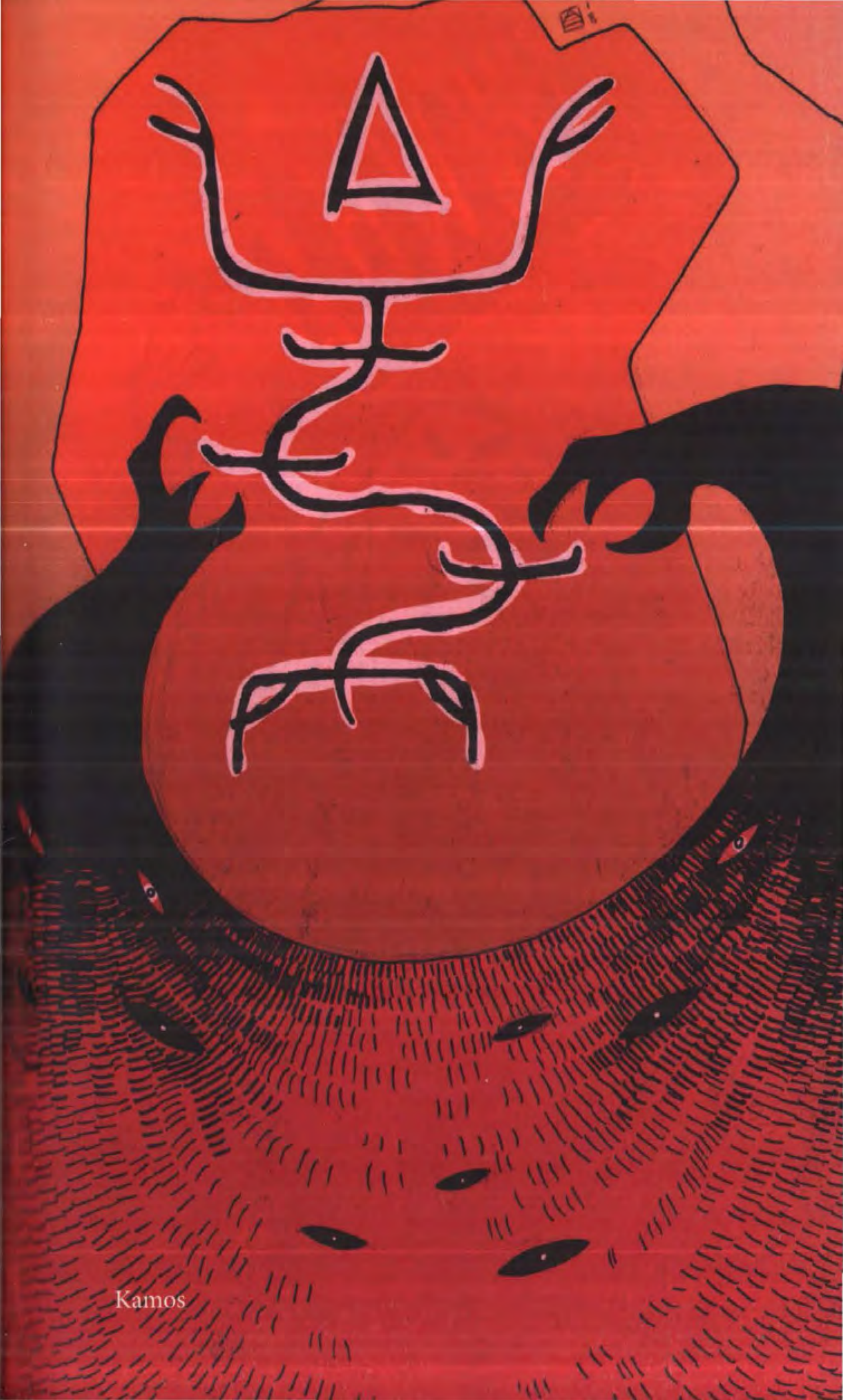
Biçimsiz bir varlıktır, bazen bir cüce gibi bazen bir dev gibi görünür.

Başında her zaman bir şapkası olur. Şapkası başkasının elinde altına dönüşür. **Hıbılık** gibi onun da başındaki şapkayı alan kişinin zengin olacağına inanılır.

KARAKONCOLOS

Anadolu ve Bulgar söylencelerinde, **Karakoncolos** adında bir varlığa rastlanır. Kışın en soğuk günlerinde insanlara zarar veren kötü bir varlıktır. Kara renkte ve çirkindir. Özellikle Kuzeydoğu Anadolu anlatılarında yer etmiştir ve Bulgar söylencelerinde de izine rastlanır. Bulgarca isim **Karakondjul**'dur

Kendine has özellikler taşır. Zemherinin (kışın en soğuk zamanı, ocak ayına denk gelir) ilk 12 günü boyunca, insanlar uyurken sokaklarda sessizce dolaşır.

Kamos

Karakoncolos

Rastladığına "Nereden geliyorsun", "Nereye gidiyorsun?", "Adın ne?" gibi sorular sorar. Verilecek cevapların içinde mutlaka *kara* kelimesi geçmelidir. "Kara Köy'den geliyorum", "Karasu'ya gidiyorum", "Adım Kara Hasan" gibi. Aksi takdirde **Karakoncolos** elindeki kocaman tarakla vurarak karşısındakini öldürür.

Bu durumdan korunmak için kış günleri evlerdeki taraklar ortada bırakılmaz.

Karakoncolos'tan **Zemheri Cini** olarak da bahsedilir. Fırtınayla geldiğine veya denizden çıktığına inanılır.

Sözlü anlatılara göre bu varlık, doğu Karadeniz bölgesinde **Karakonculu**, **Karakoncilo**, **Koncolos** gibi isimlerle de anılır.

Küçük çocukları ve yeni doğmuş buzağıları yer. Bu durumu engellemek için ev sahibi kapıya *kuymak* adı verilen bir yemek koyar.

Yozgat civarında adı **Congolos**'tur. Kışın en soğuk günlerinde ortaya çıktığı için Yozgat'ta bu günlere **Congolos Ayı** (10 Ocak- 17 Ocak) denir. Mevsim tarifleri **Congolos** girdi, **Congolos**'tan sonra şeklinde yapılır.

Yozgat'ta anlatılana göre, bu varlık, açıkta duran yiyecek küplerine tükürür, idrarını yapar, böylece hastalıklara sebep olur. Bu yolla hastalığa yakalanan insanlara ise **Marazlı** denmektedir.

Karakoncolos bazen de uyuyan insanı, yakınlarından birinin sesini taklit ederek çağırır, uyanmazsa alıp götürür, dışarıda soğuktan donmaya terk eder.

Pancar olan evlere gelmediği bilinir. Bu yüzden **Congolos**'un evlere uğramaması için pancar pişirilip ve evin girişine gömülür.

KARA KORŞAK

Kara Korşak, Erbil'deki Türkmen bölgesinde yaşayan kara bir ruh. Eşek, köpek, domuz ve keçi kılığına girerek sokaklarda dolaşır. Geceleri kapıları çalar, içeridekilere tanıdıklarının sesiyle seslenir. Kapıyı açan kişi onu tanıdık bir insan olarak görür. **Kara Korşak** onu kandırır, alır ve götürüp tuzağa düşürür.

Bu karanlık ruhtan korunmanın tek yolu, pantolonun düğmelerini açık bırakmaktır.

KARA KULA

Anadolu'da Kara Kula adında, acıklı ve kötücül bir varlıktan bahsedilir.

Erzurum ve Erzincan yöresinde söylenegeldiği üzere bu tabiatüstü güç, yeni doğmuş kadınların kokusuna gelir, onları korkutur ve ciğerlerini söküp götürür.

Konya civarında ise keçiye benzeyen fakat kedi büyüklüğünde bir varlık olarak tasvir edilir.

Gün ışığından korkar, güneş doğunca kımıldayamaz ve olduğu yerde kalakalır. İşte ancak o vakit yakalanabilir. Yakalayan kişiye kölelik eder.

Kara Kula, yatağında ekmek kırıntısı olan insanları rahatsız etmesiyle de ünlüdür. Üzerlerine çöker, bütün gece onları huzursuz eder.

Altay Yaradılış Destanı'nda **Erlik**'in kızı **Abram-Moos Kara-Taacı**'nın kocası olarak anılır.

KARAMAT

Çuvaşlar, Tatarlar, Başkurtlar ve Yakutlar tarafından anlatılan **Karamat**, uyanıkken kâbuslara neden olan kindar kötü bir ruh olarak bilinir. Kurbanlarının hayal görmesine ve bunun sonucunda hezeyanlar yaşayıp delirmelerine sebep olur.

İliştiği insanlar kendilerini başka biri olarak görmeye başlar. Ya da kendinden tamamen geçer ve dünyayı algılayamaz olur.

Geldiğinde ilk olarak karamsarlık yarattığı bilinmektedir. Kurban bunun ardından derin bir ruhsal çöküş yaşar ve aklını kaçırır.

Yakutlar'da **Kırımmıt** denmektedir bu yaratığa. *Lanetli* ve *uğursuzluk* anlamları taşır. Günümüzde şizofreni denilen rahatsızlığın sebebi olarak gösterilir. **Kinci Ruh** ismiyle de bilinir.

Moğol söylencelerinde aynı özellikleri taşıyan ruhun adı ise **Karağ**'dır ve anlamı aynıdır.

Kiremet ve **Karav** isimleriyle de anıldığı olur.

KARA UMAY

Hakas söylencelerinde, evlere yerleşen ve evdeki çocukların bir bir ölmesine sebep olan kötü dişi bir varlıktan bahsedilir.

İyi bir varlık olarak bilinen, kadınların ve çocukların koruyucu ruhu **Umay**'ın zıttıdır. Evlere musallat olur.

Kara Umay'ı mesken tuttuğu evden kovabilmek için Kara Şamanların yardımı gerekir.

Şaman, **Kara Umay**'ın suretine benzeyen **Çeek İmay** dedikleri bir kukla hazırlar. Onu mavi renkte giydirir. Dualar okur, adına kurban keser ve **Kara Umay**'ın acıklı ruhunu, karanlık dünyasına geri yollar.

Çocuk Umosu, **Omacı** ve **Umacı** isimleriyle de bilinir.

KAYBIN-KU

Tuvalar tarafından anlatıldığı üzere **Kaybın-Ku**, hastalık sırasında insana eziyet veren ve can çekişmesine yol açan bir varlıktır.

Yeryüzünde yaşar ve hastaları kokularından tanıyarak takip eder, evlerini bulur, gece olduğunda onlara ilişir ve acı çekmelerini sağlar.

Ondan korunmanın yolu yoktur.

KAYIŞ BALDIR

Romanya Dobruca Türkleri, Irak Türkmenleri, Anadolu ve Azerbaycan Türkleri arasında yaygın olarak bilinen kötü bir varlık. İsmini biçimsiz, uzun bacaklarından almaktadır.

Anlatıldığına göre, kendi ayakları üzerinde duramadığı için yoldan geçen insanların üzerine atlayarak

Kayış Baldır

onları at gibi sürer. Kayış gibi uzayan bacaklarını kurbanının vücuduna doladığında artık kişi bütün iradesini kaybedip o nereye sürerse oraya gider.

İnsanların karşısına elleri ve bacakları olmayan yaşlı bir adam görünümünde çıkar. Kırlarda, suların kenarlarında muhtaç bir adam gibi oturur ve ona acıyıp yanına gelen insanları kandırıp sırtlarına biner. Kurban aldanır ve onu sırtına alırsa **Kayış Baldır** bacaklarıyla adama sarınır ve onu esir alır.

Bacakları ilk başta yoktur ama biri onu sırtına aldığında, karnından yılana benzer kapkara bacaklar uzamaya başlar.

Ve kurbanını köle yaparak onu dilediği yere sürer.

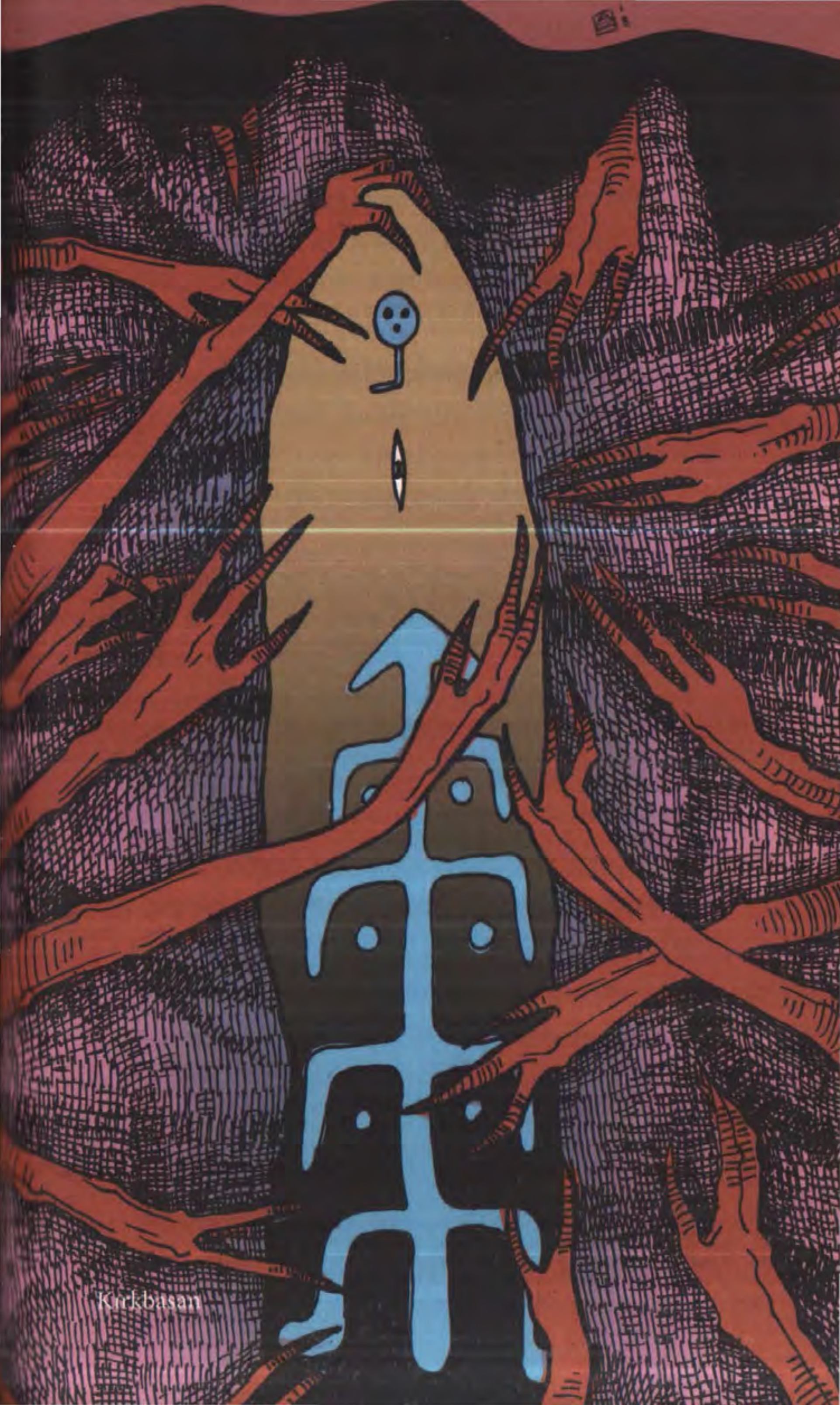
Kayış Ayak, **Kayış Bacak** olarak da anılır.

KIRKBASAN

Çukurova'da bilinir ki kim şalvarını yastığın altına koyup yatarsa onu **kırkbasar**.

Böyle uyuyan kişi gece üzerinde bir ağırlık hisseder, gözlerini açtığında yanında kısa boylu kırk adam görür. Bunlar onu götürmek için uğraşmaktadır. Kimi kolunu çeker, kimi bacağını. Kimisi de üzerine çıkıp onu boğmaya çalışır. Kişi yardım istemek için seslenmeye kalksa kimse duymaz. Dua okusa biraz kendine gelir ama gözlerini kapadığında yine **kırkbasar**. Bir tür rüyada olduğu bellidir ama uyanamaz.

Hatta bazı söylencelerde, kişinin yatağını değiştirmesinin bile fayda etmediği anlatılır. Bu kişi

Kırkbasan

uyanıp yatağını değiştirse bile, kısa boylu kırk adam onu takip eder.

KISIL

Öfke ile tanımlanan bir varlık. Öfke tanrısı olarak anılıyor. İnsanların öfkelenmesinin tek sebebi. Yeryüzündeki kin ve nefret **Kısıl**'dan kaynaklanıyor. Kızıl bir kılıcı ve aynı renkte topuzu var. Öfkesinden yer yerinden oynuyor, gök gürlüyor, yer titriyor.

KIDAY BAHSI

Alt Dünya kabilelerinden birinin başında bulunur. Demircilerin koruyucu iyesidir.

Araştırmacılar tarafından, iyi ruh ailesine ait iyelerden birinin neden cehennem yurdunda yaşadığı ve **Cehennemin Hakanı** tarafından nasıl olup da bu kadar yüceltildiği hâlâ soru işaretini koruyor.

Genel görüş, **Erlik**'in de bir demirci oluşundan kaynaklanıyor olabileceği ihtimali.

Bir söylenceye göre, *demirciler* ve *sanatçılar* **Erlik**'in hükmündedir.

Bunlar onun sıfatlarıdır.

KIZAGAN

Kızagan, Türk mitolojisinde savaş tanrısı olarak bilinen çok kuvvetli bir varlık. Göğün dokuzuncu katında yaşamaktadır. Kayra Han'ın oğludur.

Savaşlarda, komutanlara önderlik eder. Onun sayesinde tüm savaşlar kazanılır. Savaşları korur, askerlere kuvvet verir, yenilmez olmalarını sağlar. Az sayıda askerle büyük bir ordu bozguna uğratıldığında, bunun **Kızagan** sayesinde olduğu bilinir.

Kızıl yularlı bir devenin sırtında gezer. Gökkuşağından bir asa taşır. Kızıl renkle simgelenir, kuvveti temsil eder.

KİŞTEY ANA

Türk mitolojisinde **Erlik Kağan**'ın bütün kızlarının ismi bilinmez. Ama dokuz kızından biri olan **Kiştey Ana** yani bilinen diğer adıyla **Zina Tanrıçası**, bütün fahişelerin atası olması hasebiyle, diğerlerinden daha ünlüdür.

İnsanları zina yapmaya, evlilik dışı ilişkiler kurmaya iten odur.

Saçlarının kara yılanlara benzediği ve suratının çeşitli yerlerinde tam dokuz tane gözü olduğu rivayet edilir. Bu yüzden ona **Dokuz Gözlü Kiştey** dendiği de olur.

Kiştey diğer kız kardeşleri gibi çok güzel bir kadın vücuduyla tasvir edilir. Ama hepsinin de suratı korkunç gözükmektedir. Bu yüzden her zaman başlarını kalın örtülerle kapatmış olarak görünürler. Göğe yükselen şamanı yolundan çevirmek için vücutlarının güzelliğini kullanırlar. Onu yataklarına davet ederler. Şaman aldanırsa ruhu *başka ruhlar* tarafından cezalandırılır.

Kiştey Ana

Şamanlar, **Erlik**'in kızlarına, dualarda **Utanmaz Maskaralar** diye seslenir.

KOCAKARI CEBELEK

Altaylarda **Kocakarı Cebelek** adında bir varlıktan bahsedilir. Güzel bir kadın görünümündedir. Yola çıkan kahramanın önüne engeller çıkarır. Destanlarda **Yer Kulaklı** olarak da tanımlanır. Engel çıkarmaktan başka bir kötülüğü dokunmaz.

Maaday-Kara Destanı'nda da ismi sıkça geçer.

Erlik'in kızlarından **Abram-Moos Kara-Taacı**'nın destanda **Kögüdey-Mergen Bahadır**'dan kaçarken onu aldatmak için dönüştüğü bir canavar olarak karşımıza çıkar.

Kocakarı Cebelek destanda şu şekilde anlatılıyor:

Erlik Bey'in sevgili kızı
Abram-Moos Kara-Taacı
Kögüdey Mergen Bahadırı görür görmez
Olduğu yerde
Bakır kazan misali bakır küpeli
Bakır çaydanlık misali bakır burunlu
Sivri başlı, iğne dişli
Yetmiş yaşı aşkın
Kocakarı Cebelek'e dönüştü.

Altay anlatıları **Kocakarı Cebelek**'in yeraltı dünyasının dördüncü katında eşi ve çocuklarıyla birlikte yaşadığını söyler. Aynı katta **Erlik**'in kızı **Kara-Tacı** da bulunmaktadır.

Bakır Burunlu Cebelek olarak da adı anılmaktadır.

KÖBÖLÖK

Köbölök, Altay kökenli destanlarda karşımıza çıkan kötücül bir varlık.

İliştiği insanların hızlıca canını aldığı söylenir.

Kızıl atlı ve bakır burunlu olarak tanımlanır.

KÖRMÖS

Türk söylencelerinde ölen ruhların dönüştüğü varlıklar **Körmös** ismiyle anılır.

İyi insanların ruhları **Aruu Körmös**'e, kötü ve ayıplı insanların ruhları ise **Caman** (Yaman) **Körmös**'e dönüşür.

Altay söylencelerinde bir de eziyet çeken acıklı ruh manasında **Gal** (Ateş) **Körmös**lerden bahsedilir. Sadece eziyet çekerler, kötülük veya iyilik yapmazlar.

Aruu Körmösler insanlara yardım eden, ailelerini koruyan ve **Tanrıça Ülgen**'in emrindeki ruhlardır.

Caman Körmösler ise yeraltı dünyasında **Erlik**'e hizmet ederler. Bunlara **Sokor** (Kör) **Körmös** dendiği de olmaktadır.

Körmösler gündoğumu ve günbatımı saatlerinde kendilerini gösterirler. Bu saatlerde uyuyan insanların ruhlarını çalabilirler. Çünkü Altaylarda bilinir ki, uyuyan inanların ruhları bedenlerini terk eder. Ve **Körmös**ler tarafından ruhları kaçırılabilir. En iyisi o saatlerde uyumamaktır.

Teleütler, kötü ruhlarla konuşan şamanlara **Körmös**'ten türeme bir isim olarak **Körmökçi** demektedir.

KÖRTİGES

Söylencelerde **Hastalık Cini** ismiyle de karşımıza çıkar. İnsanların türlü türlü ölmelerinin sebebi olarak gösterilir.

Yaygın bir söylenişe göre, insanların el ve ayaklarının tutmaz hale gelmesi onun eseridir.

KULAK LAKAPLI DEVLER

Er-Töştük Destanı'ndaki devler kulak şekillerine göre adlandırılmıştır.

Destanda **Ay-Kulak** ve **Kan-Kulak** adlı devler için şu tanım yapılır: "…bir kayanın içinden yerin dibine girerler. Karşılarına bir kulağı yerde, bir kulağı gökte, üst dudağı buzlanmış, alt dudağı pis kokan, eli Hokend'de, ayağı Buhara'da bir dev çıkar. Oğlan deve yanaşır, kim olduğunu sorar. O da, *bana **Ay-Kulak** derler*, der. *Duydum ki **Er-Töştük** buraya* gelmiş, *onu bekliyorum*, der. Oğlan devin iki kulağını aşağı indirip onu kırk dağa çarpa çarpa öldürür. Sonra, **Kan-Kulak**'ı da öldürür."

Aynı destan, **Çoin-Kulak** adında diğer bir dev ile ilgili de şu hikâyeyi aktarıyor: "Yolda giderken, yerin altından bir ses duyarlar. **Er-Töştük**'e, *bana yardım et ne olur, ateşinle gireyim, külün ile çıkayım!* **Er-Töştük** bakmış ses bir kuyunun dibinden geliyor, eğilip görmüş ki kuyunun dibinden bir dev ona bakıyor. Sormuş, *sen kimsin?* O da, *adım **Çoin-Kulak***, demiş. Devi hemen dışarı çıkarmış, bilmezmiş ki yeraltından çıkanların hepsi şeytanmış. Aradan zaman geçmiş

Kulak Lakaplı

Er-Töştük deve, *atımı getir*, demiş. Dev de oğlana, *atını sen getir de ben bineyim*, *karının göğsünden de terini emeyim*, demiş. Bu da yetmezmiş gibi oğlanın canına kastedip başını kesip öldürmüş."

Kulak Lakaplı Devleri öldürebilmenin bir yolu da ruhlarının saklı olduğu yeri bulmak ve ruhlarını taşıyan canlıyı öldürmektir.

Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'in, "Bundan sonraki kısmın sonradan ilave edildiği anlaşılıyor," ifadesini kullandığı **Er-Töştük Destanı**'ndaki diğer bölümde, **Er-Töştük**'ün cesedi bir şekilde dirilir ve dev **Çoin-Kulak** ile yeniden savaşır. Onu öldürmek için de ruhunun saklı olduğu yeri arar ve bulur. Dev ruhunun saklı olduğu yer hakkında şunları söyler; "Al-Taikı adlı yerde bir altın pınar, bu pınarda bir altın balık, bu altın balığın karnında gümüşten bir sandık, gümüş sandığın içinde de kırk kuş vardır. Benim ruhum, işte bu kırk kuşun ruhudur." **Er-Töştük** hikâyenin bu kısmında gider ve bu sandığı bulur. İçindeki kuşların kafalarını keser ve böylece nihayet dev ölür.

Söylenceler, ilginç kulak yapılarına sahip devlerin de insanlar gibi aile kurduklarını, arkadaşlık ilişkileri olduğunu, hatta insanlarla bile evlendiklerini anlatıyor. Bir destanda, Kadış Mergen adlı bir yiğidin, devi öldürüp karısı ile evlendiği anlatılıyor. Görünen o ki Türklerde, devlerle insanlar arasında bir fark gözetilmiyor.

İnsana benzemeyen acayip mahlûkların kulaklarına göre isimlendirilme durumunu Müslüman Türklerin

destanlarında da görüyoruz. Örneğin Han-Nâme'de, Karnülbakar dağından çıkıp Oğuz-Han'a saldıran Ye'cuc-Me'cuc halkının kulaklarından özellikle bahsedilir. Anlatının ilgili kısmı şu şekilde: "Bu halkın kulakları o kadar büyüktü ki, savaşta kulaklarına sarındıkları için onlara bir türlü kılıç ve ok işlemiyordu."

KÜDERBE-AZA VE KÜDERTİŞ-AZA

Kumandı Boyu tarafından tanınan ikiz kötü ruhlar. Kötü ruh ailesinden **Aza**lar olarak anılan gruba üyedirler. **Küderbe-Aza** ve **Küdertiş-Aza** içlerinde en tehlikeli olanları.

Bunlardan biri herhangi birinin duvarına saklandığı zaman aile fertleri sırasıyla ölmeye başlar. Daha sonra ait oldukları boyun diğer aileleri de ölür.

Çünkü **Küderbe-Aza** ve **Küdertiş-Aza**, iliştiği boyun tüm ata ruhlarını yemiştir. Ata ruhlarını kaybeden aileler de bu yüzden bir bir ölür.

Bu tip ani ölümlerin nedenini bir tek şamanlar belirleyebilir. Şaman eğer baş edemezse başka bir şamandan yardım isteyebilir. Bu durumda birlikte ayin yapar ve bu ikiz ruhu duvarların içinden çıkarıp ormanın derinliklerine gönderirler.

KÜMÜR

Erlik'in oğlu. **Kömür Tanrı** veya **Kömür Tanrısı** olarak da bilinir. Gömleği kara dumandandır.

Erlik'le birlikte yeraltında yaşar ve kötü ruhları yönetir.

Küpegiren

KÜPEGİREN

Anadolu söylencelerinde **Karı** lakaplı varlık. **Küpegiren** ismi evleri yıkıp, yeryüzünde bozgunculuk çıkardıktan sonra küpe girip kaybolmasından kaynaklanıyor.

Eski Türklerde bir âdet olarak ölüler kil küplerden mezarlara konurdu. Bununla bağlantılı olarak da yer altına giden bir geçit, ya da daha derin anlamda yeniden doğuşu simgeleyen bir ana rahmi olarak ele anılırdı..

Bu durum **Küpegiren**'in yeryüzünden kurtulmak için neden kil küp kullandığını açıklıyor.

Bir an için güzel bir kadın olarak gözükme yeteneği vardır. Ama bu kısa sürer ve son derece çirkin bir varlığa dönüşür.

Gökyüzünde, yeryüzünde ya da yeraltında yaşayabilir.

MEÇKEY

Türk topraklarında her hastalığın bir ruhu vardır. Tağun (Veba) hastalığının ruhu ise **Meçkey** adında kötü bir varlıktır.

İnsanların kanını içtiği, içlerine girip oraya yerleştiği ve insanın içini yiye yiye büyüdüğü anlatılır.

Ölüm saçan berbat bir cadı görünümündedir. Vücudunda Tağun hastalığının bütün izleri vardır.

Kamburdur ve yüzü öylesine çirkindir ki bakan kişiye ilişir, onu da hasta eder.

MISTAN

Kırgız söylencelerinde bahsi geçen **Mıstan**, ihtiyar bir kadın görünümünde ve çirkin suratlı bir **Küpegiren**'dir.

Kimi anlatılarda, kaçırdığı insanları küplere sakladığı sonra da acıkınca yediği söylenir. Bazen de yakaladığı kişiyi ters çevirip topuklarından kanını emdiği...

MİTE

Anadolu'da anlatıldığı üzere, **Mite**, **Pite** ya da **Bit Cadısı** olarak anılan bir varlık vardır. Üstü başı pislik içinde ihtiyar bir cadı görünümündedir.

Balta girmemiş ormanlarda ve dağlarda yaşar.

Bazen, eğer isterse 12-13 yaşlarında bir kız çocuğuna dönüşebilir.

Mite

Bu şekilde insanların arasına girer ve saf kızları kandırarak evine götürür. Onlara başındaki bitleri, pireleri ayıklatır.

Bu sırada o da dizkapaklarından kızların kanını emer. Zaten birkaç gün içinde öldükleri zaman da onları yer.

Etrafa uyuz hastalığını, bit ve pireyi saçan odur.

MOHOL

Yakut söylencelerinde **Aşağı Dünya**'nın **Güney Göğü** kısmında yaşadığı söylenen **Moholl**ar, beddualarla insanın içine girebilen bir varlık olarak anlatılırlar. Burada üçüncü katta yaşamaktadırlar. İsimleri **Muox Buotagana**, **Sıta Sıñsır**, **Küñ Ölüü**, **Küöx Sirey**'dir.

Bazen yeryüzüne çıkarlar ve insanları hasta ederler.

İçine girdikleri kişi zayıflar, yüzü morarır ve gittikçe çirkinleşip ölüye benzemeye başlar. Artık gözleri kurumuş ve hareketleri yavaşlamıştır.

Bütün bunlar yetmezmiş gibi bir de, kişinin başına türlü talihsizlikler gelir.

Kişi nihayetinde ölür.

MONGUSOY KAMA

Altay-Kiji anlatılarında karşımıza çıkan olağanüstü bir varlık olarak **Mongusoy Kama**, daha çok göz hastalıklarından sorumlu tutulan kötü bir ruh.

Yüksek yerlerde insanların başını döndüren de yine odur.

MUÑ SINALIKILAR

Yakut söylencelerinde **Muñ Sınalıkılar** adında bir ruh ailesi anlatılır. **Aşağı Dünya**'nın **Kuzey Göğü** kısmında, üçüncü katta yaşarlar.

Yeryüzüne çıktıklarında, içine girdikleri insanın tüm gücünü yok ederler.

Kas erimesi gibi hastalıklar hep onların eseridir.

OBOTLAR

Yakut söylencelerinde bahsi geçen bir diğer varlık da **Aşağı Dünya**'nın **Güney Göğü** kısmında yaşayan **Obotlar**.

Doyumsuzluk Cini olarak da anılırlar. Korkunç bir görüntüleri vardır. Gözlerinden ateş çıkar, dişleri ağızlarının içinden fırlar, vücutları güçlü ve iridir.

Sürekli yemek yer ve asla doymazlar. İçine girdikleri kişiler düşünmeyi bırakır, elinde avucunda ne varsa gözünü kırpmadan harcar.

Obotlar da tıpkı insanlar gibi aileleriyle birlikte kendi evlerinde yaşarlar. Fakat bu evler insanlar tarafından görülmez.

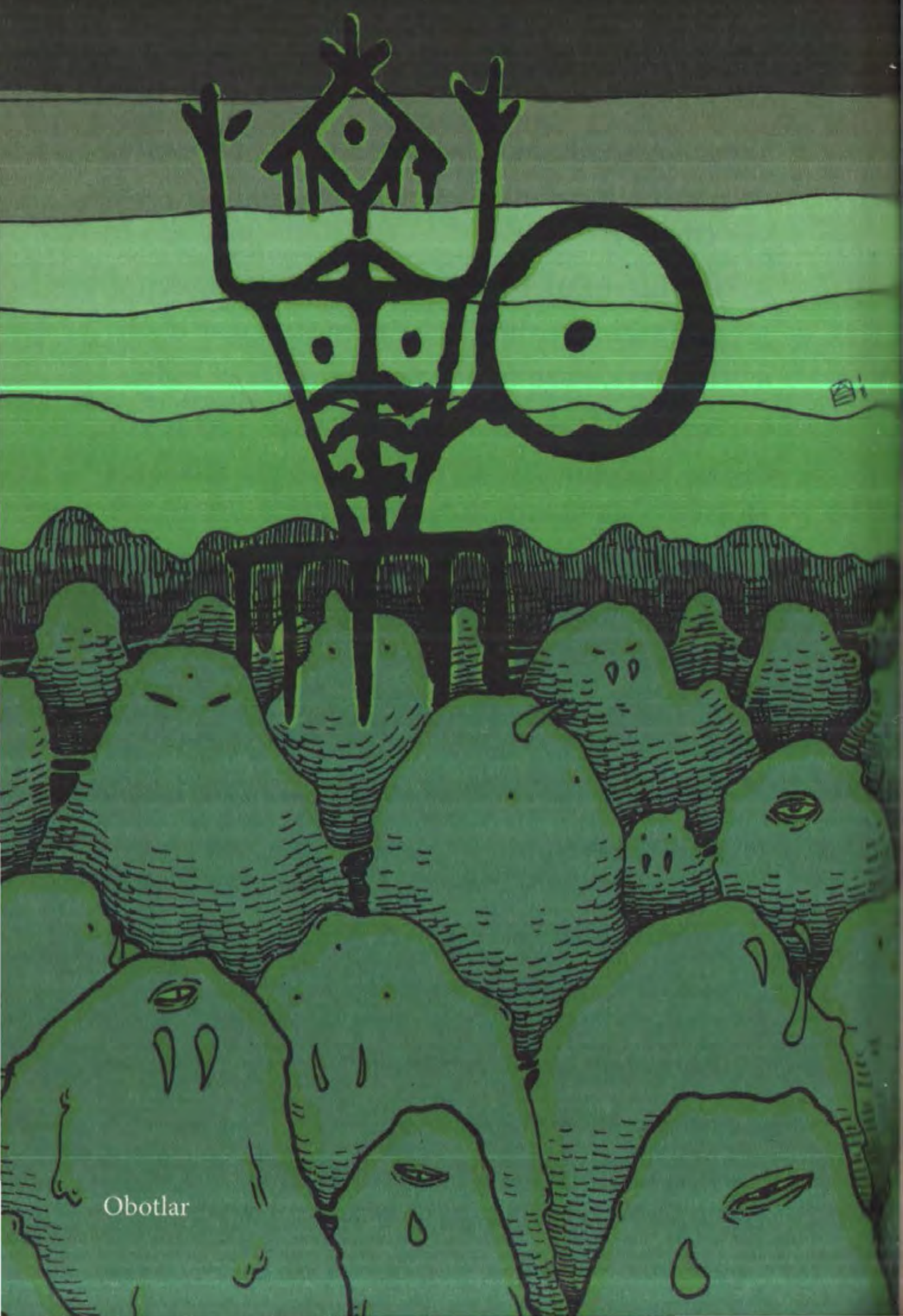
OBKAN

Çuvaş diyarlarında **Obkan** adında kan emen bir varlık yaşamaktadır.

Salgın hastalıklara, ruhsal çöküntülere ve zihinsel hastalıklara sebep olur. Ayrıca bunlara benzer daha pek çok bela da yine onun eseridir. Bulaştığı insanların zihnini ele geçirir, düşüncelerini bozar, yıkıcı fikirler aşılar.

Rüzgâr kadar hızlıdır.

İstediğinde görünmez olur, istemediğinde olmaz, hatta dilerse bir köpek şekline de bürünebilir.

Obotlar

Onu yatıştırabilmenin tek yolu, üç kara koyun kurban etmektir.

İlk koyun **Baba Obkan**'a, ikinci **Anne Obkan**'a ve sonuncu da **Tanrı Obkan**'a adanır.

OBUN TOMTOYLAR

Yakut söylencelerine göre **Aşağı Dünya**'nın **Güney Göğü** kısmında **Obun Tomtoylar** adında bir kötü ruh ailesi vardır. Burada altıncı katta yaşamaktadırlar.

Ömüreh Ölü, **Agıalay Ölü**, **Tehe Barar** gibi isimlerle anılırlar. Kaza sonucu ölmüş insanların ruhlarından oluşurlar.

Ters dönmüş gözleri, yukarıya kalkmış saçları vardır.

Bunlardan biri insan ruhuna girerse, o kişinin başına her tür kaza gelir.

ODUN MONOYLAR

Yakut diyarlarında insanlara deri hastalıklar veren varlıklara **Odun Monoylar** denir.

Anlatılanlara göre **Aşağı Dünya**'nın **Kuzey Göğü** kısmında, sekizinci katta yaşamaktadırlar.

Cüzzam gibi hastalıklar bunların eseridir.

ÖLÖR ÖLÜYÜ LUO HAAN

Yakut destanlarında adı geçen kötücül bir varlık. Yakutça karşılığıyla, *ölüm ve felaketlerin kaynağı Luo Haan.*

Alnının ortasında tek boynuzu olan boğa şeklinde iri bir şeytan olarak tasvir edilir. ***Alt Dünya****'dan çıkarak ineklerle çiftleşebilir. Bunun sonucunda çirkin bir buzağı doğar.* **Ölör Ölüyü Luo Haan** *tarafından döllenen inek ölümün habercisi olarak kabul edilir.*

PATCHAK

Patchak, Sekuplar tarafından kara şamanlara yardım eden kötü ruhlara verilen genel ad. Zebani şeklinde tasvir edilirler. Onların gücünü kullanan şamanlara Sekuplar tarafından **Tatipi-Aloga** denir. Bu tip şamanların faaliyetlerinden bölge insanı her zaman korkuyla bahseder. Kötü bir sihir gücüne sahiptirler ve zarar görmeden kendilerini kesici aletlerle delebildikleri anlatılır.

PERİŞTE

Şamanizm kökenli mitolojik kaynaklarda **Perişte** adlı ruhlara rastlanır.

İnsanları kaçırıp götürdükleri bilinir. İyi olanları genç bir kız görünümündedir, kötü olanları ise yaşlı, acıklı bir cadı olarak görünür. **Neme Perişte** ya da **Yıldız Perişte** gibi kişisel isimleri vardır. Birbirlerine bu isimlerle seslenirler.

İsterlerse değişken tabiatları sayesinde çeşitli hayvanlara dönüşebilirler. Daha çok yılan, şahin ve güvercin olurlar. Büyü ilmine vakıftırlar ve geleceği görebilirler.

Periştelerin olduğu yerlere başka kötü ruhların giremediği söylenir. Bu gibi yerlere Ahıska Türkleri **Peg** derler.

Türklere göre, harabe, yıkıntı gibi yerler (terk edilmiş bir değirmen, yıkılmış bir ev, çökmüş bir

kale) doğa ile uygarlık arasındaki sınıra yerleştirilmiş mekânlar oldukları için dünya düzeninin bozulduğu yerler olarak da görülürler.

Ahıska Türkleri işte bu sebepten dolayı **Peg**lerin aynı zamanda **Saabli** (Sahipli) olduğunu düşünmüş ve böyle yerlere gidilmesinin tehlikeli olduğu fikrine varmışlardır. Çünkü terk edilmiş, harabeye dönmüş, çökmüş yapılar, yani dünya düzeninin bozulduğu yerler, olsa olsa **Periştel**erin evi olabilir.

Rivayet odur ki; böyle mekânlarda geceleri ışıklar yanar, müzik sesleri duyulur.

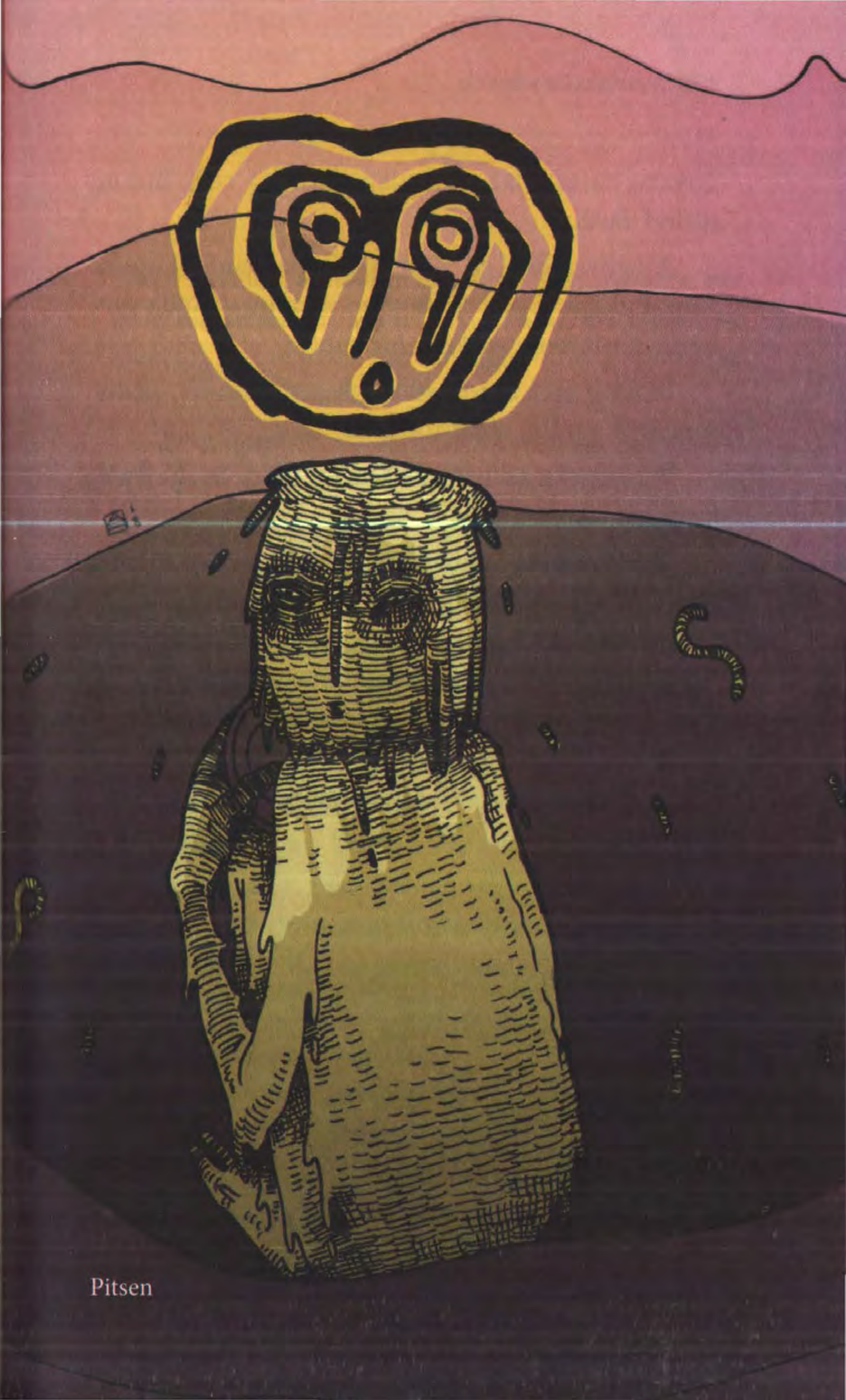
Bu sesler, **Periştel**erin toplandığına işarettir.

PİTSEN

Pitsen, kır saçlı, çirkin yüzlü, tüylü, çoğu zaman maymuna benzeyen, kambur ve kapkara bir ruhtur. Ormandaki boş av kulübesinde yaşar. Genç, güzel bir kadın kılığına girip ormana yalnız gelen avcıları kandırır, uçurumdan atar.

Bazen de avcılarla evlenirler. İlk başta mutlu bir evlilikleri olur, avcı hızla zenginleşir ama bir süre sonra gerçek yüzü ortaya çıkar.

Böyle bir olayda, **Pitsen** evde gizlice kertenkele, kurbağa gibi şeyler yerken kocasına yakalanır. Ve avcı onun uzun dişli çirkin bir canavar olduğunu böylece fark eder.

Pitsen

PUK

Tuvalar tarafından aktarılan kötü bir ruh. Birkaç türleri vardır.

Araştırmacı F. Y. Kon tarafından anlatıldığına göre, **Puk** insan bedenine giren ve onun dışında varlığını sürdüremeyen kötü bir ruhtur.

Birinin ayaklarının durduk yere şişmesi, bedenine **Puk** girdiği anlamına gelir.

Bazen arka arkaya aile fertleri ölür. Bu da **Puk**ların işidir.

Tuvalara göre intihar edenlerle kazayla ölenlerin ruhları **Puk**'a dönüşebilirdi.

Görünmezlerdir ve insanların arasında rahatça dolaşabilirler. Onların varlığı, köpeklerin herhangi bir sebep yokken havlamalarıyla anlaşılır.

SAHAB

Doğu Anadolu'da yaygın olan bir söylenceye göre, her evin bir **Sahab**'ı bulunur. Bu varlıklar, evin temiz ve düzenli tutulmasını isterler. Eğer böyle yapılmazsa evde yaşayan insanları cezalandırırlar.

Evin bereketi kaçar, hastalıklar gelir. Çoraplarınızı ortalığa atmadan önce iki kez düşünün.

SAHACIN

Kars'ta, **Sahacın** adında varlıkların yaşadığı anlatılır. Uzun yola çıkan yolcuların önüne aninden fırlarlar. Genelde tek başlarına görülürler. Keçi ya da oğlak donuna girebilirler ama küçük boyutlarına rağmen ağırlıkları olağandışıdır.

Yolcunun peşine takılır ve onu rahatsız ederler.

Sahacın'dan kurtulabilmenin tek yolu ondan korkmamaktır. Eğer yakalamak mümkün olursa ilk görüldükleri yere bırakılmalıdırlar.

Sahıcın, **Şıhecin** gibi isimlerle de anılırlar.

SAGAY KARISI

Sagay Boyu anlatılarında, çıplak kadın şeklinde görünen bir ruhtan bahsedilir.

Avcıların karşısına bu şekilde çıkmasıyla ünlüdür. Avcıların peşine düşer ve onları yakalayıp gıdıklamaya başlar. Avcı eğer gıdıklamalarından kurtulup kaçarsa kurtulur. Ama kaçamazsa **Sagay Karısı**

tarafından öldürülene kadar gıdıklanır ve ölünce de onun kocası olur.

Sagaylar tarafından **Sagay Karısı**'nın dağlarda siyah kayaların içinde yaşadığı anlatılır.

SALDI

Moğol diyarlarında **Saldı** adında bir varlıktan bahsedilir.

Akşam vakitlerinde ortaya çıkıp gizlice evlere girer.

Güneşin doğmasıyla da yeraltına geri döner.

İnsanlara fiziksel zararı olmamasına rağmen evdeki her şeyi gözlediği ve insanlara birbirlerinin sırlarını fısıldadığı için ondan korkulur.

SARALTMIŞ

Türk anlatılarında sarılık hastalığının kaynağı olarak **Saraltmış** adlı kötü bir ruhtan bahsedilir. Sarı tüylü ve büzüşük görünümlü bir varlıktır. Ayrıca çok ağır, korkunç bir ağız kokusu vardır.

Hava karardığı vakit rastladığı kişilere nefesini üfler. Kişi sararır ve bu derdine ilaç bulunamaz.

SARKANY

Macar halk söylencelerinde **Sarkany** adında bir varlıktan bahsedilir. Bazen insan, bazen de çok başlı bir ejderha olarak görünür.

Ama genel yapısı itibarıyla, aslında kahramanın kötü yanıyla mücadelesini simgeler. Altayların

Altın Pırkan adlı destanında, yeraltının dokuzuncu katında yaşadığı anlatılan insan görünümlü kötü bir varlıktır. Elinde bakır bir asası bulunur ve yedi başlı bir ejderhası vardır.

SATILAY

Türk söylencelerinde fesat ile özdeşleşmiş bir varlık. Ruhsal hastalıkların ve intiharın sebebi olarak görülür. Çaresiz, umutsuz insanlara ilişir ve onları intihar etmeleri için telkin ederler. Uzun ve dağınık saçları vardır, görüntüleri ürperticidir, çıplak ayakla sessizce gezerler. İliştikleri insanlar kendilerinden geçer, akıllarını doğru kullanamaz ve kendilerini türlü belalara sürerler.

SAZAKAN

Altaylarda kasırgadan sorumlu tutulan varlığın adı **Sazakan**'dır. Gökte dolaşan kötü bir varlık olarak düşünülür. Yıl boyunca bulutların arasında gezinir, yağmurdan önce kendini gösterir ve ortaya çıkmasıyla yağmur başlar, rüzgâr artar ve kasırga çıkar.

Ejderhaya benzediği rivayet edilir.

Heybetli bir görünümü, budaklı boynuzları ve ışıktan sakalları vardır. Kudretinden ağaçlar yerinden sökülür, yer yerinden oynar.

Her şey bittikten sonra ise yeraltına girer, girdiği yerde çukurlar açar.

Sazakan

Aynı anda sadece bir kişinin gözüne gözüken cinlerden farklı olarak **Sazakan**'ı birden fazla kişi aynı anda görebilir.

SINALIK

Hastalıkların kaynağı olarak görülen kötü bir ruh. İnsanların takatlerini keser, nefes alamaz hale getirir ve bütün güçlerini emerler.

Kas ağrıları ve kramp gibi hastalıkların kaynağı **Sınalık** adlı bu varlıklardır.

SİLE

Moğol anlatılarında karşılaştığımız **Sile**, insanlara kötülük yapmasıyla bilinen acıklı bir ruh.

Çok hızlı hareket ettikleri ve insanların aklını çelip, kötü işlere sürüklediği bilinir.

Onlar tarafından yönlendirilen insanlar, geçmişte yaptıkları bütün iyilikleri silip yok edecek denli büyük fenalıklara karışırlar.

SOLAK EFENDİ

Kaçin Boyu Türkleri tarafından anlatılagelen bir kara ruh. **Solak Efendi** ismiyle anılıyor.

İnsanlara göz hastalıkları bulaştırmasıyla tanınıyor.

Kaçin dualarında kendisine şöyle sesleniliyor;

Sen, farklı adlar taşıyan
Her yüksek yere yakınsın
Sen yeryüzündeki her yüksekliğin damarısın

Sen at üstünde dolaşan *Uranhaylar*ın topraklarından geldin
Sen keskin nişancı ve alnında beyaz leke olan **Solak Efendi**
Ela gözlere zarar verme
Bakan gözlere acı verme
Sen kırmızı kurdelelerle süslenmiş toprağın efendisi
Göklerin oğlu
İnsanları kullanma

SOYON KAM

Altay-Kiji anlatılarında geçen olağanüstü bir varlık.

Yeni doğum yapan kadınlarla, yeni doğmuş bebekleri takip etmesiyle ünlüdür.

Onlara mide rahatsızlıkları verir.

SU ANASI

Kazan ve Sibirya Tatarlarının, Kumukların ve Karaçayların söylencelerinde **Su Anası**, **Suğ Anası**, **Suv Anası** isimleriyle anılan bir ruhtan bahsedilir. Anadolu'daki **Çay Ninesi**'yle benzer özellikler taşımaktadır.

Sibirya'da yaşayan Türk boylarından Samoyedlerin aktardığına göre ise **Su Anası** aynı zamanda şamanları seçerek onlara *çiçek hastalığı*nın tedavisini öğretmektedir.

Araştırmacı A. A. Popov, 30. yy. başlarında yaptığı bir derlemede şunları aktarıyor: *Kabileden çiçek hastalığına yakalanan bir kişi üç gün boyunca ölü gibi yattı. En sonunda onu gömmeye karar verdik. Ama tam bu sırada, hasta bir ses duydu ve uyanıp duyduklarını bize söyledi. Ona şöyle söylenmişti:*

*"**Su Anası**'ndan hediye alacaksın. Şaman adın Huttari olacak." Sonra hasta tekrar transa daldı. Bize daha sonra anlattığına göre **Su Anası**'nı görmüş. Memesinden süt emmiş. **Su Anası** ona şöyle demiş; "Çocuğumsun, bu nedenledir ki mememi emmene izin veriyorum. Pek çok zorlukla karşılaşacaksın, hiç gücün kalmayacak. Ama sonra iyileşeceksin."*

Bundan sonra **Su Anası**'nın kocası, hasta şaman adayına iki yardımcı, bir gelin ve cehenneme giden yolu bildiği için bir fare verir. Hasta cehenneme gider ve çiçek hastalarının nasıl eziyet çektiğini görür. Kendi kalplerini çıkarıp kazanlarda kaynatmaktadırlar.

Anlatı, **Su Anası** ile ilgili bunları söylemekte.

Aynı anlatıda **Suların Efendisi** ismiyle de anılıyor.

Başkurtlar ise **Su Sahipleri**nin hepsinin suda yaşadığını, saray kapılarının ise, nehrin en derin yerinde bulunduğuna inanmaktadır.

SUOR HARALAR

Yakut diyarlarında bahsedilen **Suor Haralar**, insanların kafasını karıştırıp içlerini karartmalarıyla bilinirler. **Aşağı Dünya**'nın **Kuzey Göğü** kısmında, altıncı katta yaşarlar.

Dünyaya çıkar ve karşılaştıkları insanların yüreklerine derinden nüfuz edip iç sıkıntısı, yersiz acı, kötü düşünce gibi fenalıklar yaşatırlar.

İnsanların kalplerini yedikleri söylenir.

SUPTURUKU'NUN SOYU

Yakut söylencelerinde anlatılan **Supturuku'nun Soyu**, **Aşağı Dünya**'nın **Kuzey Göğü** kısmında, ikinci katta yaşamaktadır.

İnsanların iç organlarının arasından dolaşıp onları hasta etmeleriyle ünlüdürler. Özellikle mide ve bağırsak bölgesine yerleşirler.

İç organlara asalaklar yerleştirip, hastanın yavaş yavaş ölmesine sebep olurlar.

ŞEŞE

Azerbaycan diyarında **Şeşe** adlı bir kuş yaşamaktadır. Bu, bilinmezler âleminden gelen bir kuştur ve daha çok küçük yaştaki çocuklar için tehlikelidir.

Yalnız gördüğü çocukların yanına gider, boyunlarına vurur ve onları öldürmeye çalışır. Bu nedenle ilk altı ay boyunca çocukların sıkı gözetim altına tutulması gerekmektedir.

Şeşe'nin girdiği evdeki çocuğun zarar göreceği bilindiği için, yeni doğum yapılmış evlerin kapıları ve pencereleri kapalı tutulur.

Bu durumdan korunmanın yolu çocuğun beline ip bağlamaktır. Bu şekilde olunca **Şeşe**'nin gelip ona zarar veremeyeceği bilinir.

Eğer bu varlıklardan biri yakalanacak olursa hemen öldürülmelidir. Onu öldüren **Şeşe Anası** olur ve artık hangi çocuğun boğazına elini sürerse, o çocuk **Şeşe**'den korunur.

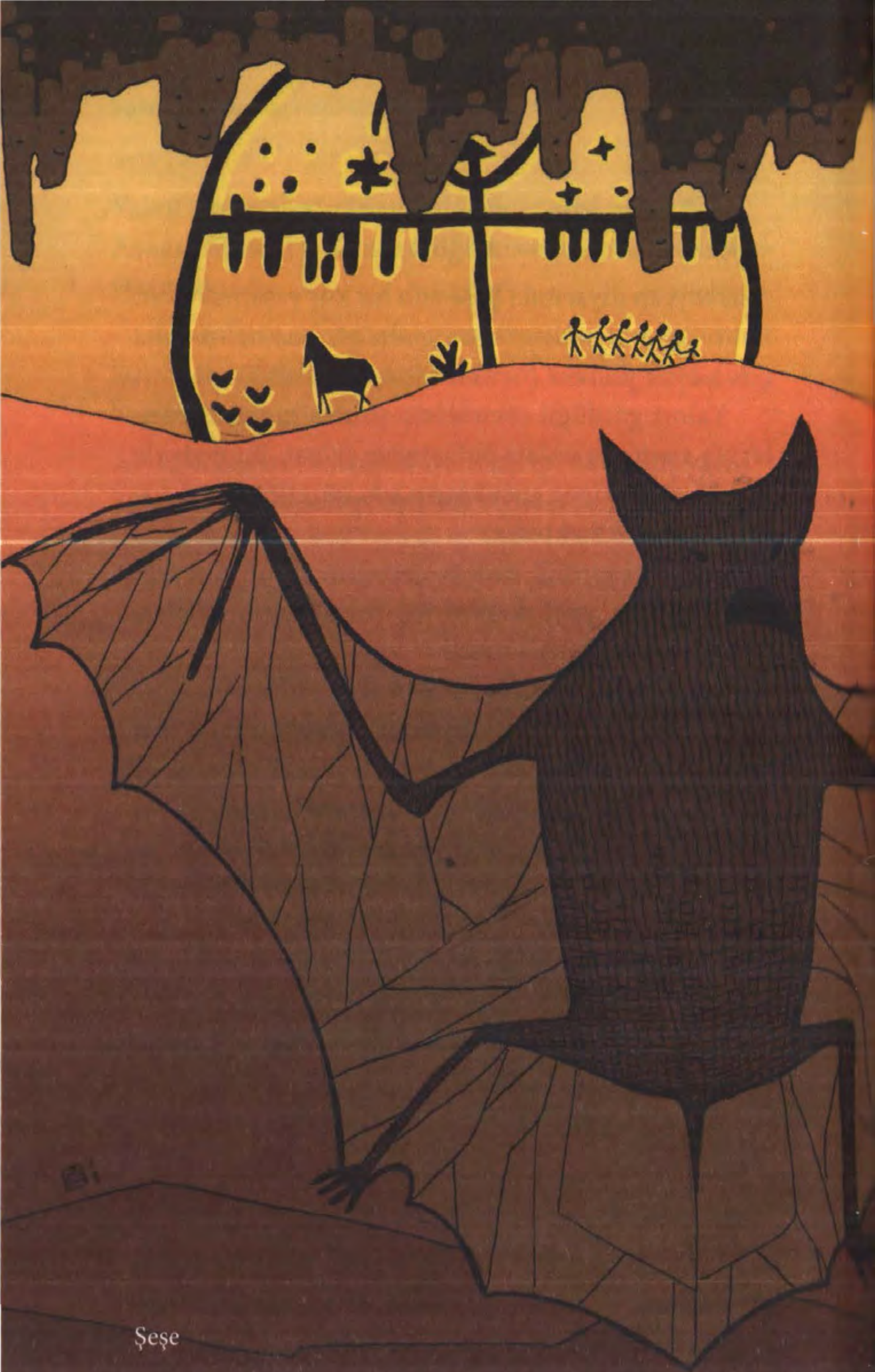
Görüntüsü, yarasaya benzemektedir, siyah renktedir.

Gaziantep, Kars, Artvin ve Iğdır bölgelerinde de göründüğü rivayet edilir.

ŞİMİLTEY

Yeraltında yaşayan korkunç bir tanrıça.

Yeraltındaki tüm ruhlar, acayip varlıklar, kocaman devler, ejderhalar ve korkunç hastalıkların kaynağı kötücül tüm varlıklar onun sözünü dinler.

Şeşe

Erlik'in kızlarından biri olduğu düşünülmektedir.

Altaylara göre yeraltının sahibesi ve bu âlemle bağlantı kuran kadın şamanların önderi, koruyucusu ve rehberidir.

Dokuz sajın (yaklaşık on dokuz metre) uzunluğunda bakırdan, iğrenç görünümlü bir gagası vardır.

Dilerse bulutların arkasında gizlenerek uçabilir.

ŞOR SU İYESİ

Şor Boyu Türklerinin anlatılarında **Su İyesi** tehlikeli bir varlık olarak karşımıza çıkar. Aslında suyun koruyucu ruhudur ama insanları suyun dibine çekip öldürmek gibi kötü bir huyu vardır.

Onu sadece donmuş nehirlerin buzları erirken görebilmek mümkündür. Boynuzlu kara bir hayvana benzer. Nehrin kenarına yakın bir yerde beklenirse, buz parçası üstünde gelerek insanı suya çeker.

İnsanın ruhunu çalınca onu suyun altına götürür ve derinde onu boğar.

Başka bir anlatıda **Su İyesi**, avcıya altın tarağı olan altın saçlı çıplak bir kadın olarak yaklaşır. Avcı kadının elindeki tarağı alırsa **Su İyesi** onu suya çekip boğar.

ŞULMUS

Altay ve Tuvalar tarafından tek gözlü, küçük burunlu varlıklar olarak tanınırlar. Ne yaşlanır, ne de ölürler. Saçları çok uzundur ve tüm güçleri kızıl saçlarındadır.

Şulmus

Sadece insanların dünyasında yaşayabildikleri söylenir. Yeraltına ve gökyüzüne gitmeleri yasaktır.

Yaşamak için en çok seçtikleri yerler ise derin mağaralardır.

Şekil değiştirip kılıktan kılığa girebilirler.

Adları bazen **Amırga Mongus** ile birlikte anılır. Onun da bir tür **Şulmus** olduğu anlatılmaktadır.

Altay Yaratılış Destanı'nda, **Erlik** tarafından nasıl yaratıldıkları şöyle anlatılır;

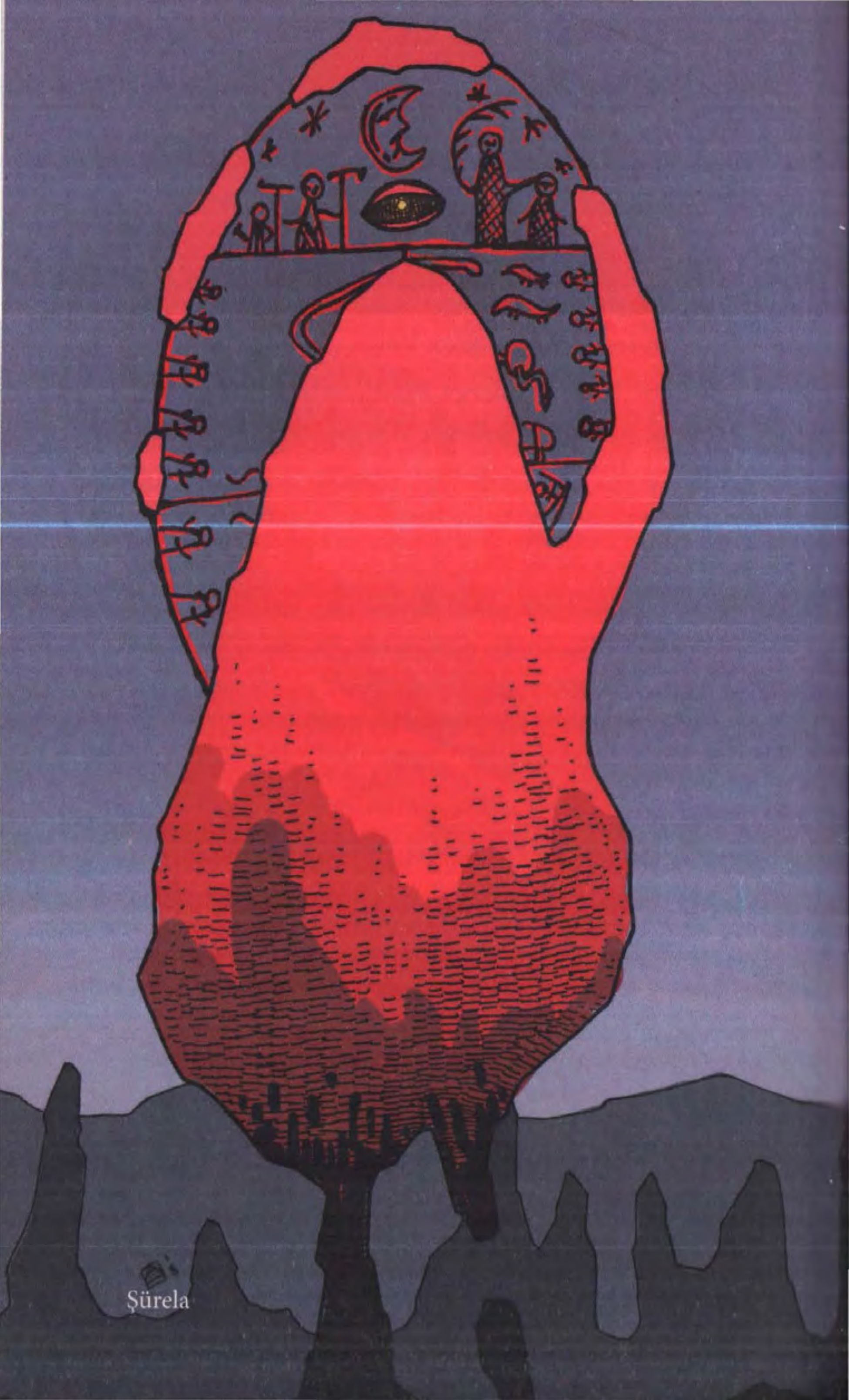
Kut'u alınca Erlik, çekildi dünyasına,
Erlik yaptı bir körük, bir kerpeten yanına.
Eline çekiç alıp vurdu örse bir defa,
Tam çekicin altından, fırladı bir kurbağa.
...
Bir vurdu yılan çıktı, kıvrılarak kayboldu.
Bir vurdu ayı çıktı, kaçıp toz duman oldu.
Bir vurdu domuz çıktı, domuzun en vahşisi.
Bir vurdu **Albıs** çıktı, kötü ruhun saçlısı.
Bir vurdu **Şulmus** çıktı, kötülükleri saçtı.

Erkek olanlarına da rastlanır. Erkek ve kadın **Şulmus**lar birbirlerine zarar verirler.

ŞÜRELA

[Yarım Cin, Şureli, Şurala, Çurala, Çürele]

Volga Boyu Türklerinden rivayet edilen **Şürela**, tek gözlü, tek kollu, tek bacaklı kötücül varlıklar olarak

Şürela

tasvir edilir. Vücutları uzun kıllarla ve tırnaklarla kaplıdır. Alınlarının ortasında tek bir boynuzları vardır.

İnsanlar gibi konuşur, kambur yürürler. Parmakları ağaç budakları gibi eğri büğrüdür. Yaşadıkları sürece parmakları pek çok kez kırılır ve sonra yeniden çıkar.

Çok hızlı koşucudurlar. Ağaçların arasında saklanırlar. Güneş doğarken veya batarken görünür sonra yine kaybolurlar.

Ormanların içinde aileleriyle birlikte yaşamaktadırlar.

Ağaçların arasında yalnız başına yürüyen insanlara yollarını kaybettirip onları kuytulara sürüklemek gibi kötü âdetleri vardır.

İnsanları kandırmak için yollarına çıkıp ağlamaya başlarlar. Ormanda kaybolduklarını söyleyip kendilerini acındırırlar. Eğer karşılaştıkları kişi **Şürela**'ya yardım etmeye karar verise, **Şürela** tarafından ormanın insan ayağı değmemiş kuytu köşelerine götürüleceği artık kesinleşmiş demektir.

Fakat yanında köpekle dolaşan insanları rahatsız edemezler.

Bu varlığın ilginç alışkanlıkları vardır. Karşılaştıkları insanlara pek çok soru sormalarına rağmen, kendileri sorulardan hiç hoşlanmazlar ve hiçbir soruyu da yanıtlamazlar.

Ayrıca oyun oynamayı da çok severler. İnsanlara oyun oynamayı teklif ederler. Eğer biri bu teklifi kabul edecek olursa **Şürela** bu insanı ölene kadar gıdıklar.

Şürela tarafından takip edildiğinde ya da bu konuda bir tehlike sezildiğinde, pantolon ve ayakkabılar çıkarılıp ters bir şekilde yeniden giyilir. Eğer bunu yapmak mümkün değilse, geri geri yürünmelidir. Ondan kurtulmanın başka bir yolu yoktur.

Anadolu'daki şeytana pabucunu ters giydirmek sözü bu durum ile bağlantılıdır.

Ayrıca sudan korktuğu da bilinir. Ondan kurtulmak için akarsuya atlamak işe yarayabilir.

Böyle bir durumda **Şürela** "Suyun başı ne tarafta?" diye sorarsa, ters taraf gösterilmelidir. Tatar Türklerince kullanılan "Şürela'ya suyun başını göstermek" deyimi, en kurnaz insanları bile aldatmak anlamına gelir.

TEMİR HAN

Erlik'in dokuz oğlundan biri. Şaman adayına cehennem yurdunda eziyet eden, ruhuna acı çektiren, bu yolla da şamanı eğiten kötü ruh.

Şaman adayı ancak cehennemin derinliklerine inip tüm acıları ve hastalıkları tecrübe ettikten sonra tekrar yeryüzüne çıkıp insanları iyileştirebilir.

Temir Han da işte bu eğitim sırasında şaman adayını parçalara ayırıp demir örsüyle başını defalarca ezer. Böylece şamana acı deneyimi yaşatır.

3. yüzyılda Sibirya Türkleri arasında derlenen bir anlatıda **Temir Han**'ın şaman adayına yaptıkları detaylarıyla anlatılır: *Bundan sonra şaman adayı cehennem yurdunda bir dağa ulaşır. Dağın dibindeki bir yarıktan içeri girer ve elinde körük olan çıplak bir adam görür. Ateşte ise devasa boyutlarda bir kazan bulunmaktadır. Adam, şaman adayını görür görmez kerpetenini eline alır, "Ölümün oğluyum," der. Sonra da şaman adayının başını kesip küçük parçalara ayırır. Üç yıl boyunca bedenini pişirir. Sonra da başını örsüyle ezer. Buna şamanın yontulması denir.*

Temir Han bundan sonra şaman adayının kemiklerini tekrar birleştirir ve ona üç adet şaman giysisi verir. Hemen sonra da şamanın gözlerini değiştirir. Böylece şaman artık ruhları görebilmektedir.

Altay Maaday-Kara destanında şunlar aktarılıyor;

Temir Kağan'ın yedi katlı
Taş sarayı göründü
Kapısında at bağlanan
Sekiz dallı demir kavağın
Demir yaprakları sallanıyordu

TILSIM

Gagavuz söylencelerinde karşımıza çıkan **Tılsım**lar, şekilden şekle girebilen kötücül varlıklar olarak anlatılırlar. Daha çok, giydikleri uzun gömleklerle görünmeyi tercih ederler. Harabelik yerlerde yaşarlar ve köprü altı gibi tenha yerleri mesken tutarlar.

Cesur insanların karşısına çıkmaktan çekinirler ama yolunu kaybetmiş ya da çelimsiz kişileri rahatsız ederler. Zaten korkak biriyle karşılaştıklarında, kişi onları görür görmez ölür.

Canlı ve cansız varlıkların şekline girebilirler. Bazı bölgeler onların hükmü altındadır.

Tılsımlardan korunmak için Gagavuzlar kurban ayini düzenler.

TIRNAKÇI

Anadolu'da söylenegeldiği üzere, evde bulunan her şeye hatta insanlara bile zarar verebilen **Tırnakçı** adında kötü bir ruhtan bahsedilir.

Genelde karanlık odalarda ve kapı kirişlerinde yaşarlar. Ayrıca pis tuvaletleri ve banyoları mesken tuttuklarından da bahsedilir.

Trikser

İnsanlar uyuduklarında evde dolaşır ve onları rahatsız eder.

TRİKSTER

Çokbilmişliğin, hilekârlığın ve düzenbazlığın sembolü, şeytani bir varlık. Halk söylencelerinde, çoğu zaman yoldan çıkmış, azmış ve şehvet düşkünü biri olarak anlatılır. Ahlaksız ve yedikçe acıkan açgözlü bir karakterdir.

Hiçbir töreye uyamaz, hatta insanların yüce değerleriyle alay eder.

Her defasında yenilse de şamanlarla hep dalga geçer ve eğlenir.

İnsanlara yararlı oldukları durumlar da vardır. Örneğin ateş gibi pek çok kıymeti, yüce varlıklardan çalarak insanlara getiren onlardır. Ancak bunu iyilikten değil, hilekârlıktan dolayı yapar.

UBIR

Gagavuz Türklerine göre günahkâr insanların ruhları, Başkurtlara göre kötü büyücülerin ruhları, Batı Sibirya Türklerine göre ise intihar edenlerin ruhları öldükten sonra **Ubır**'a dönüşür.

İri başlı, kuyrukları uzun, kocaman varlıklardır. Ağızlarından ateş çıkarabilir ve dilerlerse uçabilirler.

Geceleri mezarlarından çıkıp insanları rahatsız ettikleri anlatılmaktadır. Gördükleri her şeyi yiyip yutarlar. Ele geçirdikleri insanların içine girer ve onları sürekli yemeye iterler. Musallat olduğu kişi yedikçe yer ama bir yandan da zayıflar. Çünkü yedikleri **Ubır** tarafından sindirilmektedir.

Tatar halkında, "Kendisi doysa gözü doymaz **Ubır**" şeklinde bir deyim vardır.

Azgın, açgözlü, her şeyi yutan bir varlıktır. Leş dahi yer.

Korkup çekindiği kimse yoktur.

Ubır'a dönüştüğü tespit edilen kişinin mezarı açılır ve göğsüne kazık çakılır.

Balkanlarda da **Ubır** varlığından bahsedilmektedir. Geceleri mezarlarından çıkar, bir kurda dönüşür ve bütün gece dolaşırlar.

Kazan Tatarları ise sihirle uğraşan insanlara musallat olduklarını bilirler. **Ubır**'ın kontrolüne giren büyücüye **Ubırlı Keşe** veya **Ubırlı Karçık** denir.

Ubir

Ubırlı Karçık ölürken, topuğuna iğne batırılır veya mezarının üzerine meşe saçılır. Böylece **Ubır** o kişiyi terk edemez ve onunla birlikte ölür.

Batı Sibirya Tatarlarında **Uvar** veya **Uvır** olarak bilinir ve diğer anlatılara ek olarak kan içtiği ifade edilir.

Slav halklarının vampir olarak nitelediği kötü ruh ile bağlantısı burada başlar. **Uvar**, insanlara ve hayvanlara saldırarak kanlarını içer ve onları böylece öldürür. Türk söylencelerinin aksine Slav halkları **Uvar**'ın çıkış noktasını, ters ilişkiden doğan çocuğa bağlar ve böyle çocukların öldükten sonra **Uvar**'a dönüştüğü anlatılır.

Tüm söylencelerde, **Ubır**ların gece vakti mezarlarından çıkıp dağlarda toplaştığı anlatılır. Bu dağlardan en meşhuru Elbruz dağıdır. İnanışa göre her sene bir kez bu dağda toplanır ve yanlarında getirdikleri insanları da oracıkta parçalayıp etlerini kazana atarlar.

Et pişene kadar kazanın etrafından dans ettikleri söylenir. Yemek piştikten sonra ise insanların etleri yenir, kemikleri bir köşede toplanır. Sonra **Ubır**lardan biri kemiklere üfler ve insanlar yeniden dirilir. Onları aldıkları yerlere geri bırakırlar. İnsanlar sabah uyandıklarında korkunç ağrılar hissederler ama yaşananlarını hatırlamazlar.

Romanya ve Moldova'da yaşayan Türk kabilelerinde, ölenlerin **Ubır**'a dönüşmemesi için cesetleri ateşten geçirilir.

Obur, **Yüer**, **Hohan**, **Hortlak**, **Horttan**, **Vuver**, **Uvır** gibi başka söylenişleri de bulunmaktadır.

UCIBILIK

Azerbaycan mitolojik metinlerinde rastlanan **Ucıbılık** adlı varlıkların, olağanüstü büyüklükte oldukları anlatılır.

Rivayete göre başları bulutlara kadar uzanır. Ayaklarının birini Yılanlı Dağına, birini Genni Dağı'na koyarak denizden tuttukları balıkları güneşe uzatıp pişirdikleri söylenir.

Ayrıca evlerinden hiç çıkmadan, yakın bir ırmağa kollarını uzatıp su alabilirler.

Çok fazla yiyip içtikleri bilinir.

Eski zamanlarda, şimdiki çöller henüz okyanus iken yaşadıklarına ve sonradan hepsinin birden bire öldüğüne inanılır.

Kelenterler, **Ucugulu** şeklinde söylenişleri de bulunmaktadır.

UÇUH

Uçuh İnsanlara hastalık veren kötü bir varlık olarak bilinir. Dudak ve ağız kenarında görülen kabarıklıklar ve vücuttaki kızarıklıklar hep onun eseridir. Uçuk sözcüğü, günümüzde hâlâ bu hastalığı tanımlamak için kullanılır.

Tedavisinde özel yöntemler uygulanır. Bir hastayı tedavi etmek isteyen şaman, hastanın falına bakar ve "Bu hasta için falan renkte falanca hayvan **Uçuh**

görünüyor," der. Daha sonra hasta yakınlarından biri belirtilen hayvanı bulur ve keser. Eti hastaya yedirilir. Kurban eti yenirken, dişlerin kemiklere değmesi ya da kemiklerin bir şekilde zarar görmesi yasaktır. Çünkü bu parçalar kötü ruhların payı sayılır. Et yenilip bitirildiğinde, kemikler hayvanın derisinde toplanır, dualar okunur ve bu tulum boş bir araziye gömülür.

Bazen de hayvan azat edilir. Bu duruma **Azat Kurbanı** denmektedir.

Anadolu'da halen uygulanan, uçuk tedavisi için toprağa okunmuş buğday gömülmesi, eski şaman yöntemlerinin devamıdır.

Uçuh, insanların ağzından girer ve bedenlerine yayılır. Böyle durumlarda **Uçuh Yaladı** denmektedir.

Uçug, **Uçıg**, **Uşık** gibi isimlerle de anılırlar.

UĞUZLAR

Azerbaycan bölgesinden aktarılan yaygın olmayan bir söylencede, **Uğuzlar** adında kötücül varlıklardan bahsedilir. Rivayete göre çok eski zamanlarda yaşamış, iri cüsseli varlıklardır. İnsanlar onların ancak topuklarına kadar gelir.

Yemek istedikleri şeyi kimseye sormadan alıp yerler.

Çok büyük halılar yapmalarıyla ünlüdürler.

Üç yüz yıl kadar yaşadıkları söylenir.

Öldüklerinde tek bir kemiklerinden kocaman köprüler inşa edilebilir.

Ucugulu, **Uzunbuluk** gibi söylenişleri de vardır.

UKER

Buryatlar **Uker** adında tabiatüstü dişi varlıklardan bahseder.

Kötü kokuları ile insanlar tarafından hemen fark edilebildikleri anlatılır. Ancak yine de onları görebilmek için şaman olmak gerekir. Bazen güçlü şamanların suratlarına tükürdüğü sıradan insanlar da onları görebilir.

Genç yaşta ölmüş kadınların huzursuz ruhlarından oluşurlar. Böyle kadınlar öldükten sonra **Uker**'e dönüşür.

Aç ve üşümüş halde, acıklı bir şekilde yeryüzünde dolaşırlar. İnsanların yaşadığı kulübelere ve çadırlara girerek ısınmaya, karınlarını doyurmaya çalışırlar.

Eğer evde küçük bir çocuk varsa, ona mutlaka musallat olmaya çalışırlar. Bu şekilde iliştikleri bebeğe, büyüyüp yaşlanana kadar sıkıntı verirler.

Nihayet iliştiği insan öldüğünde o da yeraltına döner.

ULUU TOYON

Yakut bölgesinde bahsedilen bir diğer varlık da **Uluu Toyon**. **Keke Çuoraan** ismiyle de anılır. Yaşadığı yer **Aşağı Dünya**'nın **Güney Göğü** kısmıdır. Burada dokuzuncu katta yaşamaktadır.

Modern Yakut anlayışında **Uluu Toyon** kötü bir tanrıdır ve kara şamanlar tarafından hastalık ve kötülük saçan varlık olarak tanınır. Ayrıca kara büyü yaparken de ondan yardım alınır.

İnsanlara ateşi getiren odur.

Kalabalık bir ailesi vardır. Oğulları Üst Dünya'da yaşayan **Abaası** kabilelerinin başında bulunur. Uzun boyludurlar, vücutları insana benzer fakat kafaları kuzgun şeklindedir. Oğullarından birinin adı **Hara Suorun**'dur.

Karşılaştığı insanlara kendi suretleriyle yaklaşır. İçine girdiğini şeytanlaştırır. Ona kendi şeklini verir. İtaat ettirir.

Uluu Toyon aynı zamanda kuzgunun atası olarak görülmektedir.

URGUN

Suda yaşayan kötücül ruhlardır. Hava karardıktan sonra suya giren insanları çarparlar.

Vurgun yeme denilen bu çarpılmanın ardından kişi bir süreliğine ölü gibi yatar. Kendine geldiğinde ise dilsiz ve sağır biri olarak yaşar.

Vurgun yemek çok tehlikelidir. Böyle durumlarda hasta **Vurgun Ocağı**'na götürülmelidir.

Hastanın derisi kararır ve vücudunda tokat izi kadar bir yer kapkara olur.

Urgunların bir özelliği de kadın kılığına girebilmeleridir. Kısa boyludurlar ve ayakları terstir.

Orgun, **Vurgun** gibi isimlerle de anılırlar.

UYLAK

Artvin bölgesinde yaşadığına inanılan **Uylak** adında kötü bir ruh vardır.

Geceleri dışarıda dolaşan insanlara ilişir ve kişiye adıyla seslenip, onu korkutur. Bazen de karanlıktan taş atar, uzaktan seslenip alay eder.

Israrcılığıyla bilinen bir varlıktır.

Kişi kaçmaya çalışsa bile peşini bırakmaz, onu çıplak ayaklarıyla takip eder.

Bu şekilde davranmasına bölgede **Uylama** denilmektedir.

ÜÖR

Yakut anlatılarında ölen insanların bir bölümünün dönüştüğü olağandışı varlıklar **Üör**'ler önemli yer tutar.

Onlar, insanları rahatsız eden, çeşitli hastalık ve felaketler getiren kötü ruhlardan oluşmaktadır.

Anlatılana göre, insan öldükten sonra ölüler ülkesine göç eder ve tekrar yeryüzüne dönmek istiyorsa bunu yalnızca kötü ruh **Üör** olarak yapabilir. Araştırmacı İonov'dan aktarıldığına göre ölenin ruhu önce ölümün başlangıcına gider. Orada ruhlar ona **Üör** olmak isteyip istemediğini sorar. Eğer insan **Üör** olmayı kabul ederse, gölgesinin sayısına göre üç kez görünüşü değiştirilir. Sonra **Üör**'e dönüştürülür ve insanların yaşadığı **Orta Dünya**'ya geri üflenir.

Yakutlar özellikle zekâ özürlülerin, cinayete kurban gidenlerin ve intihar edenlerin **Üör** olmak istediğinden bahseder.

Katledilen insanlar mutsuzluklarının öcünü almak için **Üör** olurlardı.

Nihayet en kudretli **Üör**ler, ölen şamanların ruhlarından olurdu.

ÜZÜT

Şaman söylenceleri **Üzüt** adıyla anılan acıklı ruhlardan bahseder.

Hepsi de hayattayken çokça kötülük yapmış insanların ruhlarıdır. Cehennem yurduna sürgün edilmiş ama yeryüzünde kalmakta ısrarcı olmuşlardır.

Son derece doyumsuz varlıklardır. Öyle sık acıkırlar ki bütün gün yemek yiyebilirler. Evlere girip yiyecekleri çalmalarıyla ünlüdürler.

Teleüt Boyu onları son derece açgözlü varlıklar olarak tanımlar.

Şorlar ise yeryüzünde kaldıkları süre boyunca doyumsuzluklarını asla bastıramadıklarını anlatır.

Şamanların buradaki görevi, onları tek tek bulup yeraltına göndermektir. Gerçi ikna edilseler bile tekrar yeryüzüne çıkmaya çalışırlar. Üstelik bunu yaparken de korkunç atlara binerler.

Şamanlar bazen onları yeryüzüne davet edip yeteneklerinden faydalanmaya çalışabilir. Çünkü **Üzüt**ler yakın zamanda kimin hastalanacağını ya da kimin çok yaşayacağını bilir. Şaman onu dinledikten sonra tekrar yeraltına göndermelidir. **Üzüt** bu durumda geri dönmemek için yalvarır ve hatta ağlar.

Şamanlardan başka kimse onları göremez.

XOTUGU EMEEXSİTLER

Yakut söylencelerinde bahsi geçen kötü varlıklar. **Çuonahlar**, **Kuzey Nineleri** ya da **Kuzeyli İhtiyar Kadın Ruhları** isimleriyle de anılırlar.

Aşağı Dünya'nın **Kuzey Göğü** kısmında, dünyaya en yakın yerde yaşarlar.

Kadın hastalıkları hep onların eseridir.

Ayrıca çiçek, kızamık gibi hastalıklar da yayarlar.

YABAŞ

Bozgunculukla eş tutulan bir varlık olarak **Yabaş**, yeryüzündeki kötülüğün ve bozgunun atası ve sebebi olarak bilinir.

Erlik'in oğullarından biridir.

Kara şamanlar ve **Erlik** arasında arabuluculuk yapar.

At yelesine benzeyen saçları vardır.

YUHA

Başkurtlardan rivayet edildiği üzere, yüksek dağların tepesinde **Yuha** adında bir ejderha cinsiyle karşılaşmak mümkün. Bunlar insanlara gözükmemek konusunda özel bir hünere sahiptirler. O yüzden yanlarından geçerken bile gezginin onları fark etmemesi olasıdır. Zaten bu şekilde devam edip bin yıl boyunca kimseye gözükmezlerse **Yuha** makamına erişirler. Ondan önce bir isimleri yoktur. Her bin yılda bir, önce **Yuha**, sonra **Yuvha**, en sonunda da **Yuvarha** olurlar. Ruhları kötüdür ve karanlık sözleri bilirler. Lanetleri tehlikelidir. Beddualarından korkulur.

Türkmen anlatılarında ise gökte uçan yılanlar olarak tasvir edilirler. Bu anlatılarda kimseye gözükmezlerse makam atlarlar. Ama bu sefer sıralama önce **Yuvha**, sonra **Yudarha**, en son da **Ejderha**'dır.

Türkmenlerde söylenegelen "Yılan bin yıl yaşasa ejderha, o da bin yıl yaşasa **Yuha** olur" lafının özünde de bu inanç yatıyor.

Hatta yine söylenegelir ki buz tutmuş bir ırmağın buzu kırılıp ufak bir delik açılırsa **Yuvha** güzel bir kadın kılığında görünür. Onu tanımanın yolu göbeğine bakmaktır. Çünkü **Yuvha**ların göbek deliği bulunmamaktadır.

Şeytani **Yuha** hakkındaki söylenceler, Ural-Volgaboyu toplumlarında ve Sibirya Tatarları ve Türkmenler arasında yaygındır.

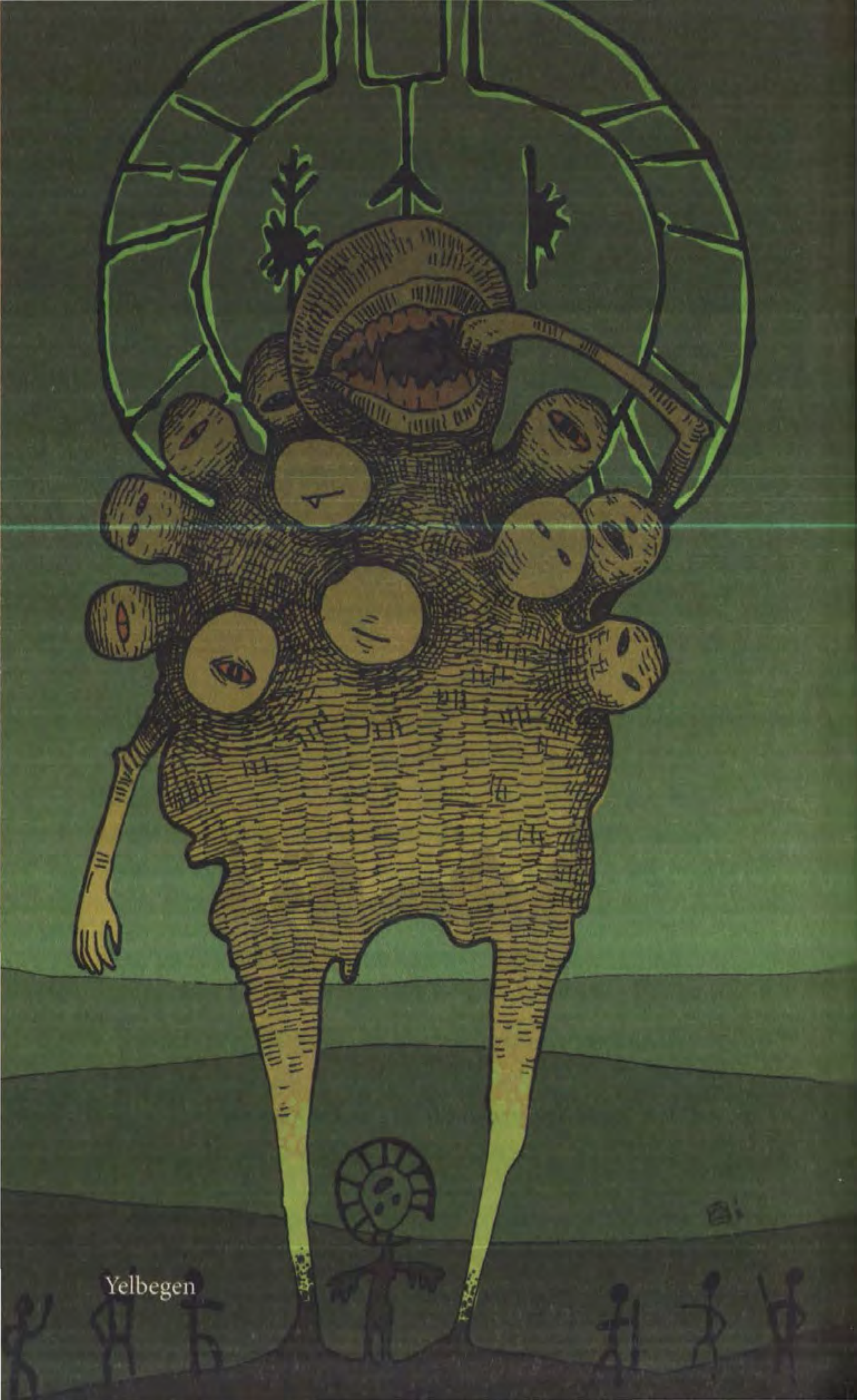
YELBEGEN

Altay Türklerinde devlere **Yelbegen** denir. Bu devlerin diğerlerinden farkı, ay ve güneş tutulmaları ile doğrudan ilişkileridir. Türkolog Radlof'a göre **Yelbegen**; insan biçimli, insan yiyen, çok büyük boyutlarda, 3, 7 ya da 12 başı bulunan, siyah ve sarı renklerde devlerin genel adıdır. Güneş ve ay tutulması, **Yelbegen**'in ayla güneşi yemiş olmasından kaynaklanır.

Ay tutulmasından sonra Altay Türkleri "Yine **Yelbegen** ayı yedi" der.

Destanlarda **Yelbegen**'den şöyle bahsedilir;

Yedi başlı **Yelbegen** adlı büyük dev varmış,
Öç alır Ay Güneşten, onları yer yutarmış.
Büyük Tanrı Bay-Ülgen, aya bakar sararmış,
Ayı bitirip yiyen, bu deve ok atarmış.
Dev bazan yıldızları, kovalar götürürmüş,
Sonra da parçalarmış, ağzından tükürürmüş.

Yelbegen

Yıldızlar bu azgından, kaçarmış hep göklere,
Dev onları ağzından, saçarmış hep göklere.

Başka bir destan ise şu şekilde bahseder;

Yedi yolun kavşağında
Cer Tekpenek'in dostu
Yedi başlı Celbegen
Oturmuş yolu bekliyordu.
Göğün dibinden
Ay kanatlı kuşu geçirmez,
Gök dağın aşıdından
Dağ hayvanını geçirmezdi.
İleri geçenin atını yutar
Açgözlü Celbegenmiş.

Kulak Lakaplı Devler de nihayetinde birer **Yelbegen**'dir.

D'elbegen, **Yilbegen**, **Celbegen** dendiği de olmaktadır.

YEK

Erlik'in hizmetinde olan kötücül ruhlara verilen genel ad.

Eski Türk dilinde **Şeytan** ile eş anlamlı kullanılır.

Yek sözcüğü, *kötü ruh*, *şeytanın yarattığı hastalık* ve *zarar verme* anlamlarını içerir.

Kazakçada *verem* sözcüğü ve her türlü hastalığı bildiren *Yek/Jegi* sözcükleri aynı kökten gelmektedir.

Bazı Türk toplumlarında, "**Yek**, **Şeytan**'ın adıdır" ve "**Yek**'ten Allah da bezmiştir" gibi ifadelere rastlanır.

Yeg, **Yik**, **İg**, **İklig** şekillerinde de bahsi geçer.

YELPİN

Yelpin, söylencelerde ateşten yaratılmış, görünmez bir varlık olarak tanımlanır. İyicil veya kötücül olanları vardır.

Şamanlar **Yelpin**lerin gücünden faydalanabilir. Onlardan gelen güç bedenlerine yerleşerek sıra dışı yetenekler kazandırır.

İyicil olanların gücü **Ülgen**'in kızları tarafından dağıtılır. Kötücül olanlarınki ise **Erlik**'in kızları tarafından...

YÖR

Yakut anlatılarında, yeraltında yaşadıkları söylenen kötücül bir ruh ailesi.

Yörler zaman zaman yeryüzüne çıkarak insanlara zihinsel zararlar verirler, seçtikleri kurbanları delirtirler.

Yeteneklerini **Yör**lerden alan şamanlar **Kara Şaman** olarak anılır. Böyle şamanların olağanüstü güçleri olur.

İntihar edenlerin, delilerin ve insanlara kötülük eden şamanların ruhları öldükten sonra **Yör**'e dönüşür.

YOHAN

Yeraltında yaşayan kötü bir varlık. Yeraltı âlemini koruduğu ve yeraltının dokuzuncu katını yönettiği söylenir.

Simgelediği şey *yok oluş*tur.

Yutba

Karanlıklar içinde yaşar ve kimseye görünmez.

Evi, *Ulukayın*'ın köklerinin altında, yerin en derin katındadır.

Solhan adında bir oğlu vardır.

YUNAK İYESİ

Türk söylencelerinde hamamların koruyucusu olduğu anlatılan rahatsız edici, şakacı varlık. Yeri geldiğinde hamama saygısızlık edenleri cezalandırır ya da sırf zevk olsun diye insanlarla uğraşıp şakalar yapar.

Kısa boylu bir ihtiyar kılığında gözüktüğü söylenir.

Güneş battıktan sonra hamamda yıkanmak bu yüzden sakıncalıdır. Çünkü o vakitlerde **Yunak İyesi** yıkanmaktadır.

Eğer hamamda gözleriniz köpüklüyken su tasını kaybederseniz ya da dışarı çıkarken ayakkabılarınızı bulamazsanız, onun şakalarından birine kurban gittiniz demektir.

Tatarlar yıkandıktan sonra "Yunağın ısısı sana huzuru bana!" derler ve kendilerini rahatsız etmemesi için **Yunak İyesi**'ne güzel sözler söylerler.

YUTBA

Altay anlatılarında, **Yeraltındaki Büyük Tengiz**'de yaşadığı söylenen devasa iki ejderhadan biridir. **Abra** ve **Yutba** genelde birlikte anılırlar.

Yutba çatal kuyruklu ve dört ayaklı olarak tasvir edilir. Bacakları yeşil, göğsü beyazdır. Büyük, kayığa

benzeyen bir çenesi vardır. Korkunç görünümlü bir canavardır.

Yeraltındaki açgözlülük ve hırs ırmağı **Korkunç Toybadım** ırmağının kıyısında ve bu ırmağın aktığı **Yeraltındaki Büyük Tengiz**'de yaşar.

Eziyet çekmesi için buraya atılan ruhlara bekçilik eder. Kaçmaya çalışanları yakalayıp yeniden denize atar. Kendisi adına öldürülmüş insanları ruhları etrafında yüzer.

Erlik'in sarayının **Abra** ile birlikte iki bekçisinden biridir.

KAYNAKÇA

"Türk Mitolojisi Sözlüğü" Son Güncelleme: 26 Aralık 2011. https://www.kayipdunya.com/pinar-karaca/turk-mitolojisi-sozlugu

A. M. SAGALAYEV, E. L. LVOVA, İ. V. OKTYABRSKAYA, M. S. USMANOVA, *Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri*, İstanbul, Kömen Yayınları, 2013.

AÇA, MUSTAFA. "Altay Türklerinin Destanlarındaki Ölüm Teması Üzerine Bazı Tespitler" *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz 2011.

AÇA, MEHMET. "Sibirya Halk Anlatılarının Ölüler Ülkesi İnsanları ile İslami Anlatıların Cehennem Azabı Çeken Çeken İnsanları Arasında Bir Karşılaştırma" *Türlük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2017.

AÇA, MUSTAFA. "Yirtöşlik Destanının Sibirya Türkleri Eş-Metnindeki Olağanüstü Yardımcı Kahramanlar Motifi Üzerine Bir Deneme" *Milli Folklor Dergisi*, Yıl: 13 Sayı: 51, 2001.

ALEKSEYEV, NİKOLAY ALEKSEYEVİÇ. *Türk Dilli Sibirya Halklarının Şamanizmi*, İstanbul, Kömen Yayınları, 2013.

Altay Destanı Maaday-Kara, haz. GÜRSOY NASKALİ, EMİNE. İstanbul, YKY, 2015.

ARIKOĞLU, EKREM. *Tuva Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003.

ARIKOĞLU, EKREM. *Hakasça-Türkçe Sözlük*, İstanbul, Akçağ Yayınları, 2005.

BALDICK, JULIAN. *Hayvan ve Şaman: Orta Asya'nın Antik Dinleri*, İstanbul, Hil Yayınları, 2015.

BAPAEVA, JANYL MYRZA. *Tuva Şamanizmi*, İstanbul, Kömen Yayınları, 2013.

BAYAT, FUZULİ. *Türk Mitolojik Sistemi I*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2015.

BAYAT, FUZULİ. Türk Mitolojik Sistemi II, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2016.

BAYAT, FUZULİ. *Kadim Türklerin Mitolojik Hikâyeleri*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2017.

BAYAT, FUZULİ. *Türk Şaman Metinleri: Efsaneler ve Memoratlar, İstanbul,* Piramit Yayıncılık, 2004.

BAYAT, FUZULİ. *Türk Kültüründe Kadın Şaman*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2010.

BAYRAKKTAR, ZÜLFİKAR. "Altay Türklerinin Destanı Maaday Kara'da Kadın Kara Şaman Tipi Bağlamında Abram Moos Kara Taacı Karakteri Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler" Siberian Studies, Cilt: 2, Sayı: 5, 2014.

BEDİR, CÜNEYT. *Dünya Dinlerinden Şamanizm*, İstanbul, Festival Yayıncılık, 2016.

BEYAZ, DENİZ. *Türk Mitolojisinin Kötü Dişisi: Alkarısı (Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın I)*, Samsun, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 2016.

BEYDİLİ, CELAL. *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Ankara, Yurt Kitap Yayın, 2005.

BİLGİLİ, NURAY. *Türklerin Kozmik Sembolleri Tamgalar*, İstanbul, Hermes Yayınları, 2014.

BORATAV, PERTEV NAİLİ. *Türk Mitolojisi: Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi*, İstanbul, Bilgesu Yayıncılık, 2016.

ÇETİN, ÇULPAN ZARİPOVA. "Tatar Türklerinde Mitolojik Varlıklarla İlgili Mitler ve İnanışlar" *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz 2007.

ÇOBAN, RAMAZAN VOLKAN. "Türk Mitolojisinde Kötülük Tanrısı Erlik'in İnanıştaki Yeri, Tasviri ve Kökeni" *Simitçay Dergisi*, Sayı: 2, 2012.

ÇOBAN, RAMAZAN VOLKAN. "Kurtadam Mitlerinin Oluşumu ve Türk Mitolojisinde Kurtadam Yaklaşımları" I. Ulusal Genç Halkbilimciler Sempozyumu, Balıkesir, 2012.

ÇOBANOĞLU, SACİDE. *Türk Mitolojisinden Masallar*, Ankara, Yurt Kitap Yayın, 2004.

ÇORUHLU, YAŞAR. *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2010.

ÇOLAK, FARUK. "Sağaltma Tekniği Olarak Tibika Tutma Uygulamasının Kültürel Kökeni" II. Uluslararası Türk Araştırmaları Sempozyumu, Nevşehir, 2015.

DEKORNE, JIM. *Psikedelik Şamanizm: Sanrılandırıcı Bitkilerin Şamanist Kullanımı*, İstanbul, Okyanus Yayınları, 2004.

DUVARCI, AYŞE. "Türklerde Tabiatüstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar ve Uygulamalar" *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış 2005.

DUYMAZ, ALİ. "Türk Folklorunda Dış Ruh Tasarımı" *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar 2008.

ELİADE, MİRCEA. *Şamanizm*, İstanbul, İmge Kitabevi, İstanbul, 2018.

HARVA, UNO. *Altay Panteonu: Mitler, Ritüeller, İnançlar ve Tanrılar*, İstanbul, Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2015.

HOPPÂL, MİHÂLY. *Avrasya'da Şamanizm*, İstanbul, YKY, 2012.

HOPPÂL, MİHÂLY. *Şamanlar ve Semboller: Kaya Resmi ve Göstergebilim*, İstanbul, YKY, 2015.

GÖMEÇ, SAADETTİN. "Eski Türk İnancı Üzerine Bir Özet" *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 21 Sayı: 33, 2003.

İNAN, ABDÜKADİR. *Tarihte ve Bugün Şamanizm – Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015.

KALAFAT, YAŞAR. KAMALOV, İLYAS. "Tatar Efsaneleri" *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı:6, 2005.

KARAKURT, DENİZ. *Türk Söylence Sözlüğü*, F Klavye Yayınları, E-Kitap, 2011. https://books.google.com.tr/books?id=JSDYBAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

KATANOV, NİKOLAY FYODOROVİÇ. *Türk Kabileleri Arasında*, İstanbul, Kömen Yayınları, 2004.

KAYA, MUHARREM. *Mitolojiden Efsaneye: Türk Mitolojisinin Türkiye'deki Efsanelerde İzleri*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2007.

KORKMAZ, ESAT. *Şamanizm: Esrik Yolculuk*, İstanbul, Berfin Yayınları, 2016.

KORKMAZ, MEHMET. *Mitolojik Dinlerin Gizemi*, Ankara, Alter Yayıncılık, 2009.

KÖPRÜLÜZADE, MEHMET. "Türk-Moğol Şamanizminin Tasavvufî İslam Tarikatları Üzerindeki Tesiri" *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar 1996.

KÖSEMEN, MEHMET. *Türk İslam Tarihinde Hayali Varlıklar*, İstanbul, Altıkırkbeş Yayınları, 2004.

KSENOFONTOV, GAVRİİL VASİLYEVİCH. *Yakut Şamanlığı*, İstanbul, Kömen Yayınları, 2011.

KÜÇÜK, MEHMET ALPARSLAN. "Geleneksel Türk Dini İnanışlarından Mitolojiye: Ölüm ve Obur Ruhlar" *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2017.

OCAK, AHMET YAŞAR. *Bektaşi Menkıbelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1983.

ÖGER, ADEM. ALTIN, KÜBRA YILDIZ. "Uygurlarda Şamanizm'den İslam'a Kötü Ruhların Dönüşümü" / *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 2016-7

ÖGEL, BAHAEDDİN. *Türk Mitolojisi I*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

ÖGEL, BAHAEDDİN. *Türk Mitolojisi II*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

ÖZTÜRK, ÖZHAN. *Folklor ve Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul, Phoenix Kitap, 2009.

ÖZTÜRK, ÖZHAN. Dünya Mitolojisi, Ankara, Nika Yayınevi, 2016.

POTAPOV, LEONID. *Altay Şamanizmi*, İstanbul, Kömen Yayınları, 2012.

PUHOV, İNNOKENTİY VASŞLŞYEVİÇ. *Yakut Kahramanlık Destanı Olonho: Genel Tipler*, İstanbul, Kömen Yayınları, 2015.

RAYMAN, HAYRETTİN. *Eski Türklerde Üç Din: Şamanizm, Budizm, Maniheizm*, İstanbul, Karınca Yayınları, 2016

ROUX, JEAN PAUL. *Eski Türk Mitolojisi*, İstanbul, Bilgesu Yayıncılık, 2011.

SAĞLAM, MEHTAP SOLAK. "Yakut Kamlarının Kıyafet Adları ve Sembolize Ettiği Anlamlar" *Siberian Studies*, Cilt: 2, Sayı: 5, 2014.

SARI, EMRE. *Türk Mitolojisi ve Kutsal Varlıklar*, Net Medya Yayıncılık, E-Kitap, 2016. https://books.google.com.tr/books?id=vnDcDQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

SARPKAYA, SEÇKİN. *Türklerin Şeytani Masalları: Türk Masal ve Efsanelerinde Demonik Varlıklar*, Karakum Yayınevi, 2018.

SARPKAYA, SEÇKİN. "Türkiye Sahası Efsanelerinde Özel Adlı Kötü Ruhlar" *Korku Kitabı*, Editör: Emine Gürsoy Naskali, İstanbul, Kitabevi Yayınları, s.251-279, 2014.

SARPKAYA, SEÇKİN. *Türk Kültüründe Vampirler: Oburlar, Yalmavuzlar ve Diğerleri*, İstanbul, Karakum Yayınları, 2018.

ŞAHİN, ZEHRA. "Lev Nikolayeviç Gumilev'in Eserlerinde Geleneksel Türk Dini ile İlgili Görüşleri" Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Dinler Tarihi Bilim Dalı, 2006.

TAŞ, İSMAİL. *Türk Düşüncesinde Kozmogoni-Kozmoloji*, İstanbul, Kömen Yayınları, 2017.

TRAM-SEMEN, SOFI. *Nart Boyu Türkleri Hun-Karaçaylıların Mitolojisi*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2008.

USLU, BAHATTİN. *Türk Mitolojisi*, İstanbul, Kamer Yayınları, 2016.

VASILYEV, YURI. *Saha (Yakut) Halk Edebiyatı Örnekleri*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1996.

YALTIRIK, MEHMET BERK. "Türk Kültüründe Hortlak ve Cadı İnanışları" *Trakya Üniversitesi Tarih Okulu Dergisi*, Sayı: 16, Aralık 2013.

YILDIZ, NACİYE. "Sibirya Türklerinin Mitolojisi ve İnançlarında Kötü Ruhlar" *Modern Türklük Araştırma Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 4, 2008.

YILDIZ, HÜSEYİN. "Eski Uygur Türklerinde Şeytan Kavramı" *Milli Folklor Dergisi*, Sayı: 100, 2013.

Bu kitapta, mitolojik bilgi alanının, kötü ruhlarla ilgili olan kısmıyla karşılaşacaksınız. Neler yok ki? İnsana hastalık getiren kötü ruhlardan, halüsinasyon gördüren varlıklara kadar her şey. İnsanın gelecekle ilgili yaptığı kötü tahminlerden, tabiat olaylarına kadar her şey bir kötü ruha bağlanarak açıklanmış. Aslında tabiat bilgisi, soyutlama yapılarak, tabiatı yöneten ruhlar üzerinden anlatılmaya çalışılmış.

~ Prof. Dr. Muharrem Kaya

Ahmet Burak Turan, bu sözlükteki maddeleri yüzlerce kaynağı tarayarak; Anadolu'nun, Balkanlar'ın ve Kafkasya'nın birçok bölgesini dolaşarak yazdı. Türk mitolojisi dünyada ve Türkiye'de giderek ilgi konusu olurken böyle bir sözlüğe ihtiyaç kaçınılmazdı. Bugün bile hâlâ halk tarafından varlıklarına inanılan, evlerin karanlık odalarında fısıltıyla anlatılan, çocuklara korku salan birçok "canavar"ın kökenlerini öğreniyoruz bu kitapta. Turan'ın bu yaratıkların dış görünüşleri hakkındaki tasvirleri, onlardan nasıl korunmamız gerektiğine dair önerileri ve Aslı Ekim'in çizimleri kitabı zenginleştiriyor.

GEREKLİ KİTAPLAR

İllüstrasyonlar Aslı Ekim
gereklikitaplar.com

ISBN 978-605-69379-3-4